

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

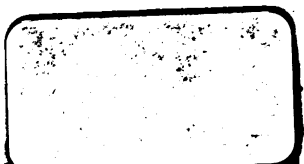
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

1

14

**JOHANNIS SARESBERIENSIS
ENTHETICUS**

DE

DOGMATE PHILOSOPHORUM

NUNC PRIMUM EDITUS

ET COMMENTARIIS INSTRUCTUS

A

CHRISTIANO PETERSEN,

IN GYMNASIO HAMBURGENSII ACADEMICO PHILOL. CLASS.

PROF. PUBL. O.

HAMBURGI

APUD J. A. MEISSNERUM.

1843.

PROOEMIUM.

Maximi momenti est ad carmen nostrum accurate interpretandum constituere, quo tempore et loco Johannes Parvus Saresberiensis, postea episcopus Carnotensis, illud composuerit. Thomas Becket, cui opusculum dedicavit, testibus rerum Anglicarum auctoribus tantum non omnibus, cancellarii munus suscepit a. 1155 et, sicuti omnes tradunt, archiepiscopus Cantuariensis factus est a. 1161. Carmen nostrum cum non ad *archiepiscopum*, sed ad *cancellarium* missum esse, versus 1295—98 doceant et codicis Londinensis subscriptio affirmet, inter annum 1155 et 1161, Henrico secundo regnante, compositum esse videmus. Non multo postquam Henricus secundus in regno successit, id factum crederes propter versus 1463 et 64:

„*Ebria fortunae donis nova curia rege*

„*Sub puero credit cuncta licere sibi*“;

praesertim cum in toto carmine rex Stephanus, Hircani nomine, et qui eo regnante summos magistratus gesserant, saepius exagitentur, quam res Henrico regnante gestae adumbrentur. Henricus vero, cum regnum susciperet, jam annum vicesimum primum natus erat, ut tum vix, minus etiam pluribus annis post puer nuncupari potuisse videatur; quare conjiciat aliquis, regem puerum non esse regem ipsum, sed puerum regium, regis Henrici filium natu maximum, qui etsi infans patris munere interdum fungebatur. John Lingard *Gesch. von England* II. 5. Deutsch von Salis p. 256. Sed equidem poetam minus accurate et contemptim de ipso rege loqui potius crediderim. Offerunt sese gravissimae rationes,

IV

quibus adducor, ut libellum non ante annum 1159 scriptum ponam, quod demonstrari non potest, nisi auctoris res accuratius examinentur.

E Gallia, quam saepius visit, anno fere 1149*) in patriam reversus Johannes Theobaldo archiepiscopo et Thomae ejus archidiacono ab epistolis fuit, ab iisque regi commendatus, ab hoc Romam ad Adrianum IV, d. 3. Dec. 1154 pontificem creatum, legatus est missus. In patriam redux partim pontificis, cujus amicitiam sibi conciliaverat, partim regis et cancellarii negotia gessit, id quod epistolae ad eos hoc tempore datae docent. Cum rex ejusque cancellarius a. 1158 in Francogalliam se contulissent ad simultates, quae cum Ludovico VII, rege Francorum, obtinebant, componendas et 1159 in Tolosa oppugnanda occupati essent, Johannes negotiorum taedio affectus (Prol. in lib. VII Policrat.) litteris operam dabat et, animo ad scribendum appulso, Romam ad Adrianum est profectus. Romae enim vel inde divertens in Apulia *Octo libros de Nugis Curialium seu Policraticum* absolvit. In carmine quidem, quod Euthetici nomine his libris praemittitur, ipsum opus alloquens e Cantia i. e. Londino, cuius pars meridionalis cum archiepiscopi aedibus in Cantia est sita, vel e Cantuaria, consueta archiepiscopi sede, ejus originem repetit hoc versu:

„*Cantia te felix genuit, te Cantia fovit;*“

sed ibi illud conceptum modo et inchoatum vel materiam scribendi esse collectam, Romae vero vel Beneventi in Apulia absolutum, ipse (l. VI. c. 24) satis manifeste docet. Libro enim VIII c. 23, de Adriani papae rebus narrans haec profert: „Et ut verbis ejus utar, nihil enim, *cum praesens sum*, sui gratia vult apud se absconditum esse ab oculis meis.“ In curia autem regia, rege et cancellario absentibus, opus esse susceptum, alii docent loci. In Prologo totius operis Thomam cancellarium alloquens, „Omnia vero, inquit, tuo reservantur examini, ut tibi major et justior corrigendi, quam mihi scribendi gloria debeatur. Inaequalitas autem voluminum variis

*) De temporum ratione cf. Comm. in v. 23—164.

est occupationibus adscribenda, quibus in curia sic detractus [l. distractus] sum, ut vix aliquid scribere quandoque licuerit. Dum tamen Tolosam cingitis, ista aggressus sum et me curialibus nugis paulisper ademi, illud volvens in animo, quia otium sine litteris mors est et vivi hominis sepultura.“ Sex priores libros Londini in curialium aula vel Cantuariæ esse exaratos, etiam e libri septimi prologo collegerim comparato cum libri sexti capite decimo octavo, ubi Henrici secundi res gestas et mores refert. In Italia vero saltem posteriores duos esse compositos totumque opus absolutum videmus non diu ante mortem Adriani, qui Calendis Septembr. anni 1159 diem supremum obiit, quamquam priores etiam libros ibi recensitos et suppletos esse, illa de Adriano narratio docet lib. VI. cap. 24 exhibita. Morabatur Johannes Romæ etiam post mortem Adriani, cum novo pontifici creando comitia habebantur, de quibus retulit Epist. 59. (In Maxim. Bibl. Patrum Vol. XXIII. p. 424). Creantes cum in diversas partes discederent, alteri Victorem, alteri Alexandrum elegissent, Johannes a partibus Alexandri stabat, a quo legatus in Angliam missus est, (ep. 42) ubi causam ejus ageret. Sed priusquam Romæ res hoc modo perturbarentur, Johannes Policraticum ad Petrum Cellensem amicum miserat cum epistola, quæ (in collectione octogesima prima) tam hilari animo scripta est, ut eam ante turbas illas missam agnoscamus. Editum esse librum antequam regis excitasset iram, eadem hæc Ep. 81 docet; in Italia quoque lectum esse non multo post, ostendit Epistola Petri Blesensis 22 in Max. Bibl. Patrum Vol. XXIV. p. 953, Johanne exulante scripta.

Jam nobis occurrunt litteræ, quibus Alexandri III causam defendit, aliae, quibus de rebus ejus auctoritate gestis ipsi refert, aliae denique, quibus se mandato ejus persequendo. iram regis concitasse queritur. Famam huius irac primus nuntiat Petrus Cellensis Epp. lib. IV. ep. 4. (Max. Bibl. Patr. XXIII. p. 858): „Summi quidam viri cuidam de curia, qui apud nos est, insusurrerunt, te de curia dixisse quaedam in-

VI

honestam et te falsum legatum domini papae in his partibus gessisse.“ Illi rescribit eodem fere, ut videtur, tempore ep. 115: „Postquam ab ecclesia Romana reversus sum, tantas acerbitatis suae molestias in me fortuna conegessit, ut fere nihil adversitatis existimem meam animam praetulisse. Miramini forsitan et obstupescitis, quid me tantopere potuerit perturbare. Haec in aure vestra paucis aperiam. Serenissimi Domini, potentissimi domini regis, invictissimi principis nostri tota in me incanduit indignatio. Si causam quaeritis, ei forte plus justo favi.“ Causam irae vel auctorem Alexandro nuntiat Ep. 108: „Episcopo Lexoviensi, cum Excellentiae vestrae visum fuerit, gratiam rependetis pro eo, quod in me servum vestrum serenissimi domini regis tantam conflavit indignationem, ut morari in Anglia mihi tutum non sit, et exire aut impossibile sit, aut difficillimum.“ (Cf. Ep. 121. p. 448). Ep. 115 Petro Cellensi nuntiaverat: „Infra Calendas Januarias (a. 1160) me opinor ab Anglia exiturum,“ sed eidem post Calendas Januarias scribit Ep. 96, se Angliam non reliquisse sperantem fore, ut in gratiam regis restitueretur, intervenientibus Theobaldo archiepiscopo et Thoma, ad quem de hac re scripserat epistolam in collectione centesimam decimam tertiam Max. Bibl. Patr. XXIII p. 446, (emendatius editam apud Bouquet, Recueil des Historiens des Gaules et de la France, XVI. p. 495, ubi etiam paginis antecedentibus epistolae ad Alexandrum, sequentibus illae ad Petrum Cellensem missae leguntur) cui etiam per Johannem Ernulfum rem suam commendaverat. Cf. Ep. 112.

Johannem nostrum alicubi refugium sibi parasse, ubi litteras coleret, ejus *Metalogicus* docet hoc ipso tempore scriptus. Ultimo enim libri quarti capite refert, pacem inter reges Angliae et Franciae nondum esse compositam, cum librum finiret. Pax, cujus conditiones exstant apud Bouquet XVI p. 21, post Tolosae obsidionem mense Maio a. 1160 est composita. Absolutus igitur est *Metalogicus* initio hujus anni, ut ipse Johannes refert sub finem operis, Theobaldo jam aegrotante, qui mortuus est a. 1161. Scripsit quartum librum Johannes inter ipsa

VII

negotia ab archiepiscopo sibi injuncta, ut in eius Prologo exstat, opere aliquamdiu interrupto, quod susceperat ad studia intermissa reversus, quorum monumentum luculentissimum ipse est hic Metalogicus. Ubi tres priores libri sint scripti, si constituere contigerit, de philosophiae scholasticae historia quaestio erit soluta alicuius momenti. Nondum exploratum est, ubi docuerit ille *Cornificius*, quem Johannes hoc opere impugnât. Ne de Tennemanno dicam, qui Johannes nostri testimonia ad nonum seculum et decimum trahit, Bulaeus (Hist. Univers. Paris. Vol. I. p. 511 seq. II. p. 142 seq.) et Pastoret (de Johanne nostro Hist. litt. de la Fr. XIV. p. 113) omnia, quae de Cornificio pseudonymo traduntur in Metalogico, ad Parisios trahunt, Wood contra (Hist. Univ. Oxon. ad a. 1145.) Gallus Anglusve ille fuerit, dicere haud ausus est. Dubium esse non potest, Metalogicum in frequenti quadam et celeberrima schola esse elaboratum, ut hoc tantum non satis certum videatur, utrum Parisiis, an Oxoniae factus sit. Perpendentibus nobis, auctorem illo tempore in Anglia remansisse, fere pro certo habere possumus, Johannem Saresburiensem plurimum temporis, cum regi primum ingratus esset, priusquam Cantuariam se recepisset, Oxoniae degisse ibique cum magistris et scholaribus disputationes illas habuisse, de quibus ipse in Prologo operis refert. Disputationes in rixas, rixae in similitates transiebant, professores et scholares persequabantur adversarium, qui hoc ipso opere eos redarguere studuit. Tantus est professorum et magistrorum numerus, tanta scholarium frequentia, ut de vulgari monasterii cujusdam schola cogitare non liceat. Oxoniae vero res gestas esse, statuere ipsum professorum nomen suadet alibi fere incognitum: Parisiis enim magistri, Bononiae doctores vulgo, qui docebant, appellabantur, Johannes vero noster professorum nomine de praeceptoribus illis saepius utitur et Joh. etiam Pitseus (Relationum histor. de rebus Anglic. p. 211) in Roberti Pulleini Vita Oxoniae professores a magistris distinguit. *) Accedit quod

*) Ne tamen nimium tribuas huic argumento monendum, professo-

VIII

noster magistri ea aetate Parisiis principis, Petri Lombardi, ne verbo quidem mentionem facit et non multo post litterarum conditionem, quae Parisiis obtinebat, summis laudibus effert in epistola ad Thomam a. 1164 in exilio scripta (Bouquet XVI. p. 505). De Roberto et litteraria Oxoniae conditione postea in commentariis fusius agam, hic sufficiat gravissimum illud argumentum, quod de alia urbe cogitari nequit. Angliam enim auctor non reliquerat, in Anglia vero nulla schola tam frequens et celebris erat praeter Oxoniam. Quo denique vir litterarum amantissimus confugeret, nisi, ubi litteris refugium erat paratum, ubi ipse antea in litteras incubuerat?

Jam ad *Entheticum* nostrum pervenimus, qui et ipse in falsos philosophos invehitur, qui in eodem docentium et discentium turbine versatur, qui eandem denique vanam doctrinam impugnat, quam Metalogicus, quamquam Entheticus rerum conditionem magis in universum vituperat, simul ad prius tempus magis respicit, quam certam praesentis temporis personam persequitur, ut non difficile sit cognitu, eum eodem loco, eodem statu, sed paulo ante Metalogicum esse scriptum, quod affirmant versus 1531 et 1532 sicuti vv. 1635 — 1640, qui auctorem nondum Cantuariam redisse, sed ut rediret, jam invitatum ostendunt. Etiam similitudo quaedam Enthetico nostro ntercedit cum Policratico. Eadem rerum publicarum et litterarum conjunctio, iidem amici, iidem adversarii. Sed magnum etiam est discrimen: illic fere ridendo dicit verum, hic nunc ira incenditur, nunc in lamentationem erumpit, illic universa rerum conditionem adumbrat, hic Angliae statum respicit, regem, quem illic summis laudibus effert, hic tacite tangit et semet ipsum ita amicis destitutum, ita rebus adversis conflictantem inducit, sicuti, cum regis gratia careret, in epistolis queritur.

rum nomen tum etiam in genere de praeceptoribus in usu fuisse. Cf. Petrus Bles. Ep. 140. Max. Bibl. Patrum. Vol. XXIV. p. 1052. Non satis accurate de hac re egit Meiners, Geschichte der Entstehung und Entwicklung der hohen Schulen. Bd. III. p. 227.

IX

Ex hoc ipso rerum statu iudicandum, quid causae et consilii habuerit carmen. Scripsisse se profitetur, ut in Policratice et Metalogico, jussu Thomae cancellarii, cui haec tria opera dedicavit. Itaque si temporis conditionem perpendimus, verisimillimum est, Johannem intendisse, ut patronum suum, omni, qua deceret clientem, reverentia et modestia, consolaretur et simul de officio moneret, a nimia tolerantia dehortaretur, ad fortitudinem incitaret, eamque ut potissimum in auctoris causa defendenda ostenderet. Hoc tamen consilium non aperuit, sed significavit potius quam declaravit; e doctrina enim ad hortationem sibi viam munivit et philosophiae fideique Christianae rationes ad temporis sui suamque ipsius conditionem adhibet.

Duae carminis partes distinguendae sunt, quarum prior v. 1—1268 *docet*, posterior a v. 1269 usque ad finem *hortatur*; quod duplex argumentum ipse auctor primo versu indicat:

„Dogmata discuties veterum fructumque laboris.“

Consilio carminis exposito incipit a philosophiae abusu et usu describendo v. 1 — 450, deinceps veterum philosophorum dogmata recensens ad fidem Christianam refert suasque ubique sententias inserit v. 451 — 1268. Philosophiae vim et naturam descripturus a misera litterarum tum [Oxoniae] tractatarum ratione eam repetit v. 23—164. De logicorum nugis agitur V. 23 — 134, de sermonis Latini contemptu V. 135 — 164. A grammaticae transitum parat ad rhetoricen, tertiam trivii disciplinam, quae quomodo cum philosophiae studio ad Furvi cujusdam et Martiani Capellae exemplum conjungenda sit, v. 165 — 220 adumbratur. Hoc orationis et rationis conjugium debetur gratiae Divinae v. 221—250, quippe quae Fortis Fortunae casum tollit, arbitrium (voluntatem) liberat et ad philosophiam homines consecrat v. 251 — 276. Vera philosophia, summum bonum, si superbiam superavit, verus est Dei amor, neque illa separata a fide Christiana v. 277 — 324. A philosophia repetuntur lex, modus et ordo in disserendo et discendo v. 325 — 374, deinde verae laudis ex ea quaerendae

subjectum vel materies (Deus), species vel forma (veritas), artifex (spiritus sanctus) et finis (amare Deum) ad scripturam sacram referuntur v. 375 — 450.

In veterum philosophorum dogmatis recensendis primo Stoicorum doctrinam tractat v. 451 — 526, deinde Epicureorum v. 527—594, tum, si margini credimus, Peripateticorum v. 595—726, sed versuum sensu accuratius examinato, suam ipsius exponit sententiam, eique opponit dubitationem Academicorum v. 727 — 34, quibus annectitur Zeno Eleates v. 735 — 38. Inducuntur deinde Pythagoras v. 739 — 772, Socrates v. 773 — 806, Anaxagoras v. 807 — 820, Aristoteles v. 821 — 936, Plato v. 937 — 1118, Endymion et Antisthenes, Academici v. 1119 — 1176; agmen claudunt Varro v. 1177 — 1184, Plinius uterque v. 1185 — 86, Musaeus comparatus cum Moyse et Varrone v. 1187 — 1214, Cicero v. 1215 — 56, Seneca et Quintilianus v. 1257 — 68. Difficile quidem primo obtutu videtur dictu, quid consilii persequatur in hac serie, quem sententiarum teneat nexum; sed singula nobis et diversa comparantibus apparuit, in aliorum dogmatis recensendis suam ab eo explicari sententiam; primo enim v. 451—738 de summis rerum principiis iisdemque finibus bonorum disputat, tum v. 739—936 de animorum origine et cognitionis humanae vi ac natura agit, deinde v. 937 — 1118 quid de rebus naturalibus senserit, ex Platone et Aristotele componit. Apparet, Platonem et Aristotelem ex Johannis sententia ceteris praeferendos, sed neutrum eorum ubique vera assecutum esse, quamquam Plato fidem Christianam fere attigisse videatur; ex fide omnia videri dijudicanda, quod haec non discernat, Academicorum et qui eos secuti sunt, Romanorum scriptorum exemplo, Deo esse relinquendum v. 1119—1268. Ad fidem enim Christianam est refugiendum, quippe quae a bona vita non sit diversa v. 1269—1282, quare bonorum iudicio contentum et quamvis a juventute lasciva irrisum, tamen tutum se praedicat favore Thomae cancellarii, qui ipsum ad scribendum compulerit v. 1283—1300. Juventutis, opinor, Oxoniensis

XI

lascivia admonet auctorem, ut causam vitiorum repetat a rege Hircano i. e. Stephano pravis moribus insigni v. 1301 — 54. Huic tyranno opponit Thomam cancellarium, libertatis vindicem, quem et pugnantem inducit contra Mandrogerum, prius cancellarium et Antipatrum tunc regis, iustitiarium v. 1355 — 1414. Utriusque pravi mores fusius describuntur et acerbè perstringuntur cum misera aulae, ecclesiae et iudiciorum conditione v. 1415 — 34. Excusato et defenso Thoma cancellario, quod aulicis se similem simularet, ut eorum fiduciam nactus eos corrigere posset v. 1435 — 84, se vereri confitetur, ne haec simulatio frustretur, et hortatur se, cui et ipsi simulandum sit, ne veri amantissimus garrulitate sua animi sententiam prodeat. Ita etiam cancellario, patrono suo, suadet, ut caveat sibi ipsius auctoris edoctus exemplo, qui garrulitate regis iram movisset, et simul admonet, ut modum teneat simulationis, neve legem Divinam legum civilium tendiculis postponat v. 1485 — 1530. Deinde patronum valere iubens res adversas, quas patiebatur, inprimis hospitiorum calamitates deplorat. Hospitia sunt illa communia scholarium domicilia, ut suspicatus sum, Oxoniae, quo regis ira ab aula remotus se contulerat. Invehitur in hospitem i. e. magistrorum, qui hospitibus praeerant, avaritiam et perfidiam et pravorum scholarium mores v. 1531 — 96. Docet deinde, quomodo peregrinus in hospitio inter scholares se gerere, quid facere, quid vitare debeat v. 1597 — 1628. Sed ibi non satis tutus de itinere meditans Cantiam, alteram quasi patriam, in claustrum se recipere constituit v. 1629 — 40. Monachorum, qui Cantuariæ vivunt, aliorumque clericorum, inprimis, opinor, canonicorum et bonorum et malorum mores depingit v. 1641 — 1752. Adjungit denique varia vitae praecepta et solatia finemque facit carminis libro suo benedicens v. 1753 — 1852.

Diligentem Latinorum poetarum lectorem fugere non potest, carmen nostrum quodammodo ad Ovidii Tristium Libros et Epistolarum ex Ponto colorem accedere. Non modo idem est metrum similisque verborum volubilitas et versuum facilitas, nexus denique sententiarum solutior, sed inprimis eadem humanitatis

XII

mollitudo, eadem, si non flebilis, tamen lugubris interdum et querebunda species. Sed querelis et luctui admixta est docendi ratio, ut dubites, utrum auctor Ovidii Fastos potius, an elegos sit imitatus. Neque enim enervata est oratio atque fracta, sed gravis et fortis, quamquam fortitudo magis in rebus adversis honeste tolerandis, quam rebus bene gerendis ostenditur. Injuria ad scribendum lacessitus iram concipit et in adversarios asperius invehitur. Acerbissime perstringit non adversariorum tantum, sed omnem temporis sui perversitatem, acriter impugnat et persequitur pravae doctrinae et vitiorum auctores, ut facile Persii atque Juvenalis severitatem et acerbitem agnoscas, rarius Horatii hilaritati occurras. Versus e poëmatibus Persii et Juvenalis depromptos paucis mutatis totos, dimidios etiam immutatos reperies. Neque desunt flores singuli e Virgilio et Lucano decerpti; illius memoriam revocat verborum inversio, huius versuum facilitas. Sermo in univsum est purus et ad veterum scriptorum elegantiam concinnatus, rarius mediae aetatis barbarie contaminatus. Quae Johannes noster in rebus grammaticis deliquerit vel tempore suo usitata non emendaverit, ex Polieratice et Metalogico enotavit B. Thorlacius in dissertatione inscripta: „*Qualem literarum classicarum cognitionem seculo XII^{mo} Johannes Sarisb. habuerit. In Prolus. et Opusc. Vol. V. p. 82. Haeniae 1822.*“ Rarius incidit in barbarismos et soloecismos in carmine nostro, quod quidem, ut docuimus, veterum poetarum vestigiis cautius ingreditur. Quod enim de institutis et rebus antiquitati ignotis antiqua usurpat vocabula, quae iis accommodaverat posterior aetas, non est, quod reprehendamus. Ipsi prosodiae leges, quamquam minus a se curari ipse confitetur v. 177, tamen rarius violavit, quam exspectaveris. Graecorum quidem vocabulorum syllabas producit vel corripit pro arbitrio e. g. v. 2. *Philosophia* (v v v v v) ita legendum: - v v - v, v. 11 *Alethia* (v - - -) ita: v v - v; v. 11 *Phronesis* (v - v) ita: v v -, ultima syllaba propter consonantem sequentem juste producta; *Philologia* (v v v v v) v. 176 ita: - v v - v, v. 177, v v - v v.

XIII

Rarius hoc modo peccatur in vocibus Latinis ut v. 919. *Hanc, tamen perimunt* – *o – oo* –. Ab ictu excusationem habet auctoritate poëtarum aureae aetatis: *carnis est* – *-'* –. Saepius littera o in dativis et ablativis secundae declinationis corripitur e. g. v. 366: *philosophando vias* – *o o – o o* –, v. 602: *Assimulando parit* – *o o – o o* –, id quod defenditur Juvenalis et argenteae aetatis auctoritate. Cf. Juv. Sat. III, 232 et interprett. ad h. l.

Duo tantum innotuerunt carminis nostri codices, Cantabrigiensis et Londinensis, qui in ipsa carminis inscriptione discrepant; Cantabrigiensis enim inscribitur: *Euteticus*, quod jam diu emendatum est *Eutheticus*, Londinensis: *Enteticus*, quod scribendum *Entheticus*. Illud vocabulum, quo etiam Policratici prooemium significatur, ab *ἐνθετέω bene disponere se commendare*, derivandum atque, etiamsi nec in classica nec in mediae aetatis Graecitate reperitur, eum, *qui bene disponere vel se commendare, benevolentiam alicujus sibi reconciliare possit* videtur significare. *Entheticus* vero bonae notae est vocabulum, quod vocabulo *λογός* suppleto, *substituens, suppeditans, instruens, insinuans* significat, e. g. Stob. Eclog. Eth. II. 7. p. 42 ed Heeren: το μὲν ὑπεξαιρετικὸν —, τὸ δὲ τῶν ὑγιῶς ἐχουσῶν [δοξῶν] ἐνθετικόν.

Utraque notio a carminis nostri argumento non aliena est, quamquam, cum Thomae cancellario potius suadeat et consulat, quam eum sibi reconciliare studeat, *Entheticus* rectius inscribitur, quam *Eutheticus*, quam inscriptionem carmini, quod Policratico praemittur, servaverim. Accedit codicis Londinensis, qui est antiquissimus, auctoritas. Ad ipsius enim auctoris aetatem se pertinere, ipse testatur. Legitur enim principio:

„Hunc librum fecit domnus Symon Abbas Sancto Albano, quem qui ei abstulerit, aut fraudem commiserit, aut titulum deleverit, anathema sit.“

Symonem hunc Sancto Albano Abbatem inter annum 1167 et 1188, nitide scripsisse et codex noster et Matthaeus Parisiensis (Vitae XXIII S. Albani Abbatum) testatur. Paulo infra

XIV

haec adscripta sunt: „*Hunc librum venditum domino Ricardo de Biry Episcopo Dunelm. emit Michael Abbas Sancti Albani ab executoribus praedicti Episcopi anno Domini Millesimo CCCmo XLVto circa purificationem Beatae Virginis.**) Codex ille membranaceus forma maxima nunc in Museo Britannico (13. D. IV. fol. 209 recto) servatur inter libros, qui antea bibliothecae Regiae erant. Plura ejusdem auctoris opera eo continentur haec:**)

- 1) „Johannis Sarisberiensis Polycraticon sive de Nugis Curialium et vestigiis Philosophorum libri 8.
- 2) Ejusdem Metalogicon sive Logica, Philosophia etc. libri 4.
- 3) Ejusdem Enteticus sive de philosophorum dogmate liber metricus.“

Carminis nostri initio legitur:

„*Incipit Enteticus ejusdem de dogmate philosophorum.*“

In fine:

„*Explicit Enteticus magistri Johannis de Saresberia de dogmate philosophorum editus ad Thomam Cancellarium postea Cantuariensem Archiepiscopum.*“

Non eadem manu, qua duo priora Johannis nostri opera, hoc carmen scriptum videri, refert vir doctissimus, Thomas Wright, cui codicis collationem debeo, sed et ipsum ante saeculum duodecimum finitum, Thoma Archiepiscopo nondum in Sanctorum tabulas relato. Mirum est, jam illo tempore duas exstitisse carminis recensiones valde inter se diversas. Multis enim locis a manu non ea quidem, cui textum debemus, sed contemporanea in margine suppleti sunt versus et emendata singula verba, quae non in describendo incuria omissa et postea ex eodem exemplari suppleta esse possunt, quia e. g. pro versibus v. 91 — 96, qui in margine exstant, in textu

*) Has notitias conjunctas legimus apud Th. Waston, History of English poetry. London 1824. I, p. CX. 4 VII. n.

**) A catalogue of the manuscripts of the king's library, by David Carley. London 1734. p. 326. 13. D. IV.

XV

leguntur duo alii, qui eundem sensum brevius exprimunt. Lectiones vero marginis aliae sunt correctiones falso scriptorum, aliae emendationes vel ipsius auctoris vel amici, cui carmen emendandum commendaverat, quod a Johanne nostro fieri esse solitum, ipsa opera (Policrat. prol. sub finem et Epistolae e. g. 81) docent. Glossae etiam exstant interlineares et marginales, quae sicuti argumenta sive indices margini adscripti ab ipso auctore profecta esse non possunt, cum sententiarum nexum accurate examinatum non ubique agnoscant. E. g. vv. 375—430 scripturae sacrae subjectum, species, artifex et finis distinguuntur et deinceps tractantur, in argumentis vero forma tantum (species) et finis observantur. Ceterum qui argumenta haec composuit, utpote rerum peritus, auctori videtur aequalis fuisse.

Codex Londinensis plurimos quidem historiae litterariae auctores latuit, quamquam praeter Davidis Carley catalogum, quem dixi, Patricii Junii apographus, qui in nostra bibliotheca servatus mihi editionis ansam dedit, hic illic commemoratur. Illud: *Habent sua fata libelli* maxime ad hoc exemplum pertinet.

Inscribitur apographus noster:

„Entheticus Johannis Saresberiensis de dogmate Philosophorum editus ad Thomam Cancellarium postea Cantuariensem Archiepiscopum. Ex bibliotheca Seren. Britanniarum Regis et apographo Patricii Junii bibliothecarii nunc primum in lucem prodit.“

Pars posterior apographi a versu 211 inde scripta est manu tempus affectante antiquius; priorem partem exaravit, argumenta et correctiones margini adscripsit alia manus, cui etiam inscriptio debetur, quam Zach. Lundii esse, quamquam pro certo habere non possumus, tamen veri est simillimum. Tum antiquior manus, qua posterior pars scripta est, fuit fortasse Patricii Junii, cuius apographum Lundius videtur explevisse et ad editionem parasse. Argumenta margini adscripta paullulum discedunt a codice Londinensi,

carminis vero pars posterior accurate ad eius textum descripta est, sed ubique emendata nunc lectionem textus, nunc correctiones Londinenses, rarius conjecturas exhibet. Prior pars in describendo correctae in margine paucas tantum correctiones easque conjecturas habet. Varias lectiones codicis Londinensis, nisi sunt receptae, etiam in posteriore parte rarius adnotatas reperis.

Patricius Junius (Patrick Young), natus 1584, bibliothecae regiae Londini praeerat regnantibus Jacobo I. et Carolo I. et diem supremum obiit 1652. Sive bello civili impeditus sive morte interceptus editionem, quam susceperat, non perfecit. Codex, ut suspicor, pervenit nescio quo modo ad Zachariam Lundium, qui natus 1608 inter annum 1640 et 1646 magnam Europae partem peragravit, quo itinere utrum Angliam pervenerit et ibi librum emerit an qua alia ratione acquisiverit, compertum non habeo. Possessit saltem aut ipsum nostrum librum aut, eius apographum.*) Hic cum fortunarum suarum sedem postea collocasset Havniae, ubi 1667 mortuus est, ejus libri manuscripti magna ex parte post eius mortem pervenerunt ad Johannem Mohtium regi Danorum a consiliis. Johannes Mohtius mortuus est anno 1705, quo etiam libri eius publica

*) Ipsum nostrum codicem Patricii Junii apographum Zachariae Lundii in bonis fuisse, propter temporum consecutionem et inscriptionum consensum suspicor. Restat quidem aliqua dubitatio, cum inscriptio non omnino eadem sit neque paginarum numerus conveniat. Lundii codicem Joh. Moller in *Cimbria litterata* I. p. 371 ita recenset: „*Joh. Sarisberiensis Entheticus de dogmate et placitis philosophorum hactenus ineditus, e bibliotheca regis Britanniae et apographo Patricii Junii pp.* 83. 4. Sed quae a libri nostri inscriptione recedunt, cum etiam a Joh. Mollero mutata esse possint, nihil probant. Quod ad paginarum numerum attinet, in nostro codice hoc quidem carmen 55 tantum paginas habet, sed cum *Schola Salernitana*, quae illud excipit, plagulis ejusdem fere magnitudinis scripta, 83 vel 82 paginas complet. Accedit in eodem volumine, sed plagulis non ejusdem magnitudinis tertium opus: *Passio Christi Innocentii Hispani carmine heroico descripta* p. 87 — 102.

XVII

auctionis lege divenditi sunt, ubi a Marco Meibomio, qui Havniae erat professor, priusquam Amstelodamum venit, codicem hunc emtum conjicio. Qui cum 1711 obisset, ex ejus libris et ipsis divenditis acquisivit codicem Hamburgensem Z. C. ab Uffenbach, qui in pagina septima, quae inscriptionem continet, sua manu adscripsit: *Ex Bibliotheca Marci Meibomii Ultraj. emi Z. C. ab Uffenbach. vid. Catal. M. Meib. n. 12. *)* Inter Uffenbachii librorum reliquias **) ab heredibus a. 1749 emit etiam hunc codicem J. C. Wolfius, qui eum cum ceteris libris tradidit bibliothecae nostrae publicae. ***) Sed eorum, qui post Patricium Junium librum possederunt, praeter illam Uffenbachii notitiam in ipso libro nemo quidquam adnotavit.

Tantum de codice Londinensi et nostro ejus apographo. Magis et prius innotuit codex Cantabrigiensis, quippe cujus notitia in historiam transiverit. Prima ejus publice mentionem fecit „Ecloga Oxonio – Cantabrigiensis. Opera et studio T(h). J.(amesii) Londini 1600. 4.“ Ibi P. I. p. 59. inter libros bibliothecae publicae Academiae Cantabrigiensis N. 122. recensentur:

- 1) *Joh. Sarisbyry Metalogicon libri 4.*
  - 2) *Euteticus ejusdem de dogmate philosophorum editus ad Thomam Cancellarium, postea Archiepiscopum, versibus elegantibus non minus quam eruditis et doctis.*
  - 3) *Euteticus ejusdem in Polycraticum.*
  - 4) *Libri 8 Polycratici.*
  - 5) *Epistolae quorundam illius aetatis Archiepiscoporum, episcoporum et aliorum.*
  - 6) *Alexander Necham super cantica lib. 6.*
- Sed nemo reperitur, qui ad hunc catalogum provocet.

*) *Bibliotheca Uffenbachiana Msta Halae 1720 fol. P. IV. p. 126.*

**) Has reliquias, optimis codicibus divenditis, continet: „Catalogus Manuscriptorum codicum Bibliothecae Uffenbachianae Francof. 1747 8., ubi codex noster p. 25 recensetur.

***) C. Petersen Geschichte der Hamb. Stadtbibl. Hamburg 1838. p. 72.

XVIII

Ceteris, qui hanc rem curarunt, codicis notitiam suppeditavit Joh. Pitseus, cujus *Relationum historicarum de rebus Anglicis Tomi duo* (Parisiis 1619) p. 248 tria ejusdem nominis opera enumerant: 1) *Eutheticon in Polycraticon, Librum unum, Ms. Cantabrigiae in Bibl. publ.* 2) *Eutheticon carmine de dogmate Philosophorum ad S. Thomam, tum Cancellarium, librum unum*: Dogmata discutiens veterum. *Ms. Cantabrigiae in Bibl. publ. et* 3) *Eutheticon metricum, librum unum*: Si mihi credideris linguam cohibe. *Exstat Parisiis 1513. Habeo.* Non est, quod fusius doceam, Eutheticon primum et tertium esse eundem Polycraticon praemisum, secundum vero nostrum Entheticon. Apparet Pitseum non ipsum accuratius inspexisse *) codices, sed praeter catalogos adhibuisse Joh. Lelandium, qui seculo decimo sexto ineunte opus composuit doctissimum *De Scriptoribus Britannicis*, quod 1709. 8. edidit Oxoniae Ant. Hall. Hic c. 176. p. 208 inter Johannis nostri, quem Severianum nuncupat, libros recenset *Eutheticon ad Thomam Becketum, Angliae Cancellarium*, quem esse nostrum, non illum Polycraticon praemisum versus docent c. 180 de Odonibus ex utroque carmine allati. Plurimos deinde scriptores, etiam qui Lelandum aut Pitseum aut utrumque alias adhibuerunt, hujus carminis notitia fugit, Balaeum dico (*Illustrium majores Britanniae scriptorum summarium* s. l. 1648), cujus negligentiam Pitseus jure increpat, Phil. Labbeum (*De scriptoribus ecclesiasticis* Par. 1660. 8.), Cas. Oudinum (*Commentarius de scriptoribus ecclesiae antiquis* Lips. 1722 T. II. p. 1808) ceterum accuratissimum, et Joh. Alb. Fabricium (*Bibl. Lat. mediae et infimae Latinitatis*. Hamb. 1733. (IX. p. 383), qui Jac. Thomasium secutus judicantem, utrumque carmen a Pitseo male distingui, recte vituperavit, quod a Lelando tria

*) Pitseus in universum accuratus et diligens, in singulis tamen saepe negligentia laborat, c. g. Lelandum secutus, inter Johannis nostri libros recenset *Mythologicon libros II*, quos Metalogicon esse initium, quod attulit, testatur. Errorem hunc repetivit Labbeus de Scriptoribus ecclesiasticis Paris. 1660.

XIX

---

carmina eiusdem nominis distinguuntur, minus recte opinatus est, unum modo fuisse. Pitseum, ut oportuit, intellexit Pastoret, quo nemo copiosius atque diligentius de Johannis Sarisburiensis vita et scriptis egit, in praeclara illa historia Franco-galliae litteraria (T. XIV Par. 1817 p. 158), cui dissertationi et nos multa referimus accepta. Codicem Hamburgensem cum reperissem, quid commodi ex hoc carmine et Angliae et philosophiae vel antiquae vel scholasticae caperet historia, intelligens, editionem parare constitui. Sed neque jam hodie editio mea in lucem prodiret, neque eo, quo instructus est ornatu, nisi Lappenbergius, vir de historia Angliae aequae ac Germaniae optime meritus, animum addidisset, opem promississet et festinationem commendasset, eoque interveniente vir doctissimus et humanissimus de litteris Anglicis et ipse optime meritus, Thomas Wright singulari cum liberalitate codicem Londinensem conferendum obtulisset. Ita factum est, ut recensio mea firmioribus niteretur fundamentis et commentariis ornaretur, qui meam qualemcunque doctrinam excederent. Praeter Londinensem et Cantabrigiensem codicem nullum alium investigare potui; nec Angliae, nec Franco-Galliae manuscriptorum catalogi, quos quidem perlustravi, ullum praebent vestigium. Neque ipsa urbs Carnotum (Chartres) ullum Johannis nostri opus hodie servat; rebus enim in Gallia novatis omnes huius urbis bibliothecae direptae et dissipatae sunt. Auctor ipse huius urbis ultimis vitae annis episcopus ecclesiae cathedrali totam suam bibliothecam donaverat, *) sed inter eius reliquias, quae rursus collectae adhuc asservantur, nullus magni episcopi liber reperitur. **) Codicis Cantabrigiensis collationem parare mihi non potui, sed non est, quod lectionem bonae notae inde expectemus, siquidem recte conijcimus, Lelandum hoc codice usum esse, qui carmen, ut ille, *Eutheticum* inscriptum exhibeat; id quod veri eo similis, quia tertii co-

*) Hist. litt. de la France T. XIV. p. 98.

**) Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque de la ville de Chartres. 1840. 8.

dicis nullum exstat vestigium. Neque enim melioris notae esse codicem Cantabrigiensem e versibus deducendum a Lellando allatis, in quibus, quae discrepant, meri sint errores. Accedit quod, Thoma Wright monente, cum lacunae v. 91 — 96 in codice Londinensi ex Cantabrigiensi suppletæ sint, nullam videtur præbuisse novam varietatem dignam, quæ adnotaretur. Id saltem inde conjicere possumus, in codice Cantabrigiensi exstare recensionem illam pleniorē, ex qua codex Londinensis emendatus et suppletus est, eamque certe non majoris fidei, siquidem inter sex illos versus v. 91 — 96 inde suppletos unus est, qui in utroque codice eandem eamque apertam habet mendam (v. 95). Hos versus e codice Cantabrigiensi suppletos esse post Patricii Junii descriptionem, inde cognovimus, quod Patricius Junius hos versus e conjectura supplevit. Sed hæc cum sola conjectura nitantur, Academiae Cantabrigiensis socium impellant, ut codicem accuratius inquirat. Cum quæ discrepant in codice Hamburgensi a Londinensi, a Patricio Junio profecta sint oporteat, ideoque pro conjecturis habenda, Londinensem pro fundamento editionis habui. A textu sæpius recessi: ubi margo correctionem præbet, interdum lectionis varietatem in margine adnotatam, etiam rarius codicis Hamburgensis discrepantiam prætuli, meam conjecturam semel tantum vel bis recepi. Singula in adnotatione critica et quæ majoris momenti sunt, in commentariis exposita leges.

Commentariis uberioribus indigere videbatur carmen tot tantisque difficultatibus laborans. Quas etsi non omnis solvere contigit, tamen nonnihil lucis inde redundabit in Angliæ, philosophiæ et universitatis Oxoniensis historiam. Quid præter subsidia mihi suppeditata de rerum Anglicarum cognitione Lappenbergio debeam, suo loco indicavi. Quæ de rebus scholasticis imprimis Oxoniensibus eruisse ipse mihi videor, quo pluris facio, eo magis virorum doctorum examini commendo.

Neque tamen nescio multa relinqui aut rectius aut accu-

ratiſ explicanda horum temporum peritiori. Mihi ut erranti fortasse in illis mediae aetatis tenebris ignoscatur, fore spero. Ceterum non possum non laudare officium, quod mihi probarunt amici Kilienses, quorum Thomsen, theologiae professor, nonnulla e patribus ecclesiae deprompta significavit, et Dr. O. Jahn, nunc professor Gryphiswaldensis, futurus Persii editor, versus ex hoc poeta et Juvenali aut translatos aut ad eorum imitationem expressos mihi indicavit. Etiam L. F. Herbstio Dri., viro familiarissimo et multa consuetudine conjunctissimo, qui in plagulis a typothetae vitiis purgandis me adjuvit, non publice gratias agere non possum.

Novissimum de Johanne nostro scriptum (Johannes von Salisbury. Zur Geschichte der christlichen Wissenschaft im zwölften Jahrhundert. Von Herm. Reuter. Berlin 1842.) hic illic in commentariis attuli, sed non ita pertractare potui, ut fusius disputarem, si descendendum videretur. Commentarii enim mei nunc demum post magnum Hamburgii incendium typis expressi, jam absoluti erant, cum libellus ille ad me perveniret. In quo si auctor carmine a me nunc primum edito jam usus est, confitendum, plagularum, quas Londinum miseram cum codice manuscripto conferendas, aliud exemplum ad amicum esse missum, qui cum auctore illud communicaverit mendis nondum purgatum neque jam commentariis instructum.

SIGLORUM IN ANNOTATIONE CRITICA EXPLICATIO.

L, codex Londinensis; ***Lm***, margo codicis Londinensis; ***H***, codex Hamburgensis; ***Hm***, margo codicis Hamburgensis; ***Arg.*** argumentum in margine adscriptum; ***c.*** conjectura editoris; ***Lel***, Lelandi commentarii de script. Brit. c. 180. p. 211.

ENTHETICUS
JOHANNIS SARESBERIENSIS
DE DOGMATE PHILOSOPHORUM.

- D**OGMATA discuties veterum fructumque laboris,
    Quem capit ex studiis Philosophia suis.
Spiritus ille bonus linguam mentemque gubernet,
    Qui bona verba docet et pia vota facit;
5. Dirigat et gressus, operasque secundet et actus,
    Ut tibi sit perpes gratia, vita, salus.
Aula novis gaudet, veteres fastidit amicos,
    Sola voluptatis causa lucrique placent.
Quis venias? quae causa viae? quo tendis, et unde?
10. Forsitan inquiret; pauca libelle refer.
Est Alethia soror Phronesis, virtutis origo,
    Grata sui specie, semper amica Deo;
Nam deformatur, quotiens extrinsecus illi
    Cultus adest, fucos virgo beata fugit;
15. In se convertunt oculos et corda vicissim,
    Et decor unius est utriusque decor,
Et genus et species et opus commune duarum;
    Manat ab his vitae regula sancta, modus.

De alethia et
phronesi.

Inscriptio repetita est e codice Hamburgensi, Londinensis enim inscribitur: *Incipit Entheticus ejusdem de dogmate philosophorum.* V. 1. discuties L et H, discutiens Lel. V. 6. Sit perpes L et H, sint comites Lm. V. 11. Phronesis et in argumento: phronesi, H, Fronesis et fronesi L. V. 13. Quotiens H, quociens L.

- Hae tibi sint comites, curas et verba ministrent,
 20. Teque velint gravibus conciliare viris;
 Hae tibi principium, cursum, finemque loquendi
 Monstrent, et sermo quis quibus aptus erit.
 A trivio tibi dicendi sumetur origo;
 Ante tamen videas, quae quibus apta locis.
- Quod logica sapi- 25. Logica quid valeat, aut cur placeat sapienti,
 entes et discretos facit. Dicturus, faciem philosophantis adi.
 Qui sequitur sine mente sonum, qui verba capessit,
 Non sensum, iudex integer esse nequit.
 Cum vim verborum dicendi causa ministret,
30. Haec si nescitur, quid nisi ventus erunt?
 Quae bonus auditor pensat de mente loquentis,
 Non quovis sensu, quem sibi verba ferunt;
 Ut tamen assistat verbis lex recta loquendi,
 Qua sine nonp oterunt pondus habere suum!
35. Aucupium verbi jampridem jussit ab aula
 Lex Romana, sed hoc praetor iniquus amat.
 Lis est infelix, nisi forma petatur agendi,
 Quam procul arceri, Justitiane, jubes.
 Sic nisi complacito pueris sermone loquaris,
40. Conspuet in faciem garrula turba tuam.
 Si sapis auctores, veterum si scripta recenses,
 Ut statuas, si quid forte probare velis,
 Undique clamabunt: „vetus hic quo tendit asellus?
 Cur veterum nobis dicta vel acta refert?
45. A nobis sapimus, docuit se nostra juvenus,
 Non recipit veterum dogmata nostra cohors,

De nugacibus men-
 tientibus logicam.

V. 25. Arg. Quod logica sapientes etc. H, sapientibus et discretis facit L, faciat H, qui ubique in argumentis cum particula *quod* conjunctivum jungit, ubi in L indicativus legitur.
 V. 37. Hoc argumentum ex L depromptum in H deest.

- Non onus accipimus, ut eorum verba sequamur,
 Quos habet auctores Graecia, Roma colit.
 Incola sum modici pontis, novus auctor in arte,
50. Dum prius inventum gloriōr esse meum;
 Quod docuere senes, nec novit amica juvenus,
 Pectoris inventum iuro fuisse mei;
 Sedula me juvenum circumdat turba, putatque
 Grandia jactantem non nisi vera loqui.“
55. Iste loquax minimumque dicax redolet Melidunum, *De Melidunensi.*
 Creditur Albrico doctior iste suo,
 Corrigit errores verbosus hic Abaelardi:
 Pellitur a nostro trita moneta foro.
 „Temporibus placuere suis veterum bene dicta,
60. Temporibus nostris jam nova sola placent.
 Cum sit ab ingenio totum, non sit tibi curae,
 Quid prius addiscas, posteriusve legas.“
 Haecschola non curat, quid sit modus, ordo ve quid sit,
 Quam teneant doctor discipulusque viam.
65. „Expedi ergo magis varias confundere linguas,
 Quam veterum studiis insipienter agi.
 Quos numeros, aut quos casus aut tempora jungant,
 Grammatici quaerunt, verba rotunda cavent:
 Torquentur studiis, cura torquentur edaci,
70. Nulla sibi dantur otia, nulla quies.
 Infelix labor est, quem commoda nulla sequuntur,
 Cui mala dulcescit sors, miser esse cupit.
 Qui miser esse cupit, se convincit furiosum,
 Sic plane miser est, qui miser esse cupit.

V. 53. circumdat L, circumstat H. V. 55. Minimumque dicax Lm et H, dicaxque parum L. — Melidunum L, Melodunum H. — Arg. ex Lm depromptum in Hm deest. V. 59. Veterum Lm et H, patrum L. V. 64. Discipulusque L, discipulusve H.

75. Qui numeros numeris, qui casus casibus aptat,
 Tempora temporibus, desipit et miser est.
 Magnus enim labor est, compendia nulla sequuntur,
 Tempora sic pereunt, totaque vita simul.
 Absque labore gravi poteris verbosior esse,
80. Quam sunt, quos cohibet regula prisca patrum.
 Quicquid in os veniet, audacter profer, et adsit
 Fastus, habes artem, quae facit esse virum.
 Ausibus est fortuna comes; si gratia fastum
 Deserit, est nobis gloria grata magis.
85. Hanc etenim solam nostri super omnia quaerunt;
 Gloria si desit, scire quid esse putas?
 Garritus dabit hanc omni virtute relictā,
 Si garrire potes, gloria certa manet.
 Ut garrire queas, noli p̄currere libros,
90. Esto verbosus, scripta repelle procul.
 Hos libri impediunt, illos documenta priorum,
 Successumque vetat magnus habere labor.
 Disputat ignave, qui scripta revolvit et artes;
 Nam veterum fautor logicus esse nequit.

V. 76. Desipit et miser est Lm (correctio) et H, hic miser esse cupit L. V. 80. Sunt H, sint L. V. 81. Adsit H, assit L. V. 91 — 96. L hos sex versus in margine exhibet, in textu duos tantum habet istos:

Impedimenta libri sunt et documenta priorum.
 Disceptaturis impedimenta puto.

Sed illorum sex versuum litterae primae in codice compingendo sunt praecisae. In L manus posterior eas supplevit e codice Cantabrigiensi, cujus vestigia persecuti sumus versu 95 excepto, qui ita suppletus est: [Disc]eptet in eis, qui etc. quod vix intelligi potest. Aliter hos versus explevit Hm i. e. ut suspicor, Patricius Junius:

[Qu]os libri impediunt, illos documenta priorum.

[Suc]cessumque vetant magnus habere labor.

[Dis]putat ignave, qui scripta revolvit et artes:

[Qui] veterum fautor, logicus esse nequit.

[Bardus, in]eptus, iners, qui dogmata prisca sequetur,

[Cum] patriarcharum bobus habendus erit.

Quae uncinis inclusa sunt, in margine suppleta leguntur; littera f. praemissa, quae *fortasse* i. e. conjecturam videtur

95. Disceptaturus, qui dogmata prisca sequetur,
 In Patriarcharum bobus habendus erit.
 Nam quo plura leges, restant tibi plura legenda,
 Et quo plura docent, plura docenda docent.
 Pauca legas, ut multa scias, tibi maximus auctor
100. Quilibet occurrat, sic sit in ore tuo,
 Ut quicquid dices, auctor dixisse putetur,
 Et mens illius spiritus esse tuus.
 Non modo credaris, quod scripsit, nosse, sed omne,
 Quod voluit, jactes dogmatis esse tui;
105. Quod scripsit, seu quod tacuit, te posse docere
 Promittas; falsum dicere nemo vetat.
 Nam quaeruntur opes et constat gloria falso,
 Veridicosque facit dicere pauca pudor.
 Haec ubi persuasit aliis error puerilis:
110. Ut juvenis discat plurima, pauca legat,
 Laudat Aristotelem solum, spernit Ciceronem
 Et quicquid Latiis Graecia capta dedit,
 Conspuat in leges, vilesceat physica, quaevis
 Litera sordescit, logica sola placet.
115. Non tamen ista placet, ut eam quis scire laboret,
 Si quis credatur logicus, hoc satis est.
 Insanire putes potius quam philosophari,
 Seria sunt etenim cuncta molesta nimis,
 Dulcescunt nugae, vultum sapientis abhorrent,
120. Tormenti genus est saepe videre librum.

significare. V. 95. in textu exstat: *ceptet in eis*, supra lineam in H adscriptum: *ineptus, iners*. Quod et ipsum cum e conjectura scriptum videatur, neque id, quod L exhibet, sensum praebeat, ipse conjectura assecutus sum: *Disceptaturus*, quod ad v. 93 respicit et quodam modo affirmatur altero versu, qui in L legitur. V. 92. vetat c, velant L et H.

V. 101. dices L, dicas H. V. 110. juvenis Lm (correctio) et H, vivens L. V. 102. Aristotelem H, Aristotilem L.

De Sertorianis.

Ablactans nimium teneros Sertorius olim
Discipulos fertur sic docuisse suos;
Doctor enim juvenum pretio compulsus et aere
Pro magno docuit munere scire nihil.

125. Haec schola sic juvenes voluit juvenescere semper,
Ut dedignentur nosse vel esse senes.

Et quamvis tueatur eam numerus Garamantum,
Quos audere monet fasque nefasque furor,
Quos gula, quos fastus captos servire coëgit,

130. Quos transire Venus in sua castra facit,
Tu tamen armatus clypeo virtutis et ense,
Ut rabiem perimas, obviis ibis eis.

De rotundatoribus
verbi.

Esse catenatum se credit Sertorianus,
Si jubeas recte vivere, sive loqui.

135. Hoc onus, ecce jugum, quod vitans nostra juvenus
Ad summum currit prosperiore via;
Admittit Soloen, sumit quod Barbarus offert,
Inserit haec verbis, negligit arte loqui.

Hoc ritu linguam comit Normannus, haberi

140. Dum cupit urbanus, Francigenamque sequi.
Aulicus hoc noster tumidus sermone rotundo
Ridet natalis rustica verba soli.

Sermo rotundus hic est, quem regula nulla coarctat,
Quem gens nulla potest dicere jure suum.

145. Vilis apud veteres fuerat modus iste loquendi,
Lege bona solitos vivere, lege loqui.

De Hircano.

Sed quia temporibus Hircani floruit olim,
Cui prae lege Dei grata libido fuit,
Qui reges falso nulla sub lege teneri,

V. 123. pretio H, precio L. V. 133. Arg. ex Lm depromptum in Hm deest. V. 135. juvenus L, juvena H. V. 143. coarctat H, coartat L.

150. Et quicquid libuit, credidit esse pium,
 Praeplacet hic usus, cui regis gratia major
 Affuit, et pretium sermo rotundus habet.
 Mandrogerum tali ritu florere videmus, De Mandrogero.
 Sub quo nec turpis causa perire potest.
155. Mandrogeri nugae sapientia summa videntur,
 Verbaque Mandrogeri formula juris erunt.
 Proficit ergo minus uti sermone Latino,
 Quam si contigerit verba rotunda loqui;
 Sudandum nimis est, ut lingua Latina sciatur,
160. Absque labore tibi sermo rotundus erit.
 Insistunt studiis, artis suffragia quaerunt,
 Quorum subsidiis lingua venusta placet.
 Est igitur satius linguas confundere, quam sic
 Temporis atque rei damna subire simul.
165. Haec illi, sed tu quae sint elementa sciendi
 Et bene dicendi, sub brevitate refer.
 Ingenii natura potens cito possidet omnes Quae conferant
sapientiam.
 Artes, si fuerit ista sequela comes:
 Auditus verbi, librorum lectio, sollers
170. Cura, quies studiis apta, fidelis amor.
 Optat in eloquio si quis praeclarus haberi, Quae eloquentiam.
 Indubitanter ei, quod cupit, ista dabunt:
 Ingenium pollens, memoris quoque pectoris usus,
 Artis opes, vocis organa, sermo frequens.
175. Si quis ab his titulis et pectore pollet et ore, De Mercurio et
Philologia.
 Mercurium jungit Philologia tibi.
 Nec moveat Maurus ponens *Philologia*, versu
 Ponitur interdum syllaba longa brevis,

V. 152. pretium H, precium L. V. 169. sollers L so-
 lers H.

- Et brevis interdum producitur arte, sed idem
 180. In sermone tamen sensus utrinque manet.
 Et cum de sensu constet, pueriliter errat,
 Cui longam litem lana caprina facit.
 Alterutrum vel utrumque licet proferre, sed insta,
 Ut sit Mercurio Philologia comes,
 185. Non quia numinibus falsis reverentia detur,
 Sed sub verborum tegmine vera latent.
 Vera latent rerum variarum tecta figuris,
 Nam sacra vulgari publica jura vetant.
 Haec ideo veteres propriis texere figuris,
 190. Ut meritum possit conciliare fides.
 Abdita namque placent, vilescent cognita vulgo,
 Qui quod scire potest, nullius esse putat.
 Rem veram tegat interdum fallacia verbi,
 Dum res vera subest, vera figura manet,
 195. Falsa tamen verbi facie, sed mente fidelis,
 Dum facit arcanis rebus inesse fidem.
 Qualiter arcanum lateat sub imagine falsa,
 Quaeritur; hoc Furvus atque Capella docent,
 Excutiunt rerum causas, et foedera tractant.
 200. Mores, historiae plus tibi, Furve, placent,
 Sermo cothurnatus Furvi discessit ab usu,
 Et raro legitur prae gravitate sui,
 Sed tamen in pago Ligurino carus habetur
 Hic, ubi de florum germine nomen habet.
 205. Hunc meus a Conchis Willelmus saepe legebat,
 Hunc etiam noster Pontilianus amat.

De Furvo et Mar-
 ciano.

V. 193. tegat interdum L, interdum tegat H. V. 197. Arg.
 De Furbo Lm sicuti v. 209. Furbus, ceteris locis: Furvus.
 V. 205. a Conchis Willelmus H, a Chonchis Willelmus L.

- Clauditur archivis Remorum, Belgica prima
 Hunc dedit, et primas Aurelianus habet.
 Utilior magnis Fervus, sed lacte Capella
210. Plenior est, parvis sensibus apta magis.
 Transit in amplexus Stilbontis Philologia,
 Hocque pie fieri nostra Capella docet.
 Mercurius verbi, rationis Philologia
 Est nota, quae jungi Philosophia jubet.
215. Si Genio verbi rationis suppetat usus,
 Uxoris clarus dote maritus erit:
 At sibi si ratio desit, prope nudus habetur,
 Ut queat obscoenas vix operire nates.
 Conjugium felix, cum naturae sociatur
220. Virtus, cui thalamus mens sapientis erit.
 Non valet has Juno conjungere, non Hymenaeus,
 Pronuba virtutum gratia sola potest.
 Hac sine sunt steriles verbi Genius ratioque,
 Aut oritur fructus degeneratque malus.
225. Hac sine naturae vires frustrantur, et ejus
 Ad bona conatus omnis inanis erit.
 Ad mala namque sumus faciles, aptique perire:
 Gratia si desit, est opus omne malum.
 Gratia si desit, mens aut manus officiosa
230. Non erit; haec mentem praevenit atque regit,
 Haec movet affectus, operum quoque promovet usus,
 Linguam custodit, nec sinit esse ream;
 Erigit affectum, rationem dirigit, actus
 Componit, reserat abdita, vera docet.
235. Quos fovet, hos gratos et recte philosophari
 Et facit optata prosperitate frui.

De nuptiis Philo-
 logiae et Mercurii.

De gratia concilia-
 trice virtutum.

- Gratia naturam purgans illustrat et implet
Deque sinu Genii nobile ducit opus.
Gentiles Genium numen duxere caducum,
240.   Natum subjectae fata subire rei.
Verius hic natale bonum dicetur, adaptans
       Subdita gratuitis, posse subesse bonis.
Dotibus innumeris humanum gratia ditat
       Et facit angelica sorte vigere genus.
- Quod philosophia 245. Muneribus cunctis praecellit Philosophia,
principium munus gratiae.
       Quam peritura cavet mens, generosa petit;
Semper ubique suos cultores ornat, honorat,
       Provehit, adversos semper ubique premit;
Virtutes parit et nutrit, vitiumque noverca
250.   Pellit, et errori non sinit esse locum.
De Nursia et Jocis
       Frangitur adversis, extollunt prospera stultum;
       Cum dare vult populo Nursia caeca jocum,
Quid nisi fortunae ludi, phantasmata mundi?
       His etenim visum praestruit illa jocis.
255. Praestigio rota fortunae conformis inani
       Dedocet infirmos, quos docuisse potest:
Ostentat falsas species et parva videri
       Magna, vel e contra grandia parva facit,
Adversas rebus facies inducit et illis
260.   Ponit ad arbitrium nomina falsa suum,
Res falsas aliquid, et res veras nihil esse
       Fingit, ut occludat sic rationis iter.
Quamvis larvales inducat mille figuras,
       Non caret arbitrio Philosophia suo.
- De libertate arbi- 265. Exigit arbitrii libertas vera duorum
trii.
       Subsidium, sine quo mens rea pressa jacet,
Scilicet ut ratio recte discernat ametque
       Semper id affectus, quod pia jura probant.

- Non praestare potest illud natura subacta,
 270. Quam premit inflicto vulnere culpa comes.
 Culpa fovens poenam rationis turbat acumen,
 Velleque praecipitat, nec sinit esse pium.
 Gratia naturam reparans rationis acumen
 Purgat et affectus temperat atque regit,
 275. Liberat arbitrium, sed eorum, quos pia mater
 Consecrat ad cultum, Philosophia, tuum.
 Philosophia quid est, nisi fons, via, duxque salutis, Quid philosophia.
 Lux animae, vitae regula, grata quies?
 Non equidem motus valet extirpare molestos,
 280. Sed nocuos reprimit et ratione domat;
 Nec nocet assultus hostis leviter perituri,
 Qui manet, ut noceat, bestia saeva minus.
 Bestia saeva rapit membrum de corpore laeso Quod superbia,
saeva pestis, illi,
 Semper et insignit, quem docet esse suum; quod occupat,
membrum aufert.
 285. Nunc pede, nunc oculo, nunc lingua, nunc humerorum
 Gestu, nunc vultus frumine quemque notat.
 Interdum motu capitis cultusque figura
 Aut operum sese bestia saeva refert.
 Erudiunt hostes, sed bestia saeva superbum
 290. Reddit et elatum dejicit atque necat.
 Proficit ad meritum pugna tenuisse coronam,
 Hosteque prostrato gloria major erit.
 Pugna gravis fructum magnae mercedis habebit,
 Nam meritis merces digna labore datur.

Post v. 274 in L leguntur hi duo versus, sed calamo inducti et adscripto verbo *vacat*:

Liberat arbitrium ratione caeca voluntas,

Ne mala subvertat praecipitoque (l. praecipitetque) reum.

V. 279. extirpare, ita ego scripsi, extirpare L et H. V.

288. sese bestia saeva refert L et H, signis castra ferina portat Lm. V. 289. Sed bestia saeva L et H, alia fera seva Lm.

295. Militat ergo labor semper properatque mereri
 Et mortis causam sive salutis agit.
 Ille labor solus vitae servire probatur,
 Quem movet atque regit Philosophia comes;
 Ille neci servit, quem Philosophia relinquit,
300. Qua minus est, quicquid mundus habere potest.
 Si quis ei tentat condignas dicere laudes,
 Deficit ingenium, victaque lingua silet,
 Aut si non sileat, balbutit, dicere gestit,
 Quod nequit effari, notaque vota facit.
- Quod philosophia 305. Si verus Deus est hominum sapientia vera,
 et caritas sunt
 idem. Tunc amor est veri Philosophia Dei.
 At si mundanum nihil illo majus amore,
 Et si divinus omnia vincit amor,
 Collige, quod mundum transcendit Philosophia,
310. Principio cujus constat inesse fidem.
 Plena sacramentis virtutem gignit alitque
 Christi vera fides, actus utramque probat;
 Absque sacramentis non est haec vera, nec illa
 Sufficiunt, nisi sit ad bona prompta manus,
315. Ad bona prompta manus, si tempus detur, adulto;
 Umbra fovet pueros, ecclesiaeque fides.
 Omne sacramentis summum dependit honorem
 Dogma pium, reprobis haec nihil esse putat.
 Non valet absque fide sincere philosophari
- Quod nemo sine fide 320. Quisquam, nec meritum provenit absque fide.
 philosophatur. Ergo fidem servet, qui philosophatur, ametque
 Cultum virtutis et pietatis opus.
 Vana fides, operum quam non monimenta piorum
 Vivere testantur, non juvat, immo nocet.

325. Ordine cuncta geri praescribit Philosophia
 Et statuit cunctis rebus inesse modum,
 Ordine cuncta docet, causamque modumque legendi
 Tradit, et in cunctis artibus ordo placet.
 Hac duce prima rudes adeunt elementa loquendi,
 330. Provecti gradibus dogmata quaeque legunt.
 Ordine, lege, modo dispensat dogmata prudens:
 Contra nugifluus lex, modus, ordo perit.
 Nugifluus verbum sine tempore fundit ineptus,
 Verbaque prudentum factaque tempus habent.
 335. Ne cures, stultus quid fingat, quidve loquatur,
 Cujus ab eloquio laus tibi nulla venit.
 Si laudem captas, placeat tibi lex, modus, ordo:
 His sine non exstat gloria, vel brevis est.
 Ordine cuncta vigent et gaudent lege modoque,
 340. Quae si quis potuit spernere, jure perit.
 Confundi meruit, quem nullus continet ordo,
 Quique modum nescit, deperit absque modo.
 Quem lex non cohibet, dissolvit culpa solutum,
 In mala praecipitat, praecipitemque necat.
 345. Ordo sit ergo bonis vivendi, sitque loquendi,
 Cum lingua mentem lex, modus, ordo regant.
 Forsitan inquirent, veterum quid scripta repellat;
 Accipe, quod dicit pasio sive Tryphon:
 „Cur procul a nobis sit patrum secta priorum,
 350. Absolvam paucis: est operosa nimis.“
 Multa legunt et multa docent prohibentque vagari
 Discipulos, urgent scire, vel esse domi,
 Ingenii vires pensant, mensuraque cunctis
 A doctore datur viribus apta suis.
 355. Nullus adulatur doctorum, munera nullus
 Donat, ut auditor illius esse velis. 3 *

Quod philosophia
 ordinem et modum
 in cunctis exigit.

De more antiquitus
 philosophantium.

De ordine discendi

Sed nec apud veteres confunditur ordo legendi,
Namque gradum proprium quaeque decenter
habent:

Grammaticam sequitur diasitica, synthesis illam,

360. Lexis eam, rhesis posteriore gradu.
His gradibus crescens facundia possidet arcem
Et varias artes absque labore docet.
Eloquii si quis perfecte noverit artem,
Quodlibet apponas dogma, peritus erit.

365. Transit ab his tandem studiis operosa juvenus
Pergit et in varias philosophando vias,
Quae tamen ad finem tendunt concorditer unum,
Unum namque caput Philosophia gerit.

Rerum naturas scrutantur, quid sit honestum,

370. Undeque proveniat vita beata sibi,
Inspiciunt vires et stricti juris et aequi,
Sanis aut aegris quid medicina valet.

Quod divina pagina
omnibus princi-
patur.

A quibus laus
oritur.

Cum cunctas artes, cum dogmata cuncta peritus
Noverit, imperium pagina sacra tenet.

375. Quatuor ista solent laudem praestare creatis:
Subjectum, species, artificisque manus,
Finis item, cunctis qui nomina rebus adaptat,
Nam bona vel mala sunt omnia fine suo.

Materies hujus Deus est, mundique supplex,

380. Lux, a qua verum ducitur, ornat eam.

Quod veritas est
sacrae paginae
forma et lux ani-
mae.

Forma quidem res est, ex qua res vera vocatur,
Unde fit, ut constet, quod sacra scripta docent.

V. 359 et 360 Lm habent Glossas inter lineas ad voc. *synthesis*: de construenda, ad voc. *lexis*: i. dictio, ad voc. *rhesis*: unde rhetorica. V. 368. Philosophia L et H, vel tota sophia Lm. V. 373. Arg. ex L depromptum in H deest. V. 375. Arg. laus oritur L, oriatur laus H. V. 380 ducitur H et L (correctio), dicit L.

- Est idea boni verorum fons et origo,
 Quorum causa nitet in ratione Dei.
385. Lux accensa nimis et non accensa caducis,
 Ut videant homines, se minuendo facit.
 Nullus enim totam caperet; se temperat ergo,
 Ut queat infirmus illius esse capax.
 Haec eadem vero dat nomen participata,
390. Nam subjecta sibi dicere vera potest.
 Lux animae verum, sine quo brutescit et errans
 De vitio in vitium praecipitata perit.
 Materia pretiosa nimis, nimis apta decori,
 Artificemque suum forma decora probat.
395. Est idea potens veri substantia, quae rem
 Quamlibet informat et facit esse, quod est.
 Omne, quod est verum, convincit forma vel actus;
 Nec falsum dubites, si quid utroque caret.
 Forma suo generi quaevis addicta tenetur
400. Et peragit semper, quicquid origo jubet.
 Ergo quod in forma nativa constat agitve,
 Quod natura manens in ratione monet,
 Esse sui generis, verum quid dicitur, idque
 Indicat effectus, aut sua forma probat.
405. Hinc aliud verum rerum connexio monstrat,
 Quam sine compositis nemo videre potest.
 Est intellectus verus, quia concipit ipsam,
 Sicque triplex veri dictio rebus inest.
 Est sermo verus, quotiens designat eandem,
410. Si se res habeant, ut data verba ferunt.

V. 387 temperat L et H, contrahit Lm et Hm. V. 393.
 pretiosa H, preciosa L.

- Res, intellectus et sermones quoque veros
 Dogmate dispensat pagina sacra suo.
 Artificem sese testatur Spiritus almus,
 Illius existunt organa quique boni,
 415. Mente, manu, lingua, si quid bene quilibet actum
 Viderit, illius hoc opus esse sciat.
 Hoc sine nil recte geritur, sed nec male quicquam
 Hoc auctore gerunt mens rea, lingua, manus.
 Quis finis philo-
 sophiae. 420. Finis amare Deum, vitii fuga, cultus honesti,
 Sese nosse, Deum scire, tenere modum,
 Cognitio veri, mundi contemptus, amare
 Virtutes, felix vita, modesta quies,
 Sana fides, spes certa boni, vitaeque perennis,
 Arrha sub aspectu semper habere Deum.
 425. Mens humana licet in cunctis rebus abundet,
 Quas polus ostentat, quas dare terra potest,
 Distrahitur multis et magnis anxia curis
 Perpetuamque famem sustinet atque sitim,
 Torquetur semper, requiem non invenit usquam,
 430. Se nisi cum reteggit gloria vera, Deus.
 De gloria vana et
 vera. Gloria vana facit miseros, sed vera beatos,
 Illa tumet vitio, gaudet et ista Deo.
 Fine suos tali sacra pagina donat amicos,
 Cultorique pio calculus iste datur,
 435. Calculus optandus, qui continet omnia mentis
 Vota, nec admittit, si quid obesse potest;
 Si quid obesse potest, a se propellit et arcet
 Et facit ad nutum currere secula suum.
 Nemo referre potest bona, quae sacra pagina confert
 440. Illis, qui satagunt iussa tenere Dei.

V. 424. arrha H (correctio), arra L. V. 429. non L, nec H.

- Haec scripturarum regina vocatur, eandem
 Divinam dicunt, nam facit esse Deos.
- Est sacra, personas et res que consecrat omnes;
 Hanc caput agnoscit Philosophia suum;
445. Huic omnes artes famulae; mechanica quaeque
 Dogmata, quae variis usibus apta vides,
 Quaejuss non reprobatur, sed publicus approbat usus,
 Huic operas debent militiamque suam;
 Practicus huic servit, servitque theoreticus; arcem
450. Imperii sacri Philosophia dedit.
 Stoicus hanc sequitur, dum semper in ultima visum
 Dirigit et vitii germina falce secatur,
 Virtutum causam statuit vitaeque beatae,
 Ut mens assuescat cauta timere mori.
455. Hic timor expellit vanos a corde tumultus,
 Mundanusque fugit hoc veniente timor,
 Conteritur fastus, calidae perit impetus irae,
 Et cessat luxus, depopulator opum.
 Frena voluptati dantur, male suada libido
460. Deponit stimulos territa fine suos.
 Omnia contemnit leviter, qui se moriturum
 Cogitat et recolit cuncta perire brevi.
 Si tamen absque modo fuerit meditatio mortis,
 Subruat ut nimio corda pavore stupor
465. Spesque preempta cadat variis turbata procellis,
 Excedit licitum mortis imago modum,
 Excedit fines, quos lex praescipit ad usum,
 Et mortem veram mortis imago parit.
- Lex jubet, ut timeas, sed desperare timentem
470. Non sinit: hoc omni crimine majus habet.

Quod divina pagina
 regina est aliarum.

De dogmate
 Stoicorum.

De timore mode-
 rando et despera-
 tione vitanda.

V. 441. Arg. regina est aliarum Lm, aliarum regina sit Lm.

Omnem cum solvat confessio pura reatum
 Et lavet internas crimina cuncta dolor,
 Hoc scelus excludit veniam, poenamque meretur,
 Quam prece vel pretio flectere nemo potest.

475. Crimina criminibus cumulat, male gesta fateri
 Negligit, absorbet vota precesque timor,
 Clementem negat esse Deum, nec parcere pronum
 Culpis, sed cupidum sanguinis esse putat.
 Principis offensi nullus sic mitigat iram,

480. Sanguinis ut dicat semper habere sitim.
 Desipit orator, animos quicumque feroces
 Judicis allegat, ut cadat ira gravis.
 Numinis est proprium misereri semper ab ipso,
 Hoc quisquis removet, denegat esse Deum.

Quod desperatio
 blasphemiam
 parit.

485. Qui negat esse Deum, plane blasphematur et ignis
 In se succendit, tela crucemque parat,
 Provocat aeternam mortem, quam nemo cavere
 Sufficit absque Deo, quem furor esse negat.
 Proficit ergo bonis jugis meditatio mortis,

490. Unde perit stultus, qui timet absque modo.
 De timore probato. Est majestati gratus modus ille timendi,
 Crimina qui vitat omnia spemque fovet,
 Qui veritus justum recolit pietatis et inde
 Judicis agnoscit nomen et inde patris,

495. Quique potestatis sic iram vitat, ut instet
 Dulcibus obsequiis promeruisse patrem.
 Definitio vocis. Aër subtilis, quem guttur format et oris
 Organa, qui sonitu possit ab aure capi,

V. 471. Omnem ita H et L (correctio), ubi *dictum* est
 erasum. V. 491. Arg. probato Hm, probali (sic) vel probati Lm.

- Vox est, quae reserat uni, quid cogitet alter,
 500. Inque vicem reddit pervia corda sibi.
 Stoicus arctatus fato putat esse necesse Quod Stoicus fatalem inducit necessitatem.
 Currere cuncta modo, quo modo secula fluunt,
 Numinis arbitrium disponens omnia fatum
 Dicit, quod nullus evacuare potest.
 505. Inde genethliacus sollerti sidera cura
 Circuit et tumidus versat utrumque polum,
 Eventus dulces spondens, male mulcet amicos
 Et falsus vates saepe timere facit,
 Colligit astrorum motus, ut colliget astris
 510. Fata, pari studio numen et astra colit.
 Pronois errorem quia non admittit, ab illa Quod providentiam putat esse causam necessitatis.
 Concipit errorem dogma senile gravem;
 Pronois in partu fati nimis omnia pressit
 Et duras leges imperiosa dedit.
 515. Libertas perit arbitrii, si fata coactis Quae inconvenientia sequantur fatalem necessitatem.
 Obsequiis mentes, ora manusque movent.
 Praemia pro meritis nulli debentur, in ipsum
 Auctorem fati crimina cuncta cadunt.
 Errores istos incommoda multa sequuntur,
 520. Quos vitare pium, sed numerare labor.
 Exaequat culpas poenaeque coaequat eadem
 Stoicus, at contra pagina sacra facit.

V. 501. Arg. fatalem necessitatem inducat H, fatalem inducit necessitatem Lm. V. 505. genethliacus H, genethliacus L. — sollerti L, solerti H. V. 506. tumidus L et H, vel timidus Lm. V. 511. Arg. Quod providentiam esse causam necessitatis Lm, quod providentiam erroris causam esse putat Hm. — *Pronois* — ad hoc vocabulum in Lm leguntur duae glossae separatim scriptae: *providentia* et: vel *noticia*. V. 512. *senile* — ad hoc vocabulum in Lm legitur glossa: *Stoicorum*. V. 515. Quae inconvenientia sequantur fatalem necessitatem Lm, Quae inconvenientia libertatem arbitrii sequantur Hm.

In multis igitur legi consentit et idem
Adversus legem multa docere solet.

525. Dogma fides recipit, nisi lex manifesta repugnet,
Vel ratio potior hoc reprobare queat.

De Epicureorum
dogmate

Esse boni summam putat alter gaudia mentis,
Atque voluptati cuncta subesse docet.

Hoc equidem recte, sed si sit pura voluptas,

530. Si ratio dicti gaudia vera capit,
Si status appetitur, ut, quod vult, adsit, et absit,
Quod non vult animus, ad pia vota studens,

Si labor aspirat veram conferre quietem,
Si mens tranquille gaudia pacis habet.

535. Militat ad pacem labor officiosus et ambit,
Quod sibi laetitiam perpetuare queat.

In virtute labor positus dulcescit, et in se
Mens benefactorum conscia laeta viget.

De pugna laboris
et quietis.

Sed labor et requies ineunt in corpore bellum,
540. Angit hic, illa fovet, hic fugit, illa manet:
Ut multum duret bellum, cum tempore cessat,
Sed finem pacis tempora nulla dabunt.

Vera quies aderit tunc, cum caro subdita menti
Morte triumphata spiritualis erit,

545. Et caro nil recipit, nisi quod ratione probatur,
Et mentem puram firmat agitique Deus.

Unitur menti caro subdita, mensque beatur
Plena Deo: finem non habet ista quies.

Quod mundus non
habet veram
pacem.

Non habet hanc mundus, qui lites, bella, rapinas
550. Praestat et humanis caedibus usque madet,

V. 531. adsit H, assit L. V. 539. corpore Lm et H (correctio), tempore L et H.

Qui sordes parit, auget, amat, qui fallit amantes,
Cultoresque suos commaculare solet.

Hanc requiem sacra scripta docent, sed gratia
praestat,

Quod gratia Dei
dat veram quietem.

Qua sine nulla quies pacis amoenae datur.

555. Nam gaudere semel, iterum gaudere jubemur
In domino, qui dat gaudia dupla suis.

In spe nunc gaudens animus laetabitur, in re
Sumens militiae praemia plena suae.

Praemia duplantur, cum mens, caro glorificantur, De gaudio duplo
et simplo.

560. Si sit in alterutro, gloria simpla datur.

Sed quoties animae praecedit gloria, constat,
Quod caro pro meritis munus habebit idem.

Sobrius exaudit leges Epicurus, et idem

De errore Epicu-
reorum.

Ebrius est Veneri subditus atque gulae.

565. Hic faber incudem, quam circumvallat inani,
Figit in incerto, cetera casus agit.

Conflat in immensem corpuscula casus acervum,
Ut fiat mundi maximus iste globus.

Fixaque sint elementa locis sub lege perenni,

570. Utque vices peragant tempora certa suas.

Haec quoque secta docet, animam cum carne perire
Et frustra leges justitiamque coli.

Flatibus assimilat subtilia corpora mentes,
Mentiturque piis praemia nulla dari.

575. Quid deceat, nescit; Venus, alea, somnus, odores,
Crassa culina, jocus, otia, vina juvant.

Istis addantur plausus, fallacia, nugae

Et quicquid mimus, histrio, scurra probant.

Mancipium ventris non curat, quid sit honestum, Quod Epicurus
casum pro Deo
colit.

580. Fortunamque putat numinis esse loco,

- Nil ratione geri, sed casu cuncta; voluptas
 Numen excolitur, res mala, venter edax.
 Nil Epicurus amat, nisi quod ventri Venerique
 Immolat, at ventri victima prima cadit.
585. Ordoque membrorum vitiorum germina nutrit,
 Et gula dat Veneri semina, spemque fovet.
 Hostia, quam mactat ventris Venerisque sacerdos,
 Congrua pro meritis praemia semper habet.
 Praemia mactantis sunt ignes, stercora, vermes;
590. Talis enim merces talia sacra decet.
 Ista voluptatis stolidae sunt gaudia, finis
 Ultimus aerumna, gloria summa pudor.
 Numina digna sacris sunt et sacra numine digna
 Et cultore Deus, cultor et ipse Deo.
- De dogmate Peri-595. Philosophos agiles agitat discussio rerum,
 pateticorum.
 Ut verum possint fonte videre suo.
 Veri fons, idea boni, quod sunt, facit esse
 Singula pro generis conditione sui.
 Hoc rerum causae manant de fonte, suisque
600. Respondent causis omnia lege data.
 De lege naturae.
 et natura creata.
 Lex est causarum series, natura creata
 Effectus causis assimilando parit.
 Causarum seriem disponit summa potestas,
 In forma numeri, ponderis atque modi.
605. Quodque potestatis ratio disponit ab aevo
 Dispensante manu, tempora certa vident.
 Quid natura.
 Causarum series natura vocatur, ab illa
 Sensilis hic mundus contrahit esse suum.

V. 582. Ad voc. *numen* glossa inter lineas in L: *cui Deus venter est.* V. 585. Ad voc. *ordoque* etc. glossa inter lineas in L: *quia ventri genitalia cohaerent.*

- Et si vicinis concordant plasmata causis,
610. Tunc uatura parens omne figurat opus.
Si sit ab eventu vicino dissona causa,
Contra naturam turba quid esse putat
Et, quia causa latet, dicit ratione carere;
Sed plane nihil est, quod ratione caret.
615. Praecedit ratio rerum quarumlibet ortum,
Et natas eadem provehit atque movet:
Haec eadem finem praestat rebus perituris,
Et motus omnes optima causa regit.
At causas inter quae praecedit, dominatur
620. Et vires omnes inferioris habet.
Non tamen inferior dominantis jure potitur,
Aut aequis illi passibus ire potest.
Hoc scriptura docet, jubet hoc natura creatrix,
Ut cedant superis inferiora suis.
625. Unica causarum ratio divina voluntas,
Quam Plato naturae nomine saepe vocat.
Illius imperio servit natura creata,
Ordoque causarum totus adhaeret ei.
Est hominis ratio summae rationis imago,
630. Quae capit interius vera docente Deo.
Ut data lux oculis, tam se quam cetera monstrat,
Quae sub luce patent et sine luce latent,
Claraque fit nubes concepto lumine solis,
Cum dependentes flatus abegit aquas:
635. Subdita sic ratio formam summae rationis
Sordibus expulsis induit, inde micat.
Tunc mens tota nitet et vero lumine plena
Res falsas abigit et bona vera colit.
Sicut nemo potest aliquid nisi luce videre,
640. Sic hominis ratio caeca fit absque Deo.
- Quod nihil contra
rationem.
- Quid omnium
causa.
- Quid humana
ratio.
- Quid illuminet
rationem.

Vera Deus lux est et luminis illius auctor,
Quo solo sese quisque videre potest.

Qui sunt usus
luminis

Ut se quis videat, est summi luminis usus,
Muneris est usus munus amare datum,

645. Muneris est usus discernere cuncta potenter,
Muneris est usus cultus amorque boni,
Muneris est usus rerum cognoscere fructus,
Muneris est usus ad meliora trahi,

Muneris auctorem cognoscere muneris usus,
650. Muneris est usus summus amare Deum.

Quod verus philo-
sophus Deo carere
non potest.

Si vis nulla potest disjungere, quos amor unit,
Verus philosophus non erit absque Deo.
Sed nec mors poterit istum dissolvere nexum,
Perpetuo vivet, qui sapienter amat.

Quod ratio specu-
lum est et oculus
et manus ad res
videndas et capi-
endas.

655. Est igitur ratio speculum, quo cuncta videntur,
Officioque oculi fungitur atque manus,
Conscia naturae verum scrutatur et acqui,
Arbitra virtutum sola ministrat opes.

Res triplici spectare modo ratio perhibetur,
660. Nec quantum potuit mens reperire modum.
Concretivus hic est, alius concreta resolvit,
Res rebus confert tertius atque refert.

Naturam primus, mathesim medius comitatur,
Vindicat extremum logica sola sibi.

665. Mens versatur in his et singula pensat ad unguem,
Ut rerum vires cauta videre queat,
Quam ne delusam virtutis imagine falsa

In mala praecipitem nubilus error agat,
Et ne pro rebus teneat phantasmata rerum,

670. Notitiam veri secta fidelis amat.

Vv. 659—666 in L margini adscripti sunt. V. 663. mathe-
sim L, mathesin H. V. 664. Vindicat c, vendicat L et H.

- Esse bonum summum rerum cognoscere causas, Quod notitia veri
summum bonum
secundum Aristo-
telelem.
 Credit, quod docuit, magnus Aristoteles.
 Labitur e facili, species quem fallit inanis,
 Nec species aliquem fallere vera potest.
675. Confirmatur enim vero res vera, beato
 Res bona, perpetuo res habitura statum,
 Falsaque res fallit, perimit peritura, cadensque
 Opprimat, infelix quisquis adhaeret ei.
 Contemptum mundi parit haec speculatio rerum, Quis fractus sectae
Peripateticorum.
680. Quae casu proprio cuncta perire probant.
 Contemptus mundi verus via prima salutis,
 Fallit enim mundus praecipitatque suos. De contemptu
mundi et fructu
ejus.
 Nam mundanus amor excaecat lumina mentis.
 Ut cadat in miseram caeca sequela necem.
685. Nullus amare Deum mundumque potest, quia Amor mundanus
contrarius est
amori Dei.
 semper
 Unius adventu pellitur alter amor.
 Nullus amatorum mundi nomen sapientis
 Possidet, oppositus est amor iste Deo.
 Qui mundum spernit, illi dominatur et hostis
690. Debilitat vires et pede colla premit.
 Spes, dolor, ira, metus et honorum caeca cupido,
 Gaudia, damna, lacrum sunt velut aura levis.
 Mundus pressuram tribuit, sapientia pacem,
 Et mala cuncta fugat et bona quaeque fovet.
695. Contemptus mundi conditus amore superno Timor Dei mundi
contemptum facit
et deificat homines.
 Omnia, quae spernit, in sua jura trahit.

V. 671. Arg. notitia veri Lm, veri notitia Hm. — Aristotelem H, Aristotilem L. V. 672. Aristoteles H, Aristotiles L. Ita ubique nomen repetitur. V. 679. Arg. e Lm depromptum in Hm deest. V. 695. Arg. deificat homines Lm, homines deificat Hm.

Hoc sine nemo sapit, fovet hunc timor ille beatus,
Qui dat principium, Philosophia, tibi.

Insitus hic sanctum timor introducit amorem,

700. Hoc fit homo sapiens, hoc fit amore Deus.

Quod unus Deus
est per naturam,
multi per gratiam.

Natura Deus est unus, sed munere plures,
Gratia quos numen participare facit.

Natura Deus est unus, sed gratia multos
Consortes voluit numinis esse sui.

Quod tres personae
unus Deus suis
tamen distinctae
proprietas.

705. Nam pater et natus cum flamine sunt Deus unus,
Sed retinent proprium prosopae quaeque suum.

Quod tres personae
unius naturae sunt,
voluntatis et ope-
rationis.

Sint licet unius naturae, numinis, actus,
Censentur propriis prosopae quaeque suis.

Filius aeterni patris et virginis almae

710. Natura Deus est, munere factus homo.

Muneris est, quod homo verus verus Deus idem,

Exaequans meritis praemia lance pari,

Et quod eum flexis genibus res omnis adorat

Aequalemque Deo praedicat esse patri.

715. Et qui tanta patris accepit munera gratis,

Scit dare militibus optima dona suis,

Acceptum munus dedignat solus habere,

Quos amat, illustrat et facit esse Deos,

Provehit ad summum, quos gratia mater adoptat,

720. Proque gradu meriti summa tenere facit.

V. 697. Ad voc. *hunc timor ille* etc. glossa inter lineas in L haec: *timor Domini sanctus s. manet in s.* V. 698. Ad. voc. *principium* glossa inter lin. haec in L: *initium sapientiae timor Domini.* V. 701. Arg. ex Lm depromptum in Hm deest. V. 705. Arg. Quod tres personae etc. Lm, tres personae sunt suis proprietatibus distinctae, unus tamen Deus Hm. V. 707. Arg. ex Lm depromptum in Hm deest. V. 716. Scit dare militibus L et H, vel largitur membris Lm. V. 719. Provehit ad summum Lm (correctio) et H, sic super astra vehit L. V. 720. summa tenere facit Lm (correctio) et H, sancit (sic) in arce Deos L.

- Sed fastus rationis obest, erroris amicus,
 Quo maculante fides evacuata perit.
 Pessimus erroris comes est elata voluntas,
 Quae fractas mentes curvat ad omne malum.
725. Tertia praedictis adjuncta superbia vitae
 Omnem virtutem subruit atque necat.
 Distrahitur miser Arcesilas et in omnibus anceps
 Fluctuat et nescit, quo velit esse loco,
 Pervigili studio semper fugientia quaerit
730. Vera, nec in studiis novit habere modum,
 Omnia perlustrat sapientum dogmata, tandem
 Ignorare docet omnia vera suos.
 Perpetuo nam vera latent, si creditur illi,
 Non ea mortalis pervia sensus habet.
735. Posse nihil sciri laudatur Zeno probasse,
 Haerens in cunctis et dubitare jubens.
 Scire nihil finis operae, longique laboris
 Et quaestus magnis sumptibus iste datur.
 Ad Samii nomen nullus conscendit, in ipso,
740. Ut veteres perhibent, plena Sophia fuit.
 Ad frugem vitae melioris molle Tarentum
 Pertrahit, ut morum summus in orbe sator.
 Quinque polum zonae distinguunt, aëra quinque,
 Est eadem ponti sectio sive soli.
745. At Samius tres esse docet, mediamque colonis
 Tradit, at in reliquis algor et aestus agunt.
 Tradere rem dubiam seclis putat esse profanum,
 Neque velit sapiens esse, poëta vetat.

De triplici superbia, quae impedit hominis deificationem, scilicet rationis, voluntatis et vitae.

De dogmate Academicorum, quorum Arcesilas princeps est.

De Zenone.

De Pythagora et dogmate ejus.

V. 721. Arg. scientiae, rationis L, rationis, scientiae H.
 V. 739. Arg. dogmate ejus L, ejus dogm. H. Vv. 741—764 in L,
 margini adscripti.

- Et quia certa trimum valet esse scientia, veras
 750. Tres docet, in reliquis esse poemata sinit.
 Temperiem mediae faciunt extrema, jubetque
 Ut medium teneat, qui bonus esse cupit.
 Grataque temperies animalia corpora nutrit,
 Ut natura jubet, haec magis, illa minus.
755. Pervia spiritibus sunt corpora densa, sed illos
 Nunc cohibet major arbitriumve Dei.
 Corpus spiriteum non laedunt albor et aestus,
 Vis elementorum nulla nocere potest.
 Sed torquetur ab his animalis vita, capitque
760. Congrua pro meritis praemia quisque suis.
 Faeceque decocta cunctis recreatur origo
 Purior et redeunt aurea saecula patrum.
 Multa probe docuit illoque perutilis aevo,
 Inter praecipuos summus in orbe fuit.
765. Hinc tamen arguitur, animas quod ab aethere lapsas
 Asserit, et corpus carceris esse loco,
 Et quod eas propriis exclusas in nova mitti
 Corpora pro morum conditione putat,
 Et quod eas proprios tandem deducit ad ortus
770. Corporis, ut cupide rursus ad ima cadant.
 Cum semel haec fuerint illo tradente recepta,
 Convincit ratio plurius falsa sequi.
- Ante pedes Socratis humiles sternuntur alumni,
 Indigitemque Deum Graecia tota colit.
775. Quaerere, si cunctos praecessit vera docendo,
 Vixerit an sancte, creditur esse scelus.
 Exercent alii numeros et pondera rerum,
 Quae mensurandi regula, quive modi;

De Socrate et auctoritate ejus et dogmate.

V. 773. Arg. De Socrate etc. Lm, vocabula auctoritate et alterum et desunt in Hm.

- Parcarum mentem sunt qui speculentur in astris
 780. Et rerum motus, consiliumque Dei;
 Sunt qui rimantur naturae viscera, sunt quos
 Nexio causarum, signaque sola tenent:
 Sic aciem mentis vexant et in externa spargunt,
 Et privata suo lumine corda manent.
785. At Socrates hominum curas contemnit inanes
 Et latebras cordis quemque videre movit,
 Extera cuncta notat et contemplatur ad usum
 Et, quanti novit singula, tanta facit.
 Contrahit in sese mentis radios; Deus illi
790. Est animus, mundus victima, serva caro;
 Illicitos motus corruptae carnis abhorret
 Naturaeque malum sub ratione domat,
 Instituit mores vitamque serenat, eoque
 Iudice virtutum maxima scire pati.
795. Si commetiri mentem mundumque liceret,
 Haec major, minor hic, servit hic, illa regit.
 Nam carni mundus, servitque caro rationi,
 Quae pars est animi participata Deo.
 Omnia sic laeto Socrati famulantur eique,
800. Quam vis nulla potest laedere, mundus obit.
 Haec hominis doctrina fuit, tamen error in illa est,
 Quod cujusque animum credidit esse Deum.
 Hinc hominis mentem pro numine dicit habendam,
 Ut cui divinus esttribuendus honor.
805. Vix aliquem tanta sors dote beavit, ut illum
 Non queat erroris praecipitare malum.

Quod Socrates ani-
 mum hominis Deum
 putet.

Quod mundus ani-
 mo minor est et re
 et dignitate.

De errore
 Socratis.

V. 779. speculentur L, speculantur H. V. 795. Arg. Quod
 mundus etc. Lm. Vocabula *Quod et re et dignitate* desunt
 in Hm.

De Anaxagora et
ejus dogmate.

Tradit Anaxagoras animas ex traduce nasci
Et causam teneris ossibus ossa dari.
Quod de carne caro, sanguis de sanguine manat,
810. Transit et in sobolem tota figura patrum.
Sectio particulae corpus minuit, sed in ipsam
Simplicitatem animae sectio nulla cadit;
Ut calor ex aestu, lumen ex lumine prodit,
Sic ortum ex uno spiritus alter habet.

815. Pura fides prohibet animas de traduce credi,
Quas Deus infundit et facit usque novas.
Ex nihilo fiunt et nunc in corpore clausae,
Nunc sine corporibus jussa creantis agunt,
Nec pereunt, quoniam ratio virtusque perennis
820. Efficiunt, ut in his constet imago Dei.

De Aristotele et
dogmate ejus.

Magnus Aristoteles sermonum possidet artes
Et de virtutum culmine nomen habet,
Judicii libros componit et inveniendi
Vera, facultates tres famulantur ei:

825. Physicus est moresque docet, sed logica servit
Auctori semper officiosa suo.
Haec illi nomen proprium facit esse, quod olim
Donat amatori sacra Sophia suo;
Nam qui praecellit, tituli communis honorem
830. Vindicat; hoc fertur jure poëta Maro.

De errore Aristotele.

Sed tamen erravit, dum sublunaria casu
Credidit et fatis ulteriora geri.
Non est arbitrii libertas vera creatis,
Quam solum plene dicit habere Deum.

V. 807. Arg. ex Hm depromptum deest in Lm. Vv. 807—
820 in L margini sunt adscripti. V. 821. Arg. dogmate ejus
Lm, ejus d. Hm. V. 830. vindicat H, vendicat L. V. 834.
solum L, solam H.

835. Quicquid luna premit, ex quatuor est elementis,
 Et quae transcendunt, simpliciora putat.
 Illaque perpetua definit pace vigere,
 Quae supra solem circulus altus habet.
 Non ibi committunt aliquod contraria bellum,
840. Nam tranquilla quies ulteriora foveat.
 Ut fierent animae, substantia quinta creatur,
 De qua signiferi constat origo poli.
 Illa beatorum sedes, haec aula Deorum,
 Nam magis apta Deo, quae gravitate carent.
845. Aeternum mundum statuit tempusque coaeuum,
 Hisque coaeternus dicitur esse locus.
 Nilque perire docet, sed in orbem cuncta rotari
 Et loca temporibus quaelibet apta suis.
 Est individuum, quicquid natura creavit,
850. Conformisque status est rationis opus.
 Si quis Aristotelem primum non censet habendum,
 Non reddit meritis praemia digna suis.
 Cunctis principium finemve dedisse probatur
 Artibus; evincit, quicquid habere cupit.
855. Quod potuit quemquam ratio mundana docere,
 Huic dedit, ut fierent dogmata plena fide.
 Quicquid enim docuit, docuisse putatur Apollo,
 A quo progenitum fabula Graeca refert.
 Plurima cum recte doceat, tamen errat in illo,
860. Quod semper reliquis obvius ire parat;
 Nam licet in summis fuerit præclarus habendus,
 Captator laudis immoderatus erit.

Quod animae de
 quinta essentia.

Quod natura sin-
 gularia tantum no-
 vit, universalia
 quasi quaedam
 rationis fig-
 menta sunt.

Quod Aristoteles
 dictus est filius
 Apollinis.

Quod Aristoteles
 omnibus studuit
 obviare.

V. 837. definit H, diffinit L. V. 849. Arg. *Quod* deest in Hm, quaedam rationis Lm, rationis qu. Hm. Vv. 857 et 859. Argg. desunt in Hm.

Quod deest philo-
sophum

Philosophum virtus clarum, non gloria vana
Reddit, honor verus laudis amore perit.

865. Philosophus satagit, ut mens respondeat ori,
Ut proba sit verbis consona vita bonis.
Non ut quis recte loquitur, mox philosophatur,
Sed qui sic vivit, ut bona semper agat.
Nam Venerem culpae potest lasciva puella,
870. Virtuti laudes dicere scurra potest,
Indocti possunt sapientum verba referre,
Peccat et interdum lingua perita loqui.

Quod Aristotelem
vicit gloria, quam
verbis impugnavit.

Vincit Aristoteles alios, hunc gloria vana,
Quam tamen impugnat et docet esse nihil.

Quod philosophia
vanam gloriam fu-
gat, victa prius vo-
luptate et avaritia.

875. Haec est, praestantes quae deserit ultima mentes,
Quam tandem victrix Philosophia fugat.

Indicit bellum virtuti prima libido,
Cum caro, cum sanguis uritur igne novo.

Quae coercant
libidinem.

880. Hunc poterunt sedare labor tenuisque diaeta,
Quique placet cautis, res fugitiva, timor.

Quae reprimunt
avaritiam.

Bella secunda movet amor irrequietus habendi,
Succendens animas pronus ad omne nefas;
Instigant oculi mentem, cum singula spectant,
Ut velit esse suum, quod putat esse bonum.

885. Conterit hoc vitium rerum speculatio cauta,
Et divinus amor suppliciique metus.

Quod alia vitia ori-
untur ex aliis, sed
superbia etiam ex
virtute.

Ex vitiis aliis aliorum constat origo,
Et de principiis sunt mala multa malis.

- Aestus avaritiae gignit plerumque rapinas,
890. Saepe facit cupidum luxuriosa Venus.

V. 873. Arg. deest in Hm. V. 875. Arg. Quod philosophia etc.
L, Philosophia devicta voluptate et avaritia vanam gloriam
fugat H. V. 887. Arg. Quod deest in Hm, oriuntur ex aliis
Lm, ex al. or. Hm.

- Immoderata parit Venerem gula, dat furor ausum,
 Livor edax odium, fit vetus ira furor.
 Sic vitium vitio dat causam datque sequelam,
 Res etenim turpis sola manere nequit.
895. Si modicum spernis, paulatim magna sequuntur,
 Et venit a minimis saepe ruina gravis.
 Gloria nobilium manans de fonte bonorum
 Praetendit generis nobilitate decus.
 Nam cum fermento virtus corrupta tumescit,
 900. De misero coitu nata superba venit.
 Haec paribus sese praefert spernitque minores,
 Nescit et auctori stulta subesse suo
 Et sic de meritis veniens aut sanguine claro
 Est ingrata Deo, munera cujus habet.
905. Ingrati crimen, cui gratia nulla cohaeret,
 Ingratum prohibet civis habere locum.
 Est ingrata Deo, quae doni captat honores,
 Quae laudes operis vult retinere boni.
 Praeripit auctori quisquis titulos meritorum,
 910. Provocat ultrices in sua damna manus.
 Gloria vana quid est, nisi fumus et umbra sonusque,
 Qui simul, ut coepit, incipit esse nihil?
 Hanc tamen affectant omnes, quia semper adesse
 Verae virtutis testificatur opus.
915. Gloria, dulce malum, magnorum pectora mulcet
 Et tamen haec eadem languidiora facit.
 Quos caro non flectit, nec amor pervertit habendi,
 Gloria de facili praecipitare solet.
 Hanc tamen perimunt rerum speculatio, mundi
 920. Contemptus, poenae terror, amorque Dei.

Quod negligentia
 parvorum magna
 vitia generat.

De vitio ingrati-
 dinis.

De vana gloria.

Quae reprimant
 vanam gloriam.

V. 892. Livor edax odium Lm (correctio), Odia livor edax L.
 — Arg. Quod deest in Hm.

- Si sua quis plene recolit mala, si bona semper
 Cogitat alterius, unde superbus erit?
 Si meritum vitae penset, si vindicis iram
 Posseque respiciat, unde superbus erit?
925. Unde superbus erit, si se speculatur ad unguem,
 Terra, cinis, vermis, faex, vapor, umbra, lutum?
 De vitio elationis. Non habet elatus virtutum dona, sed illi
 Et Deus est hostis, hostis et omnis homo.
 Elati vitium, quo nullum majus habetur,
 930. Non sinit elatum fratris amore frui.
- De virtute humilitatis. Digni sunt humiles virtutum munere, digni
 Scire Deum, dignis vita beata datur.
 Qui docet hæc verbis, praetendit philosophantis
 Nomen, philosophus hæc facit atque docet.
935. Hæc et Aristoteles fertur docuisse loquendo,
 Fortius exemplis quilibet ista docet.
 De Platone et dogmate ejus. At Plato symmystes veri distinguit in ipsis
 Scibilibus, quid res scire creata queat.
 Nam licet interdum fidei contraria dicat,
 940. Sunt tamen illius plurima grata bonis.
 Principio docet esse Deum, distinguit ab aevo
 Tempus et ideas applicat, aptat hylen.
- De hyle. Invenit hanc animus, dum cuncta resolvit agitque,
 Ut prodant causas cuncta creata suas.
945. Si specularis hylen, nunc est substantia quaevis,
 Contra nunc eadem creditur esse nihil.
 Quam dum vestigat ratio, quasi somnia sentit,
 Dumque tenere cupis, mox fugitiva latet.
 Auris abesse sonum sic audit, dum nihil audit,
 950. Sic oculis tenebras cerne videndo nihil,

V. 129. recolat L, recolit H (correctio). V. 921. Cogitat L, Cogitet H (correctio). V. 923. vindicis L, judicis H. V. 925. speculatur L, speculetur H (correctio).

- Defectuque suo sic tactus tangit inane,
 Inspidum gustus nil sapiendo probat,
 Et nihil olfaciens procul esse revincit odores,
 Qui prius argutus censor odoris erat.
955. Est Deus aeternus, mundus cum tempore coepit,
 Hic manet, at tempus caetera cuncta movet.
 Per numeros elementa sibi contraria nectens
 Vincit et aeterna pace vigere facit.
960. Subdita primorum generum sibi symmetra non sunt
 Nec simili antigena sub ratione cadunt.
 Temporis atque loci non est proportio nota,
 Mensurae ratio ponderis esse nequit.
 Praedictis numerus asymeter est, et in istis
 Quinque suum munus philosophia gerit.
965. Additur his series causarum vel rationum,
 Quas intellectus cernere solus habet.
 Multiplicando modum nescit virtus numerorum,
 Et finem magnis sectio nulla facit.
 Crescit in immensum numerus, sine fine resolvit
970. Continuum quodvis, sed ratione potest.
 Deficit ingenium, cum tendit ad ultima; solus,
 Qui facit atque regit, prima videre potest,
 Cognitus ille sibi pleno solisque beatis
 Spiritibus, quantum gratia cuique favet.
975. Nec de principiis recte censere licebit
 Praeter eum, qui dat omnibus esse suum.
 Mens hominis, numerus simplex aptusque movere
 Sese, conformis dicitur esse Deo.

De Deo, cuius po-
 tentia est efficiens
 causa mundi.

Quod numerus,
 pondus, mensura,
 locus, tempus
 sibi commen-
 surabilia non
 sunt.

Quod ingenium ho-
 minis circa prima
 et ultima deficit.

De anima homi-
 nis.

V. 955. Arg. De Deo, cuius Lm, Dei Hm. Vv. 959 et 971.
 Argg. *Quod* deest in Hm. V. 978. Arg. humanis Lm, hu-
 mana Hm.

Nam Deus ut mundum totum regit, implet et ambit,

980. Sic animae corpus subditur omne suae.

Materies animae diversa subest, eademque

Ex individuo est dividuoque simul,

Moleque corporea premitur virtus animarum,

Hinc magis, inde minus, ut caro juncta sinit.

De metu rationabili et irrationabili. 985. Suntque duo motus erroneus et rationis,

Hic viget in summis, alter ad ima trahit.

De immortalitate animae et corporum resurrectione. 990. Sunt immortales animae, corpusque caducum

Interit, et tandem pristina vita redit.

De magno anno 995. Pristina vita redit, cum magni terminus anni

990. Ad primum revocat sidera cuncta locum.

Annus tunc renovat novus omnia, corpora rursus

Accipiunt animae, tempora lege fluunt.

Si renovant mundum solis lunaeque recursus,

Fortius hoc facient sidera cuncta simul.

995. Praesidet humori vaga Cynthia, solque calori,

Humor ab adjuncto cuncta calore parit.

De radiis solis et lunae et officiis eorum et significatione. 1000. Lunares radii carnes fructusque perurunt

Et vitiant, radius solis utrisque favet.

Sic mundana perit sapientia, veraque prodest

1000. Naturamque fovet, plena calore Dei.

Sed calor immensus vermes parit, ut tibi constet,

Scrutandi quid habet immoderatus amor.

Sol fovet et reprimit visum, quia sobrius esse

Debet, qui satagit mystica scire Dei.

1005. Subdita sole vides, tibi luce creata patescunt

Divina, plene nullus utrumque videt.

V. 987. Arg. immortalitate animae Lm, an. imm. Hm, corporum Lm, corporis Hm. V. 997. Arg. et officiis eor. et sign. add. Lm. V. 998. favet Hm, facit L.

- Est coeleste bonum solemque Deumque videre,
Solaque mortales inferiora vident.
Lux immensa tegit solem, divinaque semper
1010. Majestas sic est lumine tecta suo.
Est in solari fons luminis atque caloris
Corpore, spiritibus fons utriusque Deus.
Nulla perire potest substantia, formaque formae Quod nulla sub
stantia perit.
Succedens prohibet, quod movet, esse nihil.
1015. Motibus his recreata manent elementa vigentque,
Dum vetus abscedit et nova forma datur.
Portio fessa statu grata novitate resumit
Robur et a formis accipit esse novum.
Alterat haec species, aliud facit illa, genusque
1020. Dicitur et confert cuilibet esse rei.
Informis Deus est, formarum forma vigorque, Quod informis Deus
et forma formarum.
In quo res omnis perpetuata manet.
Semper enim vivit ratio divina, perenne
Res omnes vivunt in ratione Dei,
1025. Immotaeque manent ideae, constat in illis,
Quicquid ad occasum temporis unda rapit.
Dispensat rerum motus ratio sine motu,
Et stabilis virtus tempora cuncta movet.
Non sunt informes Dii, quos natura creatrix
1030. Ex variis ortum rebus habere facit,
Quo circumscribit ratio, naturaque facta
Formaque concretis redditur atque genus.
Informis Deus est, quia simplex, non aliunde
Constans nec debens pluribus esse suum.

V. 1013. 1021. 1043. 1051. Arg. *Quod* deest in Hm. V.
1021. Arg. *informis Deus* Lm, *Deus inf.* Hm.

Quod res vere simplex absoluta est.

1035. Absolvit ratio rem verae simplicitatis
 Et quicquid nullo claudere fine potest.
 Quod vere simplex, nullo motu variatur,
 Non antiquatur tempore, semper idem.
 Alternat mundus facies nescitque manere
 1040. Et perimit tempus, quicquid ad esse vocat.
 Omnia sic in se redeunt, sic lege perenni
 Numinis aeterni perpetuatur opus.

Quod terra in imo est, et quod singuli orbis suos habent habitatores.

- Summa tenent superi, medio jacet infima tellus,
 Et medios orbis incola dignus habet.
 1045. Spiritus in cunctis elementis est et in astris
 Cuique suus, mundum spiritus unus agit,
 Maximus hic, omnes alii sunt particulares,
 Hic totum, reliqui singula membra movent;
 Omnis enim regio propriis est plena colonis,
 1050. De quorum motu rebus origo venit.

Quod ignis omnia purgat.

- Aër corruptus solo purgatur ab igne,
 Purgat et infectae crimina motus aquae.
 Diluit haec terrae sordes, res celsior omnis
 Subdita sic purgat cuncta vigore suo.
 1055. Celsior interdum sordescit ab inferiori,
 Ast ignem purum nil maculare potest.
 Purius hoc nihil est, qui sordes decoquit omnes,
 Unde locum summum res Deiformis habet.

Quod sublunaria aguntur motu superiorum.

Quid natura.

- Res sublunares nasci motu superiorum
 1060. Constat, et immotum cuncta movere Deum.
 Principium motus rerum natura vocatur,
 Est in naturae nomine causa latens,

V. 1059. superiorum L., superiorum H. — Arg. Quod deest in Hm, aguntur motu Lm, motu sup. aguntur Hm.

Causa latens, proprium quae singula ducit ad
ortum

Et similes rivos fontibus esse facit.

1065. Contra naturam sunt plurima posteriorem,
Sed contra primam, quid valet esse? nihil!

Zodiacus bis sex obliquat signa rotatu, De zodiaco circulo.

Aequalesque sibi non sinit esse dies.

Arcticus est medii notum nobis caput axis,

1070. Sed reliquum prohibet terra videre polum.

Septem terra vagis excentrica subjacet astris, Quod globus terrae
planetarum circu-
lis excentricus est

Quam tamen ut centrum maximus orbis habet. et faex elemento-
rum.

Inferior paret semper globus exteriori,

Terra subest cunctis orbibus apta pati.

1075. Haec immota manet, sed in orbem cetera currunt,

In medium recidunt pondera cuncta locum.

Faex etenim semper in fundo tarda quiescit

Attactuque suo sordida quaeque facit.

Omnia sordescunt, quae turpi faece replentur,

1080. Quae, nisi purgentur, vasa perire facit.

Sic infecta diu devictaque faecis acore

Vix caput attollit mens onerata luto.

Nam prope tellurem sunt fumi, flamina, nubes,

Quae turbant oculos et rationis opus.

1085. Contra naturam facies humana reflectit

Ad terram vultus, nata videre Deum.

Sed tamen interdum terrena videntur ad usum,

Nec peccat, si sit tetra libido procul.

Principis haec tradit sapientum dogma Platonis,

1090. A quo posteritas dogmata vera capit.

V. 1070. polum L et H, vel caput Lm. V. 1071. 1095.
1103. 1109. Arg. *Quod* deest in Hm. V. 1071. Arg. globus
terra Lm, t erra gl. Hm.

Quod Deus solus
omnia novit, et
omnis rationalis
creatura scientiam
accipit ad mensu-
ram.

Quod veritas lux
est animae, ratio
oculus.

Quod in pluribus
utilis doctrina Pla-
tonis.

- Sic igitur docuit, quid cui sit scibile, quid non,
Ut teneant proprium cuncta creata modum:
Res ut sunt, plene novit divina potestas,
Angelus assistens plurima vera videt.
1095. Spiritus immundus natura pollet et usu,
Doctus et a sanctis plura videre solet.
Fallitur in multis privatus luminis usu
Et pater erroris fallere semper amat.
Corpora detrusas animas in carcere caeco
1100. Culpaque sublato lumine scire vetant.
Culpa, caro tenebras inducunt, lumina pellunt
Nec miseras animas cernere vera sinunt.
Lux oculos pascit, rationem visio veri,
Hi fugiunt tenebras, haec quoque falsa cavet.
1105. Est oculus menti ratio, pro lumine verum,
Usus cernendi lumina scire vocant.
Ingenio, studiis verum quaeratur et arte,
Praeter opinari non habet ullus homo.
Non nocet errantem cautis audisse Platonem,
1110. Qui male pauca docet et bona plura malis.
Docta manus cavet urticas herbasque salubres
Tollit et a spinis intemerata rosas.
Errores vitat ratio, sensusque pudicos
Cautus ab insanis absque furore capit.
1115. Fortius evitat audita pericula prudens,
Nam provisa minus tela nocere solent.
Hinc sapiens audire cupit, quaecunque nocere
Possunt, ut caveat, quicquid obesse potest.

- Cujuscumque rei firmetur opinio vera,
 1120. Hoc vetus Endymion censuit esse fidem.
 Asserit errorem, si fiat opinio fallax,
 Falsaque nesciri dicit et arte probat.
 Falsum nescitur, quia nulla scientia fallit,
 Nec permisceri lux tenebraeque valent.
 1125. Interdum veri specie falluntur inanes,
 Votivaeque rei dulcis imago tenet.
 Sunt quos nec verum, nec vero mulcet imago,
 Sed vitii species falsaque sola juvant.
 Est sol conformis vero, falsoque Selene,
 1130. Quae lucem simulat et maculosa manet.
 Nam quod sub luna vanum, mutabile nutat,
 Sed cura solem, fida quieta manent.
 Regnat in excelsis verum, viget error in imis
 Et fallit populos, quos vaga luna premit.
 1135. Clara super lunam superos veri tenet aula,
 Inferius mundum nubilus error agit.
 Arcesilam sequitur Academia prisca docentem
 Et genus humanum luce carere facit.
 Doctior Antisthenes Academicus, omnia solum
 1140. Scire Deum dicit et ratione probat.
 Asserit et superos quam plurima scire, nec omnes
 Omnia, mortales paucula scire putat,
 Haesitat in cunctis, nisi quae ratione probantur
 Viva, cui stupor est non habuisse fidem.
 1145. Vivit enim ratio, quae per se nota patescit
 Aut per se notis semper adesse solet.

De Endymione et
dogmate ejus.

Quod veritas as-
similatur soli, ve-
risimilitudo lunae.

De Arcesila, prin-
cipe Academico-
rum, et dogmate
cuius.

De Antisthene,
Academico.

Quid sit ratio viva.

V. 1119. Arg. Dogm. ejus Lm, ejus dogm. Hm. V. 1129. Arg. *Quod* deest in Hm, — assimilatur soli Lm, soli ass. Hm — Selene H, silena L. V. 1131. Pro *cura* fortasse legendum: *ultra*. Sensum etiam praebet, si *cura* pro imperativo sumis et post *solem* interpungis. V. 1137. Arg. totum deest in Hm.

- Asserit haec sciri, dubitanter cetera tradit,
 In quibus ex usu major habenda fides.
 Nam solitus rerum cursus facit esse probanda,
 1150. Quae semper simili sub ratione vides.
 Haec tamen interdum quoniam secus accidit esse,
 Non sunt certa satis, nec tamen absque fide.
 Ergo quod affirmat verum, putat esse necesse,
 In reliquis dicit: credo vel esse puto.
 1155. Mensque modesta solet sic castigare loquelam,
 Ut falsi nullus arguat esse ream.
 Sic adjectivis sermonem temperat omnem,
 Debeat ut merito semper habere fidem.
 Hinc etiam placuit Graecis modus ille loquendi,
 1160. Quem magni laudant a gravitate viri.
 Conditione, die, causaque modoque coërcent
 Verba, cavent nimia simplicitate loqui.
 Sed quandoque dolus obducitur arte loquendi,
 Verbaque pro rebus dat bona fictus amor.
 1165. Hunc morem sequitur civis Romanus, amicis
 Verba dat, argentum sumit avara manus.
 Distrahit ad pensum iudex adverbia cautus,
 Nam pretium majus utiliora dabit.
 Adjectiva suis pretiis aequata dabuntur,
 1170. Chartula vel calamus rarus inemptus erit.
 Captat opes Crassus, ut eas convertat in aurum,
 Et recoquit purum, possit ut esse putum.
 Urbs vitiis corrupta suis corruptit et orbem,
 Et caput aegrotum languida membra facit.

Unde Graeci Aca-
 demicorum tempe-
 ramentum in ser-
 mone acceperint.

Quod Romani
 Graecos imitantur
 in verborum tem-
 peramento.

V. 1159. Arg. Acad. temp. Lm, temp. Acad. Hm. V. 1165.
 Arg. Quod deest in Hm, — imit. in verb. temp. Lm, in verb!
 temp. imit. Hm.

1175. Curia nam quaevis Graecos imitatur, et urbis
 Esuriem sensit orbis, amator opum.
 Inferior nullo Graecorum Varro fuisse De Varrone et dog-
 mate ejus.
 Scribitur, hunc patrem Roma vocare solet.
 Plura quidem nullus scripsit, nullus meliora,
1180. Nec potuit quisquam deteriora loqui.
 Mystica naturae pandit ritusque sacrorum
 Officiumque Dei gestaque prisca patrum.
 Namina virtutum, quae fingit, vanus adorat,
 Et quot sunt pestes, tot putat esse Deos.
1185. Plinius hunc sequitur in multis gratus uterque, De Plinio uno et
 altero.
 Sed tamen in multis pulsat utrumque fides.
 Musaeum veterem praeclaris laudibus effert De Musaeo, qui
 putatus est Moyses.
 Graecia, sed Varro, quod docet ille, refert.
 Ergo Varronem satis est legisse volenti
1190. Scire, quid alteruter utilitatis habet.
 Esse putant dictum Musaei nomine Moysen,
 Qui leges hominum primus in orbe tulit.
 Esto, sed aetatum ratio manifesta repugnat,
 Vitaque dissimilis arguit esse duos.
1195. Romanos Varro, Graecos Musaeus, Hebraeos
 Instituit Moyses vivere more suo.
 Errat Musaeus nimium, Varroque coerrat, De Moyse, quod
 ipse sit fons scri-
 pturarum.
 Sed Moysi mentem spiritus almus agit.
 Plena sacramentis sic quinque volumina scribit,
1200. Ut sit in historia sensus ubique triplex,
 Ut pariter doceat pueros juvenesque senesque;
 Quantum quisque capit, littera cauta docet:
 Ubera dat natis, infligit verbera servis
 Et facit illorum colla subesse jugo,

V. 1185. Arg. uno et altero Lm, utroque Hm. V. 1197.
 Arg. totum deest in Hm.

1205. Et licet involvat arcanis vera figuris,
 Scindit vela tamen, et vetus umbra perit.
 Inter philosophos vocat hunc gentilis agrestem,
 Et tamen illorum maximus hoc minor est.
 Hic scripturarum fons est origo piarum,
 1210. Quo de principio pagina sacra venit,
 Fons aliis, aliis stagnum puteusve profundus;
 Inde sitim reprimas, crescit et inde sitis;
 Quod satis est, possunt omnes haurire, sed ipsum
 Exhaustit plane nemo vel imminuit.

De Cicerone et
 dogmate ejus.

1215. Orbis nil habuit majus Cicerone Latinus,
 Cujus ad eloquium Graecia muta fuit;
 Omnibus hunc Graecis opponit Roma vel effert,
 Sed tamen hic dubium dogma probare solet.
 Transiit huc tandem, cum se natura deorum
 1220. Angeret, ut dubitet, quid putet esse Deum,
 Qualiter arbitrii libertas consona fato
 Exstet, nam fatum si manet, illa perit;
 Ut sibi convenient casus fatumque repugnans,
 Nescit, ob hoc vates ora tenere monet.
 1225. Nam genus humanum premit ignorantia veri,
 Nec sinit in claro cernere vera die,
 Quae si forte patent, obscura nube videntur
 Nec falsi plene suspitione carent.
 Scire Deum solum credit ventura, sed ipsum,
 1230. Quid statuatur, nescit, sed tamen esse probat.
 Non corpus putat esse Deum, sed corpore majus,
 Quod nec homo sensu, nec caro bruta capit.
 Solis corporeis sensus carnalis inhaeret,
 Res incorporeae sub ratione jacent.

Quod res corporeae
 sensu, ratione vero
 comprehenduntur
 incorporalia.

V. 1233. Arg. Quod deest in Hm — ratione vero comp.
 incorporalia Lm, incorporeae vero rat. comp. Hm.

1235. *Huius sola fides capit et dilectio vera*
Naturamque sequi cultus amorque Dei est,
Quisquis enim statagit rationis jura tueri,
Naturam sequitur, servit amatque Deum.
Ille tamen cultus non est servilis habendus,
1240. *Sic servit matri filia, sponsa viro.*
Et si vita foret Ciceronis consona verbis,
In summis poterat maximus esse viris.
Os hominis cuncti mirantur, non ita pectus;
Imperium linguae par fuit, imo minus,
1245. *Illius eloquio minor est Romana potestas,*
Nam linguam pariter civis et hostis amant.
Quem magis evexit virtus, superat Ciceronem, Quod virtus elo-
Datque locum vitae lingua perita loqui; quentiae prae-
Nam quamvis linguam formet, componet et actus, feratur.
1250. *Vivere praecipue philosophia docet;*
Vivere sincere pars optima philosophandi est,
Qua sine quid prodest lingua diserta? nihil!
Namque diserta nocet, si sit deserta superno
Munere, prudentes quod facit esse viros.
1255. *Sed quantum prosit sapiens facundia, lingua,*
Sit licet insignis, dicere nulla potest.
Ingenium Senecae commendat Quintilianus, De Seneca et
Sed tamen ejusdem verba stilumque notat, Quintiliano.
- Res queritur magnas frangi sermone soluto,*
1260. *Dicendique genus arguit esse vagum.*
Verbaque juncta parum sine calce vocavit
arenam,
Dum peragit sensum clausula quaeque suum.

Quod gentiles
omnes superat
Christianorum
fides.

Quod sanius est
paucis placere bo-
nis, quam multi-
tudini stultorum.

- Sed quamvis calamum tantus culpaverit auctor,
Obtinuit virtus et stilus ipse placet;
1265. Vicit enim vitae gravitas et gratia verbi,
Et nova dicendi grata figura fuit.
Stoicus est acer, morum compendia captat
Verbaque semper habet sensibus apta suis.
Sed cur gentiles numero, quos error adegit?
1270. Omnis enim ratio deficit absque fide.
Christicolae soli sapiunt, et philosophantur
Vere, quos tibi dat pagina sacra duces.
Censeo Christicolas cultu, non nomine Christi,
- Quem praestant homini vita pudica, fides.
1275. Gratia multorum dabitur tibi vera sequenti
Dogmata, quae praestant moribus atque fide.
Non tamen haec illa produces tutus in aula,
In qua rara manet gratia, rara fides.
Pura fides non sola tamen placet omnibus, illa
1280. Gravior est merito, quam bona vita fovet.
Est verae vitae fons pura fides, fideique
Vita boni mores: donat utrumque Deus.
Sed quia nemo potest stultis ratione placere,
Sufficiat gravibus te placuisse viris.
1285. Vix indoctorum poterit quis ferre cachinnos,
Si non sit forti pectore, mente gravi.
Sannas et rhonchos geminat lasciva juvenus,
Audit ab ignoto si nova verba libro.
Non fugies rhonchos linguasque, manusque
procaces
1290. Vix fugies, nisi sit, quo duce tutus eas.

1269. Arg. Quod gentiles etc. Lm, Christ. fid. sup. omn.
gent. Hm. V. 1287 et 1289. rhonchos H, runcos L.

- Qui jubet, ut scribas, solet idem scripta fovere,
 Quaeque semel recipit nomina, clara facit.
- Ille Theobaldus, qui Christi praesidet aulae,
 Quam fidei matrem Cantia nostra colit,
1295. Hunc successurum sibi sperat et orat, ut idem
 Praesulis officium muniat atque locum.
- Hic est, carnificum qui jus cancellat iniquum,
 Quos habuit reges Anglia capta diu,
 Esse putans reges, quos est perpessa tyrannos;
1300. Plus veneratur eos, qui nocuere magis.
 Huic, qui priscorum mores legesque revelli
 Praecepit, libitum pro ratione fuit;
- Vicit avaritia Midam, feritate leonem,
 Astutam vulpem fraudibus atque dolis,
1305. Qui populum pressit, qui jus contempsit et
 aequum,
 Quo lupo et tigris mitior omnis erat;
 Plus sue pollutus, quovis petulantior hirco,
 Venditor ecclesiae, proditione potens,
 Sanguinis humani cupidus vindexque ferarum,
1310. Qui titulo regis publicus hostis erat.
 Ponitur exemplar legum populumque regendi,
 Et bene vivendi formula certa datur.
 Juvit eum pacis cultus, sed more tyranni,
 Cerneret ut pedibus subdita cuncta suis.
1315. Hoc sub rege lupo metuit suspendia pauper,
 Absolvi dignus, si dare possit ovem;
 Si dare posset ovem furtivam seu violentam,
 Ablatam viduae, tunc erat absque nota;
 Qui tondere pecus poterat lupo et dare lanam
1320. Noverat, hic insons, hic ove dignus erat.

De Theobaldo Ar-
 chiepiscopo et
 Thoma Cancellario.

De moribus Mir-
 can.

Non nocuit vulpi fraudem fecisse volenti
 Cum pastore suum participare lucrum.
 Vox erat auditu convicti digna latronis:
 Dicens de regis utilitate loquar.

1325. Nam fur, consortem qui regem ducit habendum,
 Non perit et justos saepe perire facit.
 Sed cruce dignus hic est, qui furto solus inhaerens
 Non curat socius judicis esse sui.

Criminibus judex pretio sociatur avarus

1330. Absolvitque reos immeritosque uecat.
 Haec illo manant de juris fonte, quod olim
 Tradidit Hircanus, officiumque suum.
 Officium regi conforme fuit, quia mentem
 Auctoris sequitur ingeniosa manus.

Quod Hircanus
 modernis pravitati-
 bus et originem
 dedit et auctorita-
 tem.

1335. Julia lex illo dormivit rege sepulta,
 Crimen adulterii nil nisi ludus erat.
 Silvia Quartillae cessit, Lauronia Florae,
 Syllaque dum vigit, nulla Sabina fuit.
 Hic metui gaudens, dedignabatur amari,
 1340. Vicinos subigens munere, fraude, dolis.
 Illa tyrannorum pax est, ut nemo reclamet,
 Quidquid agant, possint omnia, jura nihil.
 Jura vacant, sacras leges evertit abusus,
 Velle suum statuunt juris habere locum.

De pace tyranno-
 rum.

1345. Tali justitia perhibent viguisse leonem,
 Praepositum reliquis dicere jura feris.
 Libertas haec est populi dominante tyranno,
 Ut, quod praecipitur, quilibet optet idem.
 Qui nimis optat opes aut cultum regis iniqui,
 1350. In scelus omne ruit, pronus ad omne nefas;

V. 1331. Arg. *Quod* deest in Hm — et ante orig. addit
 Lm — dedit et auct. Lm, et auct. dedit Hm.

- Hostis censetur, quisquis sacra jura tuetur,
 Praevenit officiis jussa fidelis amor.
 Perfidiae genus est aliquid discernere jussum,
 Et scelus est aliquod pertimuisse scelus.
1355. Si virtus animum componit, formaque veri
 Linguam, si foveat gratia mater opus,
 Tunc vindex verae te libertatis amabit
 Et faciet tutum qualibet ire via.
 Hoc duce tutus eris in claustro, tutus in aula,
1360. Tutus in insidiis, undique tutus eris.
 Hic est, qui cleri pro libertate tuenda
 Mandrogero gravis est complicitibusque suis,
 Mandrogero, qui se solum servare coronam
 Et legum regni jacticat esse patrem,
1365. Qui (si falsidicis credendum) jura tuetur
 Integra, quo per eum regius exstet honor,
 Mandrogero, nomen quem libertatis adurit,
 Illud in ecclesia si quis habere velit.
 Divitis ecclesiae libertas nulla carentem,
1370. Hoste premit gravius regis iniqua manus.
 Publica sic saevit tutoris honore potestas,
 Ut quivis praedo mitior exstet ea.
 In bona pupilli tutor grassatur iniquus,
 Nec tutore dato nequior hostis erit.
1375. Factio Mandrogeri licitum libitumque coaequat,
 Quodque semel placuit, praedicat esse bonum.
 Hoc auctore perit libertas ecclesiarum,
 Antipatrique manus arma nefanda rapit.
 Presbyteros tanquam patres populus veneratur,
1380. Et fidei pars est jussa subire patris,

Qua ratione quis
 Cancellario placet.

De Mandrogero.

De Antipatro, et
 quare sic dicatur.

- Jussa subire patris, praesertim recta jubentis,
 Pro quibus expletis vita beata datur.
 At ferus Antipater hos persequitur velut hostes
 Intentansque dolos undique bella movet,
 1385. Hinc illi nomen datur Antipater, quia patres
 Laedit et infligit damna necemque parat.
 Sedulus in saccum pertusum congerit omnes
 Christo subtractas, quas male quaerit, opes;
 Ecclesiam servire jubet, clerum populumque
 1390. Decernit similem jure tenere locum.
 Opprimitur clerus, privatur honore sacerdos,
 Sed delatoris nomen ubique viget.
 Publicus exactor summo praecellit honore,
 Gravior ille tamen, qui mala plura facit.
 1395. Hi si forte volunt aliquid pervertere, dicunt:
 Dedecus hinc regni vertitur, inde decus.
 Princeps non cupidus meriti, sed laudis avarus
 Praecipuum sine re nomen honoris habet,
 Non curat, quid honor, sed quid videatur honestum,
 1400. Nec bona vera placent, sed juvat umbra boni.
 Sic ratio sub praetextu caecatur honoris,
 Vanaque dum petitur gloria, vera fugit.
 Gloria virtutem sequitur, non laudis amorem,
 Et semper meritis est sociata bonis.
 1405. Laude probus claret potius, quam laudis amator,
 Contra polluto nomine sordet iners;
 Foetor enim sordes vitii comitatur et horror,
 Et virtus grato replet odore bonos,

De vera gloria et
 vana.

- Sed virtutis odor est illis perniciosus,
 1410. Quos agit Antipatri pernicioſa manus.
 Foetet barbaries, quae nulla lege tenetur,
 Foetet odore gravi carnificina vetus.
 Carnificina vetus est aula subacta tyrannis,
 Est domus Antipatri carnificina vetus. Quod domus ty-
ranorum carnif-
cina est.
 1415. Tollitur e medio sacrae reverentia legis,
 Carnificum scitis dant sacra jura locum.
 Exigit a cunctis munuscula Sporus, at illa
 Si dederis, perdes; nil dabis, hostis eris.
 Si sit amicus, obest, si non sit, quaerit obesse,
 1420. Quidquid agas, oberit, aut volet esse nocens.
 Rem fortasse tuam poteris servare, sed ejus
 A vitiis animum non revocare potes.
 Munus amicitiae speciem producit, at ipsam
 Rem gignit virtus vera, probatque fides.
 1425. Augetur tamen obsequiis, sumitque vigorem,
 Nam probitas meritis praemia digna refert.
 Dinomaches et Polydamas dominantur in aula,
 Nil Cato, nil Curius, cuncta Photinus agit,
 Cuncta Photinus agit Labeone sibi sociato:
 1430. Horum vita scelus, singula verba doli.
 Thrasonis fastum gestusque videre molestum est,
 Quem vix ferre potest munere capta Thais.
 Vir gravis hic, visu gravis est gratusque Sabinus,
 Dum puer et tener est non fruticante pilo.
 1435. Tristior haec cernit juris defensor et artem,
 Qua ferat auxilium consiliumque, parat. Quod cancellarius
se conformat auli-
cia, ut revocet ab
errore.

V. 1410. Het *perniciosa* posterior manus L, *exiciosa* prior manus L. V. 1413. Arg. Quod domus tyr. carn. est Lm, Tyr. aula carn. est Hm. V. 1420. Quidquid c, Quicquid, ut v. 1598. in L et H. V. 1433. his L, hic H. V. 1435. Arg. Quod deest Hm — cancell. se conf. etc. Lm, aul. se conf. ut ab err. rev. Hm.

- Ut furor illorum mitescat, dissimulare
 Multa solet, simulat, quod sit et ipse furens;
 Omnibus omnia fit, specie tenus induit hostem,
 1440. Ut paribus studiis discat amare Deum.
 Ille dolus bonus est, qui proficit utilitati,
 Quo procurantur gaudia, vita, salus.
 Balbutit nutrix, ut linguam formet alumni,
 Et verum ficto cauta dolore fugat,
 1445. Lascivum risum lacrimis compescit obortis
 Et teneros sensus decipit arte pia.
 Excitat ad lacrimas facies lachrymantis amicum,
 Et facies hilaris gaudia saepe facit.
 Fortius ut miles pugnacem conterat hostem,
 1450. Dux facit armatus, dum fera bella gerit.
 Miles ab exemplo ducis hostes acrius urget,
 Dux fugiat, miles dat quoque terga fugae.
 Provocat affectu discentes officiosus
 Doctor, ut effectum possit habere labor.
 1455. Nemo libens audit suspecti verba magistri,
 Quae, licet aspera sint, dulcia reddit amor.
 Illaqueat citius homines et valdius arctat
 Formula vivendi, quam gravis auctor amat.
 Hac igitur ratione tui mens sana patroni,
 1460. Ut patienter eum perferat aula furens.
 Conciliare studet sibi conviventis amorem
 Turbae, ne peragat ebria mortis iter.
 Ebria fortunae donis nova curia rege
 Sub puero credit cuncta licere sibi.
 1465. Insanire putes aequae juvenesque senesque,
 Insanit iudex officiumque suum.

Quod multi succes-
 sus ausum dederunt
 errori.

V. 1445. obortis H, abortis L. Vv. 1463 et 1475. Arg.
 Quod deest in Hm.

- Curia nugaces solos amat, audit, honorat,
 Artes exosas aulicus omnis habet,
 Artes virtuti famulantes aulicus odit,
 1470. Sed famulas carnis aulicus omnis amat.
 Hos aulae mores funambulus intulit ille,
 Qui, quod praesumit, lege tuetur avi.
 Qui sapiunt nugas et crimina, lege vocantur,
 Qui recte sapiunt, lex jubet ire foras.
 1475. Ergo quos ratio directa nequit revocare
 A vitiis, revocat insinuantis opus,
 Nam sicut verbi, sic insinuatio vitae
 Saepe reluctantes ad sua vota trahit.
 Fortior est vitae, quam sit persuasio verbi,
 1480. Nam paribus studiis conciliatur amor;
 Conciliatus amor animos ligat, imperat, urget,
 Ut duo non duo sint, quos plus unit amor.
 Sic amor ad quaevis sanctus bona cogit amantes,
 Nam facit hic votis, quod facit ille manu.
 1485. Sed vereor, frustra ne cancellarius ingtet,
 Ut mutet mores aula superba suos.
 Mundus enim lucris inhiat, juvenesque senesque
 Muneris incestat imperiosa fames
 Excaecatque viros, quibus est collata potestas,
 1490. Tendat ut ad sordes quaelibet ampla domus.
 Aestus avaritiae sapientum corda perurit,
 Polluit ecclesias, sancta profana facit.
 Orbis amatores omnes hac peste laborant,
 Aeris contemptor rarus in orbe manet.
 1495. Haec ubi, quando, quibus vel qualiter insinuentur,
 Cura, ne pereas garrulitate tua.

Quod in correctio-
 nibus insinuatione
 utendum.

- Est indocta loqui, quae nescit lingua tacere,
 Floccida, quae verbi nescit habere modum.
 Sunt nugatores inimici, suntque tyranni
1500. Falsus philosophus, ganeo, scurra tibi,
 Quos agitat cachethes scribendi, quosve loquendi,
 Qui vitis sordent, quos levis aura fovet.
 Horum tendiculae dicenti vera parantur,
 Et nisi praecaveas, publicus hostis eris.
1505. Assertor veri personam nescit amici,
 Decernit meritis praemia nulla viris,
 Personis parcit, iudex in crimina saevus,
 Et vitii labem semper ubique notat.
 Aut taceas prorsus aut pauca loquaris in aula,
1510. Aut quaeras, in quo rure latere queas,
 Nam si non parcis verbis, nemo tibi parcat,
 Praevenietque dies impia turba tuos.
 Sub duce praefato si forte recedis ab aula,
 Sospes et ut tutus quolibet ire queas,
1515. Pauca tui tandem stillabis in aure patroni,
 Quae recolens nequeat immemor esse sui.
 Lex divina bonis vivendi sola magistra,
 Non veterum ritus, qui ratione carent.
 Pervigil hanc studeas cura servare perenni,
1520. Nam servatores servat et ipsa suos.
 Lex humana, Dei si sit contraria legi,
 Auctorem damnat, quo pereunte perit.
 Retia solvuntur leviter, quae textit arachne,
 Arte tamen mira fila coire facit;

Quod leges civiles
 comparantur ara-
 nearum telis.

V. 1501. cachetes H, cocoëthes Hm, chachetes L. Vid. comm.
 Vv. 1523 — 1530. In L margini sunt adscripti. V. 1523. Arg.
 Quod leg. civ. comp. etc. Lm, Leg. civiles comp. Hm.

1525. Impediunt eadem muscarum corpora parva,
 Magnaque si veniant, quolibet ire sinunt;
 Sic, Anacharsis ait, cohibent civilia jura
 Invalidos, magnis quolibet ire licet.
 Non ita lex aeterna potens torquere potentes
1530. Atque fovens humiles, quos videt esse pios.
 His dictis abeas jubeasque valere patronum,
 Natalique solo te revocante, redi.
 Quanta fides sit in hospitibus, inquire viator,
 Nam res in pretio est, vilis ubique fides.
1535. Hospes in insidiis sedet hospitibus peregrinis,
 Et malus auditor singula verba notat.
 Linguaque si profert verbum leve sive jocosum,
 Mantica si paucis rebus onusta jacet,
 Involat aut rebus aut verba recenset iniquus
1540. Hospes et interpretis perniciosus erit
 Et testes adhibet Bavium vanumque Dolonem,
 Ut pereas rebus, aut tua cuncta tibi.
 Si sit vera fides et honestas pura domorum,
 Est vultus hilaris, officiosa manus,
1545. Defectum rerum verbis vultuque faceto
 Hospitis instaurat cura cliensque bonus.
 Non quaecunque domus titulum praetendit honoris,
 Rem tenet, aut meritis est veneranda suis;
 Sed quemcunque vides in Christi laude sacratum,
1550. Quisquis eum teneat, dignus honore locus,
 Et quoniam capiti respondent consona membra,
 Et domus est domino concolor ipsa suo.
 Si veneranda domus te duxerit accipiendum
 Hospitio, vel si forte ministrat opem,
1555. Quis bona dispenset, prudens adverte, sub illo
 Stat fortuna domus et color ipse loci;

De diversitate
 hospitiorum et
 hospitum.

- Nam bona fama perit, si rusticus est vel avarus,
 Frontis ab urbanae munere fama viget.
- De Carino. Infelix domus est res dispensante Carino,
 1560. Hospes et hostis agunt conditione pari.
- De Catio. Fronte gravi Catio vitam mentitur honestam,
 Cauda tamen, quid sit, indicat atque gula.
- De Corydonianis. Qui Fabium gestu, verbi gravitate Catonem
 Exprimit, humanum cum Corydone sapit.
1565. Sordet iis clerus, vitae communis adhorrent
 Nomina, se solam secta superba probat.
 Unde tamen populus sibi commoda quaerit et isti,
 Quos pariter fallit utilitatis amor?
- Pane, mero, pannis vulgato more frumtur,
 1570. Et placet, ut nobis, lauta calina sibi.
 Divitias captant; juvat absque labore voluptas,
 Et capit interdum blanda latensque Venus.
 Seria nunc agitant, modo cedunt seria nugis,
 Et stomachum placat hostia grata gulae;
1575. Escas dat commune forum, potumque taberna
 Communis, vestes una ministrat ovis,
 Sed de communi vestes alimenta quoque sumunt,
 Dummodo communis cerdo sit atque coquus;
 Nam sibi formari vestes victumque parari
1580. Lautius, exposcit nomen honorque domus.
 De Bavianis et Consonat erranti Bavius, benedicta remordet
 Mevianis. Mevius, oblatrant; error utrinque gravis.
 Quilibet istorum dat sectae nomen, et auctor
 Exstat iis, quos tu saepe videre soles.

V. 1561. *Catius* et Arg. *Catio* ut v. 1586 *Cattum* a me emendatum ex Cic. ad Fam. XV. 16. *Cacius*, *Cacio*, *Cacium* L et H. V. 1565, iis H, eis L.

1585. Mevius et Bavius semper caveantur ut hostes,
 Et fugias Catium cum Corydone suo.
 Quem vitare nequis, studeas placare Carinum, De Carinianis.
 Cujus ab arbitrio sors tua saepe venit.
 Illi paucorum satis est meruisse favorem,
1590. In quorum ventres laeta culina ruit,
 Quorum cura penum solet evacuare bibendo,
 Et bona marsupii publica tecta latent.
 Hi metuant sumptus faciemque vianis amici,
 Nam meretrix illis plus peregrina placet.
1595. Ergo quid expectas, ut sit tibi commodus hospes,
 Cui nisi colludat, nulla puella placet?
 Sed quia turpe nimis peregrini lite moveri, Qualiter versan-
 Hospitium quidquid dicat, habeto modum; dam apud hospites.
 Et ne suspectum quis possit habere rigoris,
1600. Sit tua jucundis lingua referta jocis,
 Sintque sales sine dente tui, sit lingua modesta,
 Compositus gestus, vita pudica tibi.
 Sit bonus auditor patiens et tardus ad iram,
 Sitque cliens humilis, qui volet esse tuus.
1605. Hospitibus gratus sumptus moderare suboptans,
 Ut dignam valeas cuique referre vicem,
 Et benefactorum reddatur gratia plena,
 Quae bonus interpret singula magna facit.
 Vir bonus et prudens modo res conservat ad usum
1610. Et modo dispensat et docet esse suas,
 Quaerit, ut expendat, cum causa locusque requirunt,
 Servatasque diu tempore spargit opes
 Et sumptus gaudet fecisse locoque modoque;
 Stultus in expensis nescit habere modum,
1615. In proprio parcus et prodigus ex alieno,
 Quam solam captat Chaerea, laude caret.

- Hospitio non est oneri, quicumque modestus
 Contentus modicis sumptibus esse potest.
 In summa videas, cum quo tibi res sit agenda,
 1620. Et quantum poteris, moriger esse stude.
 Hoc, quantum poteris, dictum sic accipe semper,
 Ut sit honestatis regula salva tibi.
- Quod mendaces et
 bibuli fugiendi.
- Mendaces itidem fugies, bibulosque cavebis,
 Et quibus est venter sive Laverna Deus.
- Qualem oportet
 habere comitem.
1625. Sit suspecta Venus, sit sobrius atque pudicus,
 Quem comitem longae quaeris habere viae.
 Commodius nihil est servo socioque fideli,
 Nullus in obsequio commodus absque fide.
- Quae expensa ubi-
 que necessaria.
1630. Est expensa viae quaerenda tibi, dabit illam
 Morum fama, gravis actio, sermo placens.
 Quo magis haec abeunt in sumptus, et mage
 crescent;
 Nummus in expensam non rediturus abit;
 Hi, quocumque voles, poterunt perducere
 sumptus,
 Usu nam crescit ista moneta suo.
1635. Ergo via, quocumque placet, securus abibis,
 Sed tamen ad patriam dulcius ire tuam.
 Pontificum regumque parens te Cantia fovit,
 Hospitiumque tibi praeparat, immo domum;
 Haec petit, ut redeas et in illa sede quiescas,
1640. Quae caput est regni justitiaeque domus.
 Parebis matri praesertim recta monenti,
 Quaeque tuos tendit perpetuare dies.
 Intrabis claustrum, sed, si potes, absque cucullo,
 Ut post, si libeat, egrediare tuus.
- Quod Cantia caput
 regni, et qui ibi
 cavendi, qui non.

1645. Invenies illic, qui semper scire laborant,
 Et quibus est grandis poena carere libro;
 Sunt alii, qui sic sapientum scripta licentur,
 Ut non semissem cuncta valere putent.
 Legis amatores adeas et scripta colentes,
1650. Contra nugaces nummicolasque cave.
 Quas contemnit opes sapiens, admittit ad usum,
 Quaerit et interdum, non tamen absque
 modo.
 Frustra quaerit opes, quia non satiatur, avarus,
 Quamvis, quicquid habet, conferat ipse Deus.
1655. Nummus ei Deus est, qui semper torquet amicos
 Et solet aeternam perpetuare famem.
 Gratia rore suo nocuum restringit amorem,
 Sed cupidam mentem non facit absque fame.
 Omnia posse Deum notum satis est, sed avarum,
1660. Sit licet omnipotens, non satiare potest.
 Nequius hoc nihil est, quia nulli parcit agitque,
 Ut sit cum reliquis semper et ipse miser.
 Nequior est aliis, qui verbis Gillia, rebus
 Demca, Flaminium vivit, agitque Numam.
1665. Tantalus est auctor cupidis, est auctor avaris
 Perpetuaque siti deperit atque fame.
 Invenies laetum Britonem, si caseus adsit,
 Plus tamen interdum gaudet adesse libros.
 Nam quantum patitur Britonis natura vel ordo,
1670. Indulget studiis carminibusque vacat;
 Dispensanda domus illi commissa resurgit,
 Atque mali species hoc veniente fugit.

De Britone.

V. 1648. semissem Hm (correctio), setussem L et H. V. 1667.
 adsit H, assit L. V. 1668. libros L et H, libris Lel. V. 1670.
 studiis L et H, libris Lel.

Non amat hunc Balathro, non Davus, Pamphilus
odit,

Cuique nihil gravius, quam residere domi.

- De Odone. 1675. Odo libris totus incumbit, sed tamen illis,
Qui Christum redolent, gratia major inest,
Hic gravis Eumolpis; Encolpius hunc et Adonis
Cum Gittone cavent, et Venus ipsa timet.
Cauta manus Britonis, Odonis et aurea lingua,
1680. Dum Christum loquitur: plenus uterque fide.
Hi tibi sint comites, illis tua cuncta revela,
Nam Brito, quod ludis, quod sapis, Odo
probat.

- De Querolo. Plautinum Querolum miraris ubique videri,
Mancipio tali non caret ulla domus;
1685. Non illum placare potest fortuna, Deusve,
Quin forti semper detrahat atque Deo.
Divitibus cunctis videas adstare volones,
Ut modo nec Gnatho possit habere locum.
Si doleat dives cupidus spoliante volone,

1690. Quis doleat? satis est, quidquid avarus habet.
Computat expensas servorum, facta revolvit
Zoilus, ut domini stillet in aure sui.

- De Zoilo. Ergo fidelis erit, quia sumptus pensat heriles?
Non, sed adulando quaerit et auget opes
1695. Fureque deterior, cui res extrinseca cordi est,
Ut mentes proprio lumine fraudet, agit,
Nec rebus parcit, stulto quas tutius aufert;
Nam sapiens vigilat et sua damna cavet,

V. 1673. Balathro L et H, Balathus Lel, Davus L et H, Daus Lel. V. 1674. cuique L et H, cui Lel. V. 1683. Arg. De Querolo Lm, De Plauti Querolo Hm. V. 1690. quidquid H, quicquid L. Vv. 1691—1716. in L et H margini sunt adscripti. V. 1697. parcit L, parcat H.

- Dicit enim, dum fallacem cupidumque repellit,
 1700. Assentator, abi, Zoile, te video.
 Miraris famulos aulae cessisse Matoni; De Matone
 Hoc mens plena dolis, hoc mala lingua facit,
 Hoc auditorum levitas, ut tressis agaso
 Possit ab ingrata pellere quemque domo.
 1705. Credulus auditor fidi vetulique clientis
 Immemor est et amat semper habere novos.
 Nam quotiens facili pede vilis in aure susurrat,
 Toxicat interius cordis et oris opus.
 Aetates, mores, fortunas, conditiones
 1710. Versat et appendit garrulus ante focum.
 Ejus ab arbitrio dominus male sanus et excors
 Aut beat aut torquet, odit amatque suos.
 Infelix igitur domus est et poena bonorum,
 Quae rectore carens sub ciniflone gemit,
 1715. Infelix equidem nimis est et praeda volonum,
 Quae rejicit veteres non fruitura novis.
 Stellio de furtis maculam contraxit inanem,
 Nec est fur, ex quo destitit esse reus.
 Subjacet invidiae stimulus sors laeta, misorque De vitio invidiae
et cura ejus.
 1720. Solus ab his liber, solus et hoste caret.
 Livor edax alios dum laedere gestit et ignes
 Excitat, imprimis uritur igne suo.
 Confoditurque suis stimulis, se dente cruento
 Rodit et impulsu deperit usque suo.
 1725. Nemo valet morsus rictumque cavere caninum,
 Quos schola, quos claustrum, quos fovet
 aula nocens.

V. 1700. abi L, dubium, utrum *abi* an *ubi* in H. V. 1719.
 Arg. cura ejus Lm, ejus cura Hm.

- Hos humilis cautela fugit virtusque probata,
Sed tamen interdum livor utramque ferit.
Non est apta loqui, sed sordes lingere nata
De Euphorbianis 1730. Lingua loquax, semper ad maledicta procax.
Euphorbi rabies hac peste laborat agitque,
Gratia ne vigeat sive fidelis amor,
Ne qua domus pacem teneat, ne claustra quietem :
Curia ne quaevis tuta manere queat.
1735. Lingua nocens planos incrustat, sancta prophanat
Semper et in cunctos toxica saeva jacet.
- De Baccara. Quicquid habet, quaecunque potest, exponit et
offert
Baccara teque suis rebus egere vetat,
Grandia promittit, nec parva daturus, amicos
1740. Sic beat, ut nullam sumat egenus opem.
Si petis auxilium, negat hoc, si consulis, haeret;
Ergo quid expectas? Baccara semper erit.
- De Davo. Garrulitate, dolis conturbans omnia Davus
Omnibus illudit, risus et ipse domus.
1745. Sergiolum cernis gestu promittere Scaevam,
Expecta modicum, Sardanapalus erit.
- De schola Thersitae. Thersitae similes producit curia multos,
Quos schola, quos urbes, quos fora vana
ferunt,
Quos aluit pagus, quos mittit barbara tellus,
1750. Quos Venus in thalamis, castraque Martis
habent,
Quos etiam mittunt vivaria rupta virorum,
Quum Venus impellit, cumve Laverna trahit.
- Quod mores attendendi. Depinxi mores hominum, quo cautior esses,
Nam pro persona quisque colendus erit.

1755. Moribus est tribuendus honor cultusque probatis,
 Et merito fidei conciliatur amor.
 Nam solet interdum vis extorquere timorem,
 Sternit et invitos atque subesse facit,
 Serviat ut nolens aliis captiva voluntas,
1760. Territa verberibus et stimulata minis;
 Sed perfectus amor procul hunc facit esse timorem,
 Nam facit ingenuum quemque pudicus amor.
 Libera philosophi vita est et libera lingua, Quod libertas philosophum decet.
 Est libertatis auctor utrique Deus.
1765. Ergo philosophus colit hos, quos credit amicos,
 Aut quos a vitiis posse redire putat.
 Non homines, hominum sunt umbrae, quos habet orbis
 Brutescens vitiis, cum ratione caret.
 Quid tibi cum larvis sapientum dogma sequenti?
1770. Dicent, ni fugias, ocius ito foras.
 Plena supercilio si turba repellit, abito Quod locus vitia non excludit.
 Et contemptores spernere disce tuos.
 Nec tibi sit curae, si contemnaris ab illis,
 Quos captos mundi retia vana tenent.
1775. In claustro capitur, quem torquet amor vitiorum,
 Nam paries claustri pervius exstat iis;
 Irrumpunt arces, nullamque resistere posse,
 Si semel insurgant grandia, scito seram.
 Non adamas obstat vitiis, non ferreus agger,
1780. Non aqua, non fossae, sed nec iniqua palus.

V. 1755. probatis L., probatus H. Vv. 1763 et 1771. Arg.
 Quod deest in Hm. V. 1776. iis H, eis L.

De triplici obstaculo vitiorum.

- Ergo tam saevi qua possunt arte repelli
 Hostes? aut quid eos cogit inire fugam?
 Si timor ante fores, et si pudor atria servet,
 Et si castus amor interiora tenet,
 1785. Devitat pœnam timor officiosus et omne,
 Quod, nisi praecaveat, posse nocere putat.
 Nominis ingenuus maculam pudor arcet, odores
 Spargit ubique bonos, unde placere queat.
 Castus amor rebus sic semper adhaeret honestis,
 1790. Quod nec vis major dissociare potest;
 Virtutes locat in castris, sic omnia munit,
 Ut nullum possit hostis habere locum.
 Sed timor in servo, valeat dum poena caveri,
 Ad facilem quaestum cedit eritque nocens,
 1795. Et famae custos, dum possit culpa latere,
 Consentit vitiis absque rubore pudor.
 Non sic verus amor, qui casu fidus in omni
 Virtutem solam gaudet inesse sibi.
 Ob causas varias quaeruntur caetera, virtus
 1800. Se contenta sui praemia semper habet,
 Omnia virtuti fatalia commoda cedunt,
 Virtutis fructus est in amore pio.
 Sicut casta fidem cupiens servare marito
 Conjux declinat et studiosa fugit,
 1805. Ne corruptori pateat locus ullus ad ipsam,
 Aspectum, risus, munera, verba, jocos
 Contemnens, meritum et nomen moechantis
 abhorret:
 Sic omnem culpam sanctus abhorret amor.

- Gratia sola pium parit et confirmat amorem, De gratia et libero arbitrio.
1810. Cui timor inservit ingenuusque pudor.
 Illud sola nihil meritum non asserit esse,
 Nam bona, quae facimus, spiritus intus alit,
 Istud sola docet, quoniam, si gratia desit,
 Ad bona naturae nisus inanis erit,
1815. Istud sola docet, quod causa sit una salutis
 Gratia, quae meritum provehit atque parit.
 Arbitrium carnis est gratia, mentis imago,
 Mente caro vivit arbitriumque Deo.
 In cineres caro lapsa redit, si spiritus absit,
1820. Hoc abit in terram destituente Deo.
 Vermibus esca datur foetens caro mente remota,
 Hoc cibus est foetens vermibus absque Deo.
 Quaelibet admittit, si desit gratia, fastum Nulla secta sine gratia libera a fastu.
 Secta, nec haec arcet parva vel ampla
 domus;
1825. Non facit, ut sapias, habitus nomenque magistri,
 Nec convivarum turba beare potest;
 Non caput attonsum, non vestis pulla vel alba
 Te trahit ad vitam, gratia sola trahit;
 Nam stulti possunt in quavis veste perire,
1830. Redduntur vitae praemia nulla togae.
 Oderunt verum, quod honestas sanxit, abhorrent,
 Unde fit, ut caeci praecipitesque ruant.
 Excipit Infernus pereuntes veste remota,
 Nec minuit poenam tetra vel alba suam.
1835. Saepe diu multum monui, nunc accipe pauca, Benedictio viatoris.
 Quae bene dum servas, res tibi nulla nocet:

V. 1823. Arg. Hm addit: *libera a fastu*, quae verba desunt in Lm.

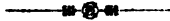
Flecto genu, submitte caput, benedictus abito,
 Saepe maturis profuit ista manus.
 Verba Dei forment animum, linguamque re-
 fraenent,

1840.   Sint eadem vitae formula certa tuae;
 Diriget affectus, linguam componet et actus
 Gratia, si tribus his causa sit una Deus.
 Cuilibet auctori debentur jure perenni
 Obsequium, cultus, officiosus amor.

Quid liber auctori
 debet.

1845. Cum tenearis, ad haec animum lectoris amici
 Auctori studeas conciliare tuo,
 Et quoscunque potes, inducere perge fideles,
 Ut pro me Christum sollicitare velint.
 Sed quid multa moror? properas exire; videto,
 1850.   Quid facias; coeptum perforce cautus iter;
 Ut valeas, memor esto tui; si gratus haberi
 Vis, cura semper vivere lege Dei.

In L ad finem adscriptum est: Explicit Entheticus magistri
 Johannis de Sarisberia de dogmate philosophorum, editus ad
 Thomam Cancellarium.

COMMENTARI

V. 1 — 22

DE CARMINIS PROOEMIO, CONSILIO ET RATIONE.

Argumentum libri praemissurus, ut v. 10 aperte docet, non Thomam cancellarium, sed ipsum libellum alloquitur, id quod etiam in Euthetico fecit, a quo Policraticus incipit. Duplex est argumentum, quod primo versu indicatur: primo dogmata veterum philosophorum usque ad versum 1268 persequitur, deinde fructum studiorum exponit in moribus aulicorum perstringendis, qui ut caveantur et vitentur, hortandum censet. Videmus consilium libelli fere idem esse atque Policratici, qui etiam „*De Nugis curialium* i. e. aulicorum *et vestigiis philosophorum*“ inscribitur, quamquam inverso ordine: eadem ibi tractantur argumenta, sed quae hic ad Angliam et praecipue ad Oxoniam referuntur, illic magis in genere proponuntur, quasi ad plurimum illa aetate terrarum conditiones pertineant. Ad opus susceptum perficiendum v. 3 — 6 in auxilium vocat Spiritum Sanctum, quia philosophiam minus e ratione humana, quam e gratia Divina ortam, neque a solis philosophis, sed etiam e Scriptura sacra petendam arbitratur. Hoc socio eo magis indiget, quia aulicorum levitatem et pravitatem v. 7 et 8 sibi timendam esse persuasum habet. Consilium libelli altius repetens hunc iterum alloquitur nono verso et decimo, quorum partes ad verbum ex antiquis poetis deprompti sunt. Versus nonus in memoriam revocat Horat. Sat. I. 9, 62 et II, 4, 1, versus decimus dubito utrum ad Ovidii potius, an ad Martialis imitationem sit expressus. Inducit deinde auctor v. 11 — 22 ut sorores Alethiam et Phronesin ratione allegorica, quam longius persequitur Metal. IV, c. 11 — 29. Sufficit inde afferre capitis primi partem:

„Et quia Veritas Prudentiae materia est, (nam in veri comprehensione laborat) fecerunt antiqui Φρόνησιν et Ἀληθείαν esse germanas, eo quod Prudentiae cum Veritate est quaedam Divina cognatio.“ Reperis apud Martianum Capellam (in Nuptiis Mercurii et Philologiae lib. II p. 28 et 33 ed. Lugd. Bat. 1599, 8) hanc allegoriam, cuius origo repetenda est ex doctrina Gnosticorum de Aeonibus apud Tertullianum in libello „*adversus Valentinianos*.“ In harum sororum moribus describendis poeta rursus ad libellum se convertit optans, ut illae sibi et meditationes (curas) et dictionem suppeditent, v. 19, et ipsum libellum gravibus viris commendent, v. 20, per totum denique librum perseverent et dictionem cuique rei aptam reddant, v. 21. 22.

V. 23 — 164.

DE PHILOSOPHIAE CONDITIONE ET COMMERCIO INTER
PARISIOS ET OXONIAM.

Et procul et propius jam Francus et Anglicus aequē
Norunt, Parisiis quid fecerint Oxoniaeque.

Wood Hist. et Antt. univ. Oxon. I, p. 84, ad a. 1231,

Ut veterum philosophorum systematis adumbrandis suam exponat doctrinam, viam sibi parat a philosophia aetatis suae depravata. Initium capit a trivio, quod grammaticen, rhetoricen et dialecticen complectebatur, quas non singulas describit, sed conjunctas tractat, ita tamen ut prius de logice, ordinis effectrice, disserat v. 25 — 131, deinde ei grammaticen v. 132 — 164 et quodam modo etiam rhetoricen subjungat, quamquam de hac postea demum diserte agit, ubi (a versu 164 inde) veram philosophandi rationem tradit. Logica quid valeat, dicturus, non ipsius vim et naturam

exponit, sed faciem philosophantis depingit (v. 25. 26.) i. e. philosophorum, qui sua aetate Oxoniae praevalebant, perversam rationem exagitat, vituperans, philosophos verba captare, non sensum (v. 27 — 40), quem ea tantum conditione percipi et exprimi posse docet, ut grammatices leges observentur (v. 33 et 34) et vanae subtilitates vitentur (v. 36 — 40). Nimiam hanc subtilitatem cum ostendit conjunctam esse cum grammatices veterumque scriptorum et omnis reconditoris doctrinae contemptu, huius depravationis auctores significat Adamum de Parvo ponte v. 49, Robertum Melidunensem v. 55 et Albericum Remensem v. 56, ita tamen, ut non ipsos, sed assecclas eorum, vitia potius quam virtutem aemulantes, vanitatis accuset. Illos enim, quos ipse magistros aut amicos habuerat, magni ingenii doctrinaeque haud vulgaris fuisse non negabat, quamquam ab eorum sententia, cum haec scriberet, abhorrebat eamque subtiliorem et minus sinceram putabat. (Cf. Metal. II, 10.). Cui quidem persuasi, hoc carmen Oxoniae esse compositum, is facile concedet, illos, quos significat, magistros non ipsos exagitari posse, quippe qui nunquam in Anglia docuerint. Sed ut totus hic locus omnino intelligatur, philosophiae, qualis tum obtinebat, memoria longius erit repetenda. Philosophi vel theologi, qui non a philosophia abhorrebant, in duas potissimum sectas tum discedebant, Platonicos et Peripateticos. Illi, quos etiam mysticos vocaveris, cum doctrina Christiana Neoplatonismum quodammodo, Augustini potissimum exemplo, miscentes, severiores et plerumque doctiores inanem disserendi rationem respuebant, sicuti Hugo et Bernhardus a Sancto Victore; hi omnes quidem Aristotelis auctoritatem prae se ferebant, sed non omnes, ut Abaelardus, verum indagandi studio ducti, etiam eruditionem magni faciebant; erant enim, qui vanae gloriae cupidine capti non nisi captiosas subtilitates quaerent. Ejusmodi homines Parisiis Abaelardi auctoritate cedere coacti Oxoniae fortunarum suarum sedem videntur collocasse. Ibi etiam vel vanitate intellecta, vel bellis civilibus dissipati, vel Roberti Pulleini gravitate superati aliquamdiu evanuerant. Sed Parisiis post Abaelardi mortem schola exstiterat inter utrosque medium tenens illa Adami, Roberti Melidunensis et Alberici, qui non multo post

Petro Lombardo cesserunt. Adamus postea Lombardo videtur se applicuisse, Albericus Bononiae sententiam mutavit, Robertus vero cum Parisiis dignitatem suam tenere non posset, Melidunum se contulit. Horum asseclae cum Parisiis frustra opes captassent, Oxoniae, cum Robertus Pulleinus Romam vocatus et Cardinalis factus esset, factionem sibi parasse videntur. Instar omnium auctori nostro fuit Cornificius ille pseudonymus, quem in Metalogico aggreditur, cui potissimum libro etiam harum rerum notitiam debemus. Nemo vero Johanne nostro accuratius hanc rerum conditionem nosse potuit. Ipse enim ab Abaelardo ad Robertum Melidunensem et Albericum Remensem se converterat. Horum scholis relictis magno cum fructu Wilielmo de Conchis tradiderat se in disciplinam. Postea in Adami familiaritate aliquamdiu versatus et in Angliam reversus ibique Gilberti et Roberti Pulleini auditor factus in horum sententia remansit et dialecticae fallacias aspernatus ad Hugonis et Richardi a Sancto Victore exemplum se conformabat, qualem doctrinam etiam in nostro carmine profitetur. Haec omnia si aut per se manifesto apparerent, aut ab aliis ex vetustatis tenebris eruta essent, ad horum auctoritatem provocassem. Sed quamquam Huber (die Engl. Univers. I, p. 97.) hanc Oxoniae conditionem et cum Lutetia commercium conjectura vel mentis acumine assecutus est, tamen litterarum illo tempore cultarum historia neque aperte tradita, neque jam a quoquam satis accurate est pervestigata et composita. Quae cum ita sint, vix ut fides mihi habeatur, fore sperare possum, nisi quae brevius adumbravi, argumentis et testimoniis additis, probavero.

Doctrinam illam vanam, a Cornificio nuncupatam, quam nostro loco et in Metalogico impugnat, jam multo ante etiam Parisiis floruisse postquam tradidit (Metal. I. c. 3), de priore eius interitu vel intermissione c. 5 haec refert: „*Solebat magister Gilebertus, tum quidem cancellarius Carnotensis et postmodum venerabilis episcopus Pictavorum, — eis artem pistoriā polliceri. — Sed et alii viri, amatores litterarum, utpote magister Theodoricus, artium studiosissimus investigator, itidem Wilielmus de Conchis, grammaticus post Bernardum Carnotensem opulentissimus, et Peripateticus*

Palatinus [Abaelardus], qui logicae opinionem praeripuit omnibus coaelaneis suis, adeo, ut solus Aristotelis crederetur usus colloquio, se omnes opposuerunt errori. Sed nec universi insanientibus resistere potuerunt, insipientes itaque facti sunt, dum insipientiae resistebant, et erronei diutius habiti, dum obviare nitebantur errori. Verum tamen fumus ille cito evanuit et praedictorum opera magistrorum et diligentia redierunt artes et quasi jure postliminii honorem pristinum nactae sunt et post exilium gratiam et gloriam ampliorem. Invidit Cornificius et turpe reputans, ut senex mitteretur ad scholas et ut sensu puer appareret senex aetate, culpae cepit, quod se posse insequi desperabat“ etc. Ita ad huius sectae conservatorem vel instauratorem perventum est, cuius cum celeberrimis philosophis simultatem deinde longius persequitur. Cui etsi se applicuisse dicuntur (c. 4.) omnes eius sectae reliquiae, tamen hoc carminis nostri loco legimus, quorum e scholis exierint vel quorum doctrinis vires recolligerent isti Cornificiani. Albericum vero Remensem, Robertum Melidunensem et Adamum de Parvo ponte, qui nimiam hanc subtilitatem fovisse dicuntur, Johannes ipse inter suos habuit praeceptores iisque effert laudibus, ut ipsi quidem huic sectae adnumerari non possint. Qui cum omnes post Abaelardum Parisiis docerent, Cornificius vero eo tempore, quo Johannes haec scripsit, Oxoniae versaretur, priusquam de horum virorum doctrinis agam, ut temporis rationes recte intelligantur, Johannis nostri studia illustrentur oportet. Ipse de magistris et studiis copiose et accurate egit in Metalogico II, c. 10, quem locum cum liber in paucorum manibus versetur, excerptum hic repetendum curavi. „Cum primum adolescens admodum studiorum causa migrassem in Gallias anno altero, postquam illustris rex Anglorum Henricus, leo justitiae, rebus excessit humanis, contuli me ad Peripateticum Palatinum, qui tunc in monte Sanctae Genovefae clarus doctor et admirabilis omnibus praesidebat. Ibi ad pedes eius prima artis huius rudimenta accepi et pro modulo ingenio mei quidquid excidebat ab ore eius, tota mentis aviditate excipiebam. Deinde post discessum eius, qui mihi praeproperus visus est,

adhaesi magistro Alberico, qui inter ceteros opinatissimus dialecticus emitebat et erat re vera nominalis sectae acerrimus impugnator. Sic ferme toto biennio conversatus in monte artis huius praeceptoribus usus sum Alberico et magistro Roberto Meludensi (sic) ut cognomine designetur, quod meruit in scholarum regimine; natione siquidem Angligena est. — Deinde reversus in me et metiens vires meas bona praeceptorum meorum gratia consulto me ad grammaticum de Conchis transtuli ipsumque triennio docentem audiui. Interim legi plura, nec me unquam poenitebit temporis eius. Postmodum vero Bernhardum cognomento Episcopum secutus sum et quae ab aliis audieram, ab eo cuncta relegi et inaudita quaedam ad quadrivium pertinentia, in quo aliquatenus Teutonicum praeaudiveram Hardeivinum. Relegi quoque rhetoricam, quam prius cum quibusdam aliis a magistro Theodorico tenuiter auditis paullulum intelligebam. Sed eam postmodum a Petro Helia plenius accepi. Et quia nobilium liberos, qui mihi amicorum et cognatorum auxiliis destituto, paupertati meae, solatiente Deo, alimenta praestabant, instruendos susceperam, ex necessitate officii et instantia iuvenum urgebar, quod audieram, ad memoria crebrius revocare. Unde ad magistrum Adam acutissimi virum ingenii et, quidquid alii sentiant, multarum litterarum, qui Aristoteli prae ceteris incumbere, familiaritatem contraxi ulteriorem. — Interim Willermum Suessionensem — prima logices docui elementa et eundem jam dicto praeceptori apposui. — Extraxerunt me hinc rei familiaris angustia, sociorum petitio et consilium amicorum, ut officium docentis aggrederer. Parui. Reversus itaque in fine triennii repperi magistrum Gilbertum ipsumque audiui in Logicis et Divinis, sed nimis cito subtractus est. Successit Robertus Pullus, quem vita pariter et scientia commendabant. Deinde me excepit Simon Periacensis fidus lector, sed obtusior disputator. Sed hos duos in solis theologicis habui praeceptores. Sic fere duodennium mihi elapsus est diversis studiis occupato. Jucundum itaque visum est, veteres, quos reliqueram et quos adhuc dialectica detinebat in monte, revisere socios. — Inveni sunt, qui fuerant et alii.“

Multas movit dubitationes hic locus cum aliis comparatus, sed recte quidem intellectus, quia aliis certior atque magis definitus est, praevalere debet. Quod vulgo sumunt, Johannem a. 1110 esse natum, cum anno post Henrici I. mortem i. e. 1136, se admodum adolescentem Parisios venisse referat, verum esse non potest. Neque quidquam de natalibus eius in libris medii aevi reperire potui. Chronica quidem, quae mortis annum et diem (obiit 25 Oct. 1180) et tempus, quo episcopus Carnotensis sit electus (mense Augusto a. 1176) tradunt (Bouquet XII, p. 299. XIII, p. 139. 167. 199. 319. 324.), neque quando natus sit, neque quamdiu vixerit, addunt. Itaque putandum, eum non ante a. 1120 esse natum. Primum tempus, quod in Gallia degit, totum adolescentiae adscribit, quare ineunte adulescentia eum eo venisse suspicandum. In epistola enim 172 (Max. Bibl. Patr. XXIII, p. 467) ad Henricum comitem Campaniae Francicae scripta refert, „*se prae omnibus coaetaneis, patre Henrici patrocinante, cum adhuc adolescentior esset, in Francia floruisse.*“ Facilius etiam expediuntur difficultates a Riveto allatae (Hist. litt. de la Fr. IX, p. 67), quas nullius esse momenti jam docere studuit Pastoret (ibid. XIV, p. 89) quamquam rem non satis accurate pervestigavit. Ille enim crediderat Abaelardum non post annum 1118 in monte Sctae Genovefae docuisse, oportere igitur Johannem jam hoc anno in Galliam venisse. Etiam post consilium quidem Suessionense a. 1121 habitum in Abbazia quidem Scti Dionysii Abaelardus se scholam aperuisse ipse narrat in Epistola prima ad Heloysam (Opp. ed. Amb. c. 9, p. 26); neque tamen proximis annis, quibus quid egerit, in eadem epistola persequitur, Parisiis docendi munus recepit. Abbatis enim et monachorum simultate inde fugatus postquam in agri Trecensis solitudinem se contulerat, ibi in Paracleti oratorio rursus ingentem discipulorum numerum habuit. Deinde cum rursus adversariorum calumniis motus abbatiam Ruissensem in Britannia minore regendam suscepisset et aliquamdiu tenuisset, ne ibi quidem a monachorum et principis cuiusdam vicini insidiis tutus, ut ipse scribit, „*vagus et profugus*“ circumferebatur; se tamen interea docuisse nusquam in hac epistola tradit. Sed ibi res suas non multum ultra annum

1131 persequitur. Litterae vero, quibus Bernhardus Claravallensis papam et clericos Galliae contra Abaelardum excitare studet, omnes ante consilium Sennomense a. 1140 habitum scriptae, eum rursus docuisse aperte profitentur, et quamquam, ubi docuerit, non addunt, tamen in celebri quadam urbe eum rursus magno cum applausu docuisse sumere jubent. In epistola 333 c. g. (Opp. ed. J. Mabillon Par. 1719. t. I, p. 307) legimus: „*Petrus Abaelardus de moribus, de sacramentis, de patre et filio et spiritu sancto scribit, docet, disputat.*“ Nihil est, quod impediatur, quominus hoc Parisiis jam a. 1136 factum esse ponamus, id quod Johannis nostri testimonio, se anno post Henrici I. mortem Parisiis inter Abaelardi fuisse discipulos referentis satis certum redditur. Theologicarum lectionum, quae ei criminari dabantur, a Johanne mentionem non fieri, non est, quod miremur, quod hic adolescens tum non nisi logicis operam dare poterat. Itaque jam constat, Johannem, cum duodecennio in variis studiis se occupatum scribat, ab anno 1136 usque ad annum 1148 magistrorum clarissimorum scholas frequentasse et ipsum alios docuisse. Aeque magis hanc notitiam in usum suum traxerunt universitatis Parisiensis scriptores, immerito neglexerunt, qui de rebus Oxoniensibus scripserunt, utrique non animadvertentes, Johannem ex suo ipsius testimonio duodecennium non totum Parisiis, sed magna ex parte Oxoniae in patria studiis tribuisse. Illa enim verba: „*Reversus itaque in fine triennii repperi magistrum Gilbertum*“ et sqq. non nisi de reditu in patriam intelligi possunt, quod etiam affirmant illa: „*Jucundum itaque visum est, veteres, quos reliqueram in monte, revisere socios*“ quod si Parisiis remansisset, quotidie facere potuisset. Studiorum igitur cursu in Anglia confecto rarsus in Gallias profectus est. Sed si haec ipsa auctoris verba non satis aperta et ad persuadendum sufficere videntur, alia in promptu sunt testimonia, quae ut locum nostrum (Met. II, 10) ita intelligamus, non suadent modo, sed cogunt.

Juris Romani studium Oxoniam esse translatum, antequam Stephanus a. 1135 in regno succederet, Johannes Polier. VIII, 22 his verbis testatur: „*Tempore regis Stephani a regno jussae sunt leges Romanae, quas in Britanniam domus venerabilis patris*

Theobaldi Britanniarum primatis asciverat. Ne quis etiam libros retineret edicto regio prohibitum est et Vacario nostro indictum silentium, sed Deo faciente eo magis virtus legis invaluit, quo eam amplius nitetur impietas infirmare." Vacarium tum Oxoniae Justiniani libros interpretantem vix alia de causa Johannes suum vocat, nisi quod magistrum vel amicum habuit. Oxoniae vero juris scientiam sibi parasse hic eo magis est credendus, quoniam Parisiis hoc studium omnino non colebatur. Quominus in Metalogici loco (II. 10.) juris Romani a se culti mentionem faceret, totius loci ratio prohibuit; exponere enim voluit, quibus magistris in dialectice totoque trivio operam dederit, quare etiam theologica studia leviter tantum attigit, jus Canonicum, in quo multum valuit et medicinam aliaque studia, in quibus mediocriter erat versatus, silentio praetermittit. Vacarius, per quem legis virtus magis invaluisse dicitur, anno 1143 vel 1144 in Angliam venit, non ut Chronica quaedam significant 1149, quo librum ex universo enucleato jure excerptum edidit. (Savigny, *Gesch. des Röm. Rechts im Mittelalter*, Vol. IV, p. 348 sqq.) Johannes igitur, si Vacarium habuit praeceptorem, anno 1143 vel 1144 vel non multo post Oxoniae litteris vacaverit oportet. Si quis ne hoc quidem argumentum satis firmum habeat, jam aliud in promptu est, quod infringi non possit. Inter eos, quorum scholas frequentavit, Johannes etiam Robertum Pullum refert, qui quando Oxoniae docuerit, dubium non est. Ibi Johannem Roberti fuisse in disciplina, jam Wood suspicatus est (*Hist. Univ. Ox. I*, p. 49 ad a. 1134), sed neque ita se rem habuisse demonstravit, neque cur ad annum 1134 hoc annotaverit, intelligi potest, nisi Chronicon anni notitiam suppeditaverit. Fortasse etiam credidit, Johannem Roberti fuisse discipulum priusquam Parisios adiret, quod verum non esse, satis liquet. Non est, cur fidem denegemus Anonymo, qui in Chronico Bedae continuato haec exhibet: „*Venit magister Robertus cognomento Pullus de civitate Exonia Oxefordam ibique scripturas Divinas, quae per idem tempus in Anglia obso-luerant, prae scholasticis quippe neglectae fuerant, per quinquennium legit, omnique die dominico verbum Dei populo prae-dicavit, ex cuius doctrina plurimi profecerunt.*“ Praetermitto

Lelandum, qui (de Script. Brit. c. 148, p. 180) Roberti gloriam nimis adauxit, Pitsei vero locum majore fide, ut videtur, dignum (Rerum Anglic. a. 1146) a Woodio neglectum non adscribere non possum: „*Contemplatus miseram Academiarum faciem bellis domesticis deformatam, statim commiseratione motus Ozoniensem Academiam jam pene collapsam denuo erigere et Musis iterum restituere deliberavit. Ipse ibi scholas aperuit, optimas scientias gratis docuit, auditores et discipulos, Professores et Magistros ex aliis regni partibus illuc evocavit, ex quibus non paucos suis sumptibus aluit, alios omnibus humanitatis officiis sibi et Musis obstrinxit. Ipseque interea multa docere, dictare, scribere perseveravit.*“ Quando Robertus Oxoniae docuerit, discrepat inter scriptores; certe illos quinque annos, quos anonymus dicit, non continuos docuit. Exstat enim epistola Sancti Bernhardi (ed. Mab. I, p. 195, ep. 205) ad Ascellinum episcopum Rossensem, qua Robertum Parisiis morari excusat. Bulaeus (Hist. univ. Par. II, p. 153) epistolam anno fere 1138 scriptam et Robertum tum primum Oxoniam esse vocatum suspicatur, sed nullum in epistola est vestigium, Robertum eo demum tempore primum Oxoniam esse vocatum, sed peregrinantem potius Parisiis detentum docuisse cognoscimus. Neque enim, si tum demum Oxoniam vocatus esset, quinque annos ibi docere potuit. Epistola enim illa, ut Mabillon (in notis ad h. l. Opp. Vol. I, p. LXIX.) demonstravit, non ante annum 1141 scripta est, anno vero 1143 jam diem supremum obiit papa Innocentius II, qui Robertum Romam arcessivit, unde novimus, eum post annum 1141 breve tantum tempus Oxoniae docuisse, quod et ipse Metalogici locus, de quo commentamur, ostendit. Annus igitur efficitur 1142, quo Johannes Robertum Oxoniae audiverit. Ab hac temporum ratione videtur discrepare ipse Johannes, qui anno 1136 se in Gallias esse profectum, ibi biennium Abaelardo, Alberico et Roberto, triennium deinde Wilielmo de Conchis, triennium etiam aliis magistris et docendo vacasse referat, ut non ante annum 1144 in Angliam redisse videatur. Sed eo anno cum Robertus, quem se audisse confirmat, jam Romae a Coelestino Cardinalis esset factus, cogimur ponere, eum non duo triennia, sed biennium tantum et unum triennium degisse Parisiis at-

que uno eodemque triennio praeter Wilielmi de Conchis etiam Richardi et Petri Heliae scholas frequentasse ipsumque nobilium liberos instituisse. Verba quidem obstare videntur: „*ipsumque (Wilielmum) triennio docentem audiui. Interim legi plura nec me unquam poenitebit temporis eius. Postmodum vero Richardum — secutus sum,*“ sed nihil impedit, quominus illud *postmodum* ad initium triennii referatur, ut primum solum Wilielmum, deinde postmodum i. e. non multo post praeter eum eodem triennio aliquamdiu Richardum, et postea Petrum Heliam se audisse dicat. Etiam multo veri est similis, triennio hoc ei plures praeceptores, quam unum tantum fuisse, idemque triennium significari, si tradit, in fine triennii se in patriam esse reversum, ita ut quinquennium Parisiis moratus a. 1142 vel 1141 in Angliam redirect. Hanc computationem affirmat Johannes noster Metalogici libro tertio, qui sic incipit: „*Anni fere viginti elapsi sunt, ex quo me ab officinis et palaestra eorum, qui logicam profitentur, rei familiaris avulsit angustia et consilium amicorum, quibus non obtemperare non potui. Exinde ut ex animi mei sententia verum fatear, nec in transitu vel semel dialecticorum attigi scripta, quae vel in artibus vel in commentariis aut glossematibus scientium pariunt aut retinent aut reformant.*“ Hoc sine dubio referendum est ad illud tempus, quo Adami de Parvo ponte et Willermi Suessionensis familiaritate et disputandi consuetudine sublata in patriam reversus erat, ubi non multo post logicae omnino renuntiavit. Etenim si Richardo et Petro Heliae altero triennio post Wilielmum de Conchis operam tribuisset, non ante annum 1144 in Angliam redisset, et sedecim tantum anni essent praeteriti ad annum 1160 usque, quo Johannes Metalogicum scripsit. Sin vero anno 1141 rediit, anni certe undeviginti interjacent. Si denique certum esset, quod Bulaeus (II, p. 735) suspicatus est, Gilbertum, quem ante Robertum audivit, fuisse Porretanum, quantum nostrae ratiocinationi accederet argumentum. Anno enim 1141 episcopus factus est, ut Johannes, qui hoc anno Oxoniam venerat, eum nimis cito sibi subtractum esse queri posset. Sed compertum non habemus eum unquam Oxoniae docuisse, quamquam hoc neque de Gilberto Folioth, postea episcopo Herfordensi, ultimum Londinensi, novimus.

Sed sufficere videntur quae disputavimus, ut probemus, Johannem ab anno 1136 usque ad annum 1141 Parisiis, ab hoc anno usque ad annum 1148 Oxoniae in litteras incubuisse, ubi mirari tamen subit, belli tam circa Oxoniam gesti et ipsius civitatis anno 1141 a Stephano vi expugnatae apud Johannem mentionem non fieri; cf. Lappenberg Gesch. v. Engl. Bd. 2 p. 350. Sed multa, immo plurima eiusmodi sunt, quae silet. Deinde Parisios reversus quamdiu in Gallia commoratus sit, rursus incertum. Pastoret (Hist. littér. de la Fr. XIV, p. 94.) narrat, eum a. 1151 a Petro Cellensi et Bernhardo Claravallensi Theobaldo archiepiscopo commendatum in patriam redisse. Joh. Mabillon vero Bernhardi epistolam anno 1144 adscripsit, quod verum esse non potest. Aliquamdiu Johannem apud Petrum Cellensem commoratum esse, huius epistolae docent VII, 6 et 21, eum tamen post plures demum annos redisse, propterea non concedam, quod inter annum 1148 et 1154 saepius itinera per Galliam instituerit oportet. Anno enim 1160 cum scribat (Metal. III, Prol.): „*Alpium juga transcendi decies egressus Angliam*“ sive decies Angliam egressus est, sive toties Alpes transcendit, quod multo veri similis, certe toties Galliam peragravit, quod etiam saepius se fecisse postea narrat. Angliam vero egressus Galliam petivit ante annum 1148 bis, inter 1154 et 1160 etiam bis, sexies igitur hoc iter instituerit oportet inter annum 1148 et 1154, unde conjiendum est, in quoque itinere eum non diu commoratum. Illam igitur Bernhardi epistolam non multo post annum 1148 scriptam esse, eo magis credendum, quod se coram Theobaldo Johannem commendasse scribit et veri est simillimum, Theobaldum archiepiscopum a. 1148 ex Italia revertentem per Galliam venisse et Bernhardum vidisse (Savigny Gesch. d. Röm. Rechts im Mittelalter, Bd. IV, p. 348). Neque illud praetermittere volo, Johannem, si totum duodecennium Parisiis peregisset, intelligi non posse, cur Petri Lombardi omnino rationem non habuerit, qui certe anno 1149 ibi jam aliquot annos et docuerat et famae celebritatem quandam consecutus erat. (Bulaeus II, p. 251.)

Sed, ut jam ad illos subtilitatum auctores revertar, Scholastici, quorum asseclae in Enthetico nostro vanitatem illam instaurasse et

fovisse dicuntur, sunt Adam de Parvo ponte v. 49, Robertus de Meliduno v. 55 et Albericus v. 56, de quibus jam singulis agendum. Adami nulla exstant scripta, neque multa sunt, quae de eo traduntur. De eius rebus commentati sunt Bulaeus (Hist. Univ. Par. II, p. 717) et Pastoret (Hist. litt. de la Fr. XIV, p. 189). Plurima quae ad argutias eius cognoscendas pertinent, leguntur apud Joh. Sarisberiensem, quae cum loco nostro lucem affundant, hic repetenda duxi. Metal. II, 10: „Unde ad magistrum Adam, inquit, *acutissimi virum ingenii et, quidquid alii sentiant, multarum litterarum, qui Aristoteli prae ceteris incumbibat, familiaritatem contraxi ulteriorem, ut, licet eum doctorem non haberim, mihi sua benigne communicaret et se, quod aut nulli faciebat, aut paucis alienis, mihi patentius exponeret; putabatur enim invidia laborare.*“ Quae hoc loco et alibi de Adamo fere invitus refert, ea proxime accedunt ad carmen nostrum, quare illa quoque non repetere non potui, utpote quae locum hic tractatum illustrent. Metal. III, 3, p. 145 ed. Par. 1610: „Deridebat eos (libri Aristotelici de Categoriis quosdam commentatores) *noster ille Anglus Peripateticus Adam, cuius vestigia sequuntur multi, sed pauci praepediente invidia profitentur, dicebatque, se aut nullum aut auditores paucissimos habiturum, si ea simplicitate sermonum et facilitate sententiarum dialecticam traderet, qua ipsam doceri expediret.*“ Metal. IV, 3: „Quo quidem vitio (turbatione nominum et intricata subtilitate) *Anglicus noster Adam mihi prae ceteris visus est laborasse in libro, quem Artem disserendi inscripsit. Et utinam bene dixisset, bona quae dixit, et licet familiares eius et fautores hoc subtilitati adscribunt, plurimi tamen hoc ex desipientia vel invidentia vani, ut ajunt, hominis contigisse interpretati sunt.*“ Quid inde redundet ad versus 45—54 illustrandos, non est, quod fusius exponam. Haec scribenti mihi ostendit Lappenbergius collectionem poematum Latinorum a Thoma Wright editam: „*The Latin Poems commonly attributed to Walther Mapes. London 1841.*“ Ibi p. 21. sqq. legitur carmen *Metamorphoses Goliae Episcopi* inscriptum, in quo praecipui doctores scholastici sec. XII. inducuntur. Versus ad Adamum pertinent hi:

*„Inter hos et alios in parte remota
 „Parvi pontis incola, non loquor ignota,
 „Disputabat digitis directis in jota,
 „Et quaecunque dixerat, erant per se nota.“*

De Roberto Melidunensi non est, quod dicam, quia de eo copiosius egerunt Bulaeus (Hist. Univ. Par. II, 772) et Pastoret (Hist. litt. XIII, 371). Qui vero indicetur Albericus, cum quatuor eiusdem nominis tum essent, accuratius est inquirendum. Albericus Bellovacensis, episcopus Ostiensis et Cardinalis obiit 1141, (Hist. litt. de la France XIII, p. 73). Albericus de Laudano, etiam de Humberto cognominatus, obiit a. 1218 Remis episcopus. Albericus Remensis a. 1139 vel 1135 mortuus est episcopus Bituricensis (Hist. litt. de la France XII, p. 72). Primus Parisios prius reliquit, secundus et tertius prius obierunt, quam ut illo tempore ibi docere potuerint. Restat igitur quartus et ipse Remensis, etiam de Porta Veneris cognominatus, qui sentiendi ratione Bononiae mutata ab ipsis Cornificianis impugnatus Thomae archiepiscopo et Johanni exulantibus hospitium prae-buit (Joh. Sar. Met. I, 5. Ep. 172 apud Bouquet XVI, 515. Bulaeus II, p. 724).

Restat ut de Sertorio dicam, qui v. 121 huius scholae auctor perhibetur. Suspiceris eum non esse diversum a Cornificio. Conveniunt quidem multa: praeter ipsam doctrinam, quod aere compulsi docent, quod moribus utuntur pravissimis, quod denique grammaticam aspernantes barbare loquuntur. Sed temporum ratio obstat. Sertorius olim docuisse dicitur, pertinet igitur ad tempus, quo primum vanitas haec Oxoniae floruit ante Robertum Pullum, Cornificius vero eodem tempore, quo haec scripta sunt, floruit. Etiam si eos, qui sola aucupia verborum sequebantur, hic Sertorianos, in Metalogico Cornificianos vocat, hi tamen sectatores priorum magistrorum fuisse perhibentur. Quod ad nomina fictitia attinet, Cornificium calumniatorem suum appellavit ad similitudinem eius, qui Virgilio obtrectasse dicitur apud Donatum in eius vita ed. Heyne. Vol. V, c. 18, p. 344. Hoc nomen tum fere proverbiale fuisse, epistola Petri Blesensis 92 in Max. Bibl. Patr. Vol. XXIV, p. 1011 docet: „Scio unde spiritum elationis conceperit et quare vester Cornifi-

cus intumescat.“ Idem affirmat Policratici prologus, ubi eundem, qui in Metalogico impugnatur, significari, cur ponamus, nulla est causa: „*et ego meum Cornificium habeo et Lanuvium.*“ Nam Policraticus, ut demonstrare studui, scriptus est, priusquam auctor ab aula repulsus Oxoniam se recepisset. Illi aetati tamen plura de vetere illo Cornificio innotuisse, quae nos fugiant, suspicor Metal. I, 2, legens: „*licet antiquo novus Cornificius ineptior sit.*“ Quis vero fuit hic Cornificius, eo minus, ut exploretur, fore sperandum, quia nihil scripti reliquisse dicitur (Met. I, 3), et res Oxonienses illa aetate densis tenebris sunt obductae. Minus etiam efficere nobis contigit, quod verum Sertorii nomen fuerit et quae ratio fuerit nominis fingendi. Suspicio eum ab argumentis vel rationibus et conclusionibus serendis cognominatum esse. Sed haec hactenus, jam singula, quae interprete indigent, consideremus:

Vv. 35 — 40. Vanas verborum subtilitates jam a Justiniano rejici monens dictionem a Cicerone repetit, qui idem objicit sui temporis jureconsultis pro Caec. c. 23 his verbis: „*Si contra verbis et litteris et, ut dici solet, summo jure contenditur, solent eiusmodi iniquitati boni et aequi nomen dignitatemque opponere. Tum illud, quod dicitur sive, nive irridet, tum aucupia verborum et litterarum tendiculas in invidiam vocant.*“ Respicit vero noster in libris juris civilis versatissimus ad leg. 1. C. J. De Formulis et Impetrationibus actionum sublatis (II, 58), ubi Imperatores Constantinus et Constans praecipunt: „*Juris formulae aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputentur.*“

V. 35. *Jussit ab aula* scilicet repelli i. e. removet, arcet. Eodem modo Policr. II, c. 26, Gregorius — non modo mathesin jussit ab aula, sed. etc.

V. 37. *Forma* i. e. nimia formularum subtilitas, auctoris tempore iudicibus quaesita. Eiusmodi captiosam et fallacem disserendi rationem, quam v. 39 vocabulo a Martino Capella deprompto *complacitum pueris sermonem* nuncupat, si quis non callebat vel spernebat, eum a philosophis istis tum irrideri solitum esse, v. 40 est auctor.

V. 42. *Ut statuas* i. e. ut aliorum auctoritate confirmes.

V. 49. *Incola sum modici pontis* i. e. Audiui Adamum ad Parvum pontem Parisiis docentem.

V. 58. *Pellitur a nostro trita moneta foro*. Dictio proverbialis de erudita philosophia, quae antea florebat, per huius vanitatis magistros repulsa. Fortasse alludit nummis ab Henrico II. novatis.

V. 65. *Confundere linguas* i. e. linguam latinam cum Francogallica, qualis tam erat, miscere; cf. notam ad v. 139. — Quae auctorem ex mente adversariorum dicere arbitror, ea signis hunc in usum inventis („“) significavi.

V. 96. *In Patriarcharum bobus habendus erit*. Huius proverbii aliud exemplum in Metalogico exstat I, 5, ubi Albericum Remensem et Simonem Parisiensem Cornificiani „*boves Abrahæ vel asinos Balaamitos*“ nominant.

V. 113. *Vilescit physica* i. e. medicina; quamquam apud nostrum hoc vocabulo etiam rerum naturalium scientia significatur, hoc tamen loco, cum juxta leges i. e. jus ponatur, de medicina intelligendum puto secundum usum illius ætatis; cf. Savigny Gesch. des Röm. Rechts im Mittelalter. Bd. III, p. 162, et infra p. 89.

V. 127. *Numerus Garamantum* i. e. juvenum et virorum e remotissimis regionibus oriundorum. Garamantes enim apud Virgilium saepe extremi nominantur, qui fines terrarum incolunt. Eclog. VIII, 44. Aen. VI, 795, ubi apud Servium legitur: „*Populi inter Libyam et Africam juxta πελαγονίην*“.

V. 135. Mira est forma *Soloen* pro *Soloecismus*. De Soloecismo et Barbarismo ipse plura composuit ex Cicerone et Quinctiliano, Metal. I, 18. Exempla exstant I, 3, ibid.

Vv. 139—156. Linguam Latinam cum Francogallica et Anglica mixtam comparat cum lingua Francogallica, qualis tum Normannis in Anglia vel Anglis eos cum elegantiae quadam affectatione æmulantibus in usu erat. Sertorianos et Cornificianos, quod linguam Latinam corrumperent, deridens, et simile quid tum fieri in judiciis, ubi lingua Anglo-Saxonica cum Gallica misceri coepta esset, recordatus, in huius mixtionis auctores, regem Stephanum et juris consultum

tum florentem Mandragori nomine significatum, invehitur. Locus hic de linguae Anglicae initiis sane dignus est, qui doctorum animum ad se convertat. Cf. Lappenberg Gesch. v. Engl. II, p. 292. Stephanum Hyrcani regis Judaeorum sacerdotibus inimici nomine appellat. Jurisconsulto ut praestigiatoris mores adscriberet, nomen Mandrogeri e comoedia Pseudo-Plantina, quae vulgo Querolus vocatur et ab Osanno Aululariae inscriptione edita est, deprompsit. Infra ad versum 1363 extricare studebo, quem auctor significaverit.

V. 164. Redit ad linguae Latinae contemptum. Res quamquam satis manifesta videtur, dictio tamen est mira, quod lingua corrupta vocatur *sermo rotundus*, *verba rotunda*; cf. v. 68 et 143. Huius quidem usus nullum exemplum extra carmen nostrum reperi. Similitudo fortasse a nummis deprompta est usu detritis et, cum antea marginem haberent caelatum, nunc quasi rotundatis.

V. 165 — 450.

DE JOHANNIS SARISBERIENSIS DOCTRINA IN UNIVERSUM.

Philosophia ex Johannis sententia, nuper singulari libello illustrata per Herm. Reuterum, quem fine prooemii laudavi, necessario conjugio cum rhetorice vel arte dicendi copulata est (v. 185—220). Hoc vero conjugium, sicuti ipsa philosophia, gratiae Divinae debetur (v. 221 — 244). Gratia respuit casum vel Fortem Fortunam (v. 245—264) et desiderat arbitrii libertatem (v. 265—276). Philosophia animi perturbationibus, inprimis superbiae, inimica (v. 277—304), est veri Dei amor et a fide Christiana non aliena neque diversa (v. 305—324). Ordinis illa creatrix intelligit, theologiae primum concedendum locum (v. 325 — 374); subiectum vel materiem

verae laudis vel gloriae esse Deum, speciem vel formam ideam boni, artificem spiritum sanctum et finem Dei amorem agnoscit, laudis, inquam, vel gloriae illius, quae, religioni non minus propo-
sita quam philosophiae, scripturam sacram habet reginam, cui quidem disciplinae philosophicae contradicere non possunt (v. 375—450).

Johannem habemus virum ingenii haud vulgaris, neque eruditorem quam ingeniosorem. Neque enim didicit tantum, sed etiam quae didicit, pro istius aetatis genio, optime composuit. Cum systemata philosophorum et theologorum, quae invicem se excipiunt, aut alia ab aliis pendeant, aut sibi adversentur, quaerendum, unde Johannes doctrinam suam hauserit, vel quibus potissimum se applicuerit. Cognovimus eius praeceptores, sed paucos vel neminem eorum postea omnino probavit; legendo potius quam audiendo animum mentemque ad Augustini, Anselmi, Abaelardi et Hugonis, fortasse etiam ad Richardi a Sancto Victore scripta conformavit, neque tamen totum iis se dedit, sed pro ingenii constantia et singulari eruditione ex aliorum etiam libris multa decerpsit et suae doctrinae inseruit, ita tamen, ut apud ipsum omnia magis inter se consentiant et cohaereant, ideoque facilius intelligantur, quam apud priores. Sed ipse majoris est eruditionis et mea qualiscunque scriptorum illa aetate lectorum notitia minor, quam ut singula quaeque e priorum libris repetam. Multa suppeditant Hugonis a Sancto Victore Didascalicae eruditionis libri septem (In Ed. Rothomagensi 1641 Vol. III. init.) et Richardi Tractatus excerptionum (ed. Paris. 1518), qui, Tennemann (Gesch. d. Philos. VIII, p. 249) recte mone-
nte, cum illo Hugonis opere magna ex parte consentit. Quae ex auctoris nostri sententia ad sapientiam conferunt v. 167—170, eadem Hugoni studentibus necessaria videbantur, ubi (III. c. 7.) „Tria sunt, inquit, necessaria studentibus: natura, exercitium, disciplina,“ quae Hugo postea fusius, sed etiam confusius tractavit, luculentius vero Johannes in Metal. I, 7—9 exposita, sicuti hic, v. 171—174, ad eloquentiam accommodat. Sententiarum et verborum sive sensus et sermonis sive philosophiae et eloquentiae conjunctionem sub Philologiae i. e. rationis vel philosophiae et Mercurii i. e. sermonis vel

eloquentiae allegoria persequitur v. 175—220. Satis notus est liber, ex quo haec imago hausta est, Martiani Capellae, inquam, *Satyricon*, cuius libri duo priores de nuptiis Philologiae et Mercurii, ceteri de septem artibus liberalibus singuli agunt. Ipsa vero allegorica methodus e Stoica fabularum explanatione cum Graeca philosophia ad Iudaeos Alexandrinos pervenit, qui in libris Veteris Testamenti interpretandis ea utebantur. Inde in Novum Testamentum et ad patres ecclesiae transiit atque cum his ipsis a scholasticis recepta ab his adeo ad Romanos scriptores adhibita est. Quibus legibus haec ratio in Bibliis legendis adstricta sit, docet Hugo a Sancto Victore *Didasc.* VI, 4; quo modo ad gentiles etiam scriptores accommodetur, quid discriminis observandum in sacris atque profanis scriptoribus legendis, quid denique allegorica haec ratio conferat ad philosophiam, accuratius exposuit Johannes in *Policratico* VII, 10—12. Exemplum allegoriae ad philosophiam relatae praebet liber ille Martiani Capellae, quocum qui a Johanne nostro conjungitur *Furvus*, nobis omnino est ignotus. Tum demum videtur repertum esse eius opus, siquidem vv. 200—210 fere enumerantur, qui possidebant illud et legerant.

Ratio et dicendi facultas, sicuti omnia naturalia bona, debentur gratiae Divinae, quae et ipsa sua sponte homines recipit atque mentem purgat a vitiis, quare animi non dotes (*genius*) modo, sed etiam ad virtutem et scientiam conformatio gratiae Divinae tribuuntur vv. 221—244. Thomsenius meus, Professor Kiliensis, agnoscit doctrinam de imagine Dei innata, ad quam, gratia interveniente, accedit similitudo Dei. Hanc doctrinam, qua primus virtutis motus a Deo repetitur, ut hic v. 230, et gratia mentem humanam praevenire dicitur, esse Augustini, satis est notum. Cf. August. de *Gratia Dei* et *Libero Arbitrio*. Illi de imagine Dei hominibus innata doctrinae opinionem gentilium vel Romanorum de *Genio* comparat v. 239—42, sed caducum esse *Genium* non concedit, utpote eo consilio natum, ut hominis fata subeat, sed verius dici vult innatum bonum, quod subesse i. e. fundamento esse bonorum possit, siquidem subdita i. e. inferiora bona virtute effecta gratuitis i. e. gratia datis accommodet vel inserat. Itaque *Genius* comprehendit dotes illas

innumeras, quibus gratia hominem ditat vel instruit, quae ab eadem gratia conformantur ad vitam coelestem vel sortem angelicam. Ceterum de Geniis vide J. H. Hartang. *Die Religion der Römer*, I, p. 32. Inter dona illa gratiae Divinae, quae hominem beatum faciant, vel ad vitam illam coelestem provehant, primum locum tenet philosophia, cuius laudes vv. 245—250 expositae interprete non indigent, nisi quod mentio erroris, quem a philosophia tolli praedicat, auctorem ad gravissimum hominum errorem ducit, qui mandum casu regi opinetur. Tum res hominum, sive secundae sive adversae sunt, ludi videntur Fortis Fortunae, quae Etrusco nomine Nursia vel Nortia nuncupatur. Nursia, apud Tertullianum Apol. c. 24. Vulsiniensium, Nortia Sutrinorum Dea fuisse dicitur, eadem fortasse, quae apud Asculanos Ancaria, apud Ocrinulanos Valentia nuncupatur. Cf. Juv. Sat. X, 74, interpp. Auctori nostro haec Nursiae notio innotuit etiam e Martiano Capella, qui Deorum comitia describens lib. I, p. 21: „Tunc etiam, inquit, omnium garrula puellarum et contrario semper fluibunda luxu, levitate pernix desultoria gestiebat, quam alii Sortem asserunt, Nemesinque nonnulli, Tychenque quam plures aut Nortiam. Haec autem quoniam gremio largiore totius orbis ornamenta portabat et aliis impatiens repentinis motibus conferebat, rapiens his comas puellariter, caput illis virga comminuens, eisdemque, quibus fuerat eblandita, ictibus crebris verticem complicatisque in condylos digitis vulnerabat. Haec mox ut Fata conspexit omnia, quae gerebantur in Jovis consistorio subnotare, ad eorum libros et pugillarem paginam cucurrit et licentiore quadam fiducia, quae facta conspexerat, inopinata descriptione corripuit, ut quaedam repente prorumpentia velut rerum seriem perturbarent, alia vero, quae causarum ratione prospecta vulgaverat, quoniam facere improvisa non poterat, suis tamen operibus arrogabat.“ Sententiam debet Chalcedio p. 109 ad Plat. Tim. p. 41 D. de fato et casu disserenti: „Breviter ergo cum duae causae initium habentes ex proposito nostro ita concurrunt, ut non quod propositum est et longe secus praeterque opinionem accadat, *fortunae ludus est* ut si quis occulte thesaurum terrae mandet, dehinc agricola propositum habens vitem aliamve quamlibet stirpem propagare, the-

saurum illum, dum scrobem molitur, inveniat.“ Si haec rerum perturbatio mentem fallit, eam arbitrio i. e. voluntate servat philosophia. Sed arbitrium indiget libertate, quae inde pendet, quod gratia praestat, ut ratio vera discernat et affectus i. e. appetitus vel studia bonum diligant et expetant. Quibus haec perspicientia veri, amor boni et voluntatis libertas concessi sunt, eos gratia Divina ad philosophiam consecrat v. 264—276. Cf. Reuter § 9, p. 63. Philosophia animum illustrans, corrigens et ad vitam beatam perducens, animi perturbationes et affectus non omnino tollere potest, sed tantum regere et domare. Quo perniciosior ei est superbia, eo major, ea superata, victoriae laus. Quam si reportavit philosophia, nihil majus est, neque quisquam est, qui satis eam laudare possit. Etenim philosophia est amor sapientiae, sapientia vero Deus, illa igitur Dei amor, qui cum a fide pendeat, philosophia sine fide Christiana esse non potest. Fides vero cum operibus conspiciatur, neque virtus ab ea disjungi potest. Itaque fides fundamentum philosophiae, v. 277—324. Thomsenius agnoscit illam Augustini et Anselmi doctrinam: „fides praecedit intellectum: qui non crediderit, non experietur, et qui expertus non fuerit, non intelliget.“ Ceterum de providentiae Divinae et arbitrii humani consensu vide Policrat. II, 22, de Divina philosophiae vi et natura VII, 11, de utraque re Augustin. de Civit. Dei lib. XIV. Johannis copiosam brevitatem cum larga eruditione, quam hoc quidem loco detegere contigit, comparantem minus me subito admirari doctrinam quam mentis acumen, quod, quae in scriptoribus tam diversis cognata apparebant, ea non reperit modo, sed etiam aptissime composuit. Quo modo haec philosophandi ratio sit reconcilianda cum dubitatione, quam alibi probat, Academica, et H. Reuter docere studuit v. 14, 15 et equidem infra quaesivi ad v. 726 et 1119.

Jam longius repetit argumentum, quo demonstret, fidem a philosophia non diversam esse. Incipit ab ordine, quem praecipit philosophia, sine quo veram laudem nemo consequi possit. Observatur ei ob mentem naturae et animi humani in ordine consensus, de quo Chalcidius in Tim. Plat. p. 115: „Quia imitantur naturam ars et disciplina, etiam haec, quae artibus efficiuntur, sunt frequentia

proventusque crebri. Quae vero reguntur, *hac (sic!) lege, ratione, ordine* ac sine vi reguntur.“ Ordo ille conspicitur in agendo et loquendo, praecipue vero in discendo. Hoc ordine observando veteres, inquit, magna praestiterunt, qui ab adversariis tunc spernebantur, sicuti illi, qui eos commendabant, quia nimia flagitare videbantur. Iste discendi ordo, quem laudat, postulabat, ut a grammatica principium caperetur, eam exciperet dialectice, deinde sequeretur rhetorice, post eam legendo et scribendo perceptam coleretur philosophia naturalis et moralis, tum denique quae postea facultates sunt nuncupatae, jurisprudentia, medicina et theologia v. 325—374. Haec in litteras incumbendi ratio et via ab adversariis contempta, antea consueta, postea est restituta. Ordinem repeti a philosophia vel praecipuum huius officium agnoscere in ordine constituendo, minime est mirum perpendenti, philosophiam tum potissimum in divideundo et definiendo fuisse versatam. Si v. 327 non modo ordine docere dicitur, sed etiam, quid et cur quidque legendum sit, teneamus oportet, artium liberalium vulgo in philosophia comprehensarum certam et constantem fuisse seriem in earumque compendiis, e. g. in eo, quod reliquit Boëthius, opera ampliora, unde singulae disciplinae discerentur, solita esse commendari. Ordo ille discendi cum ab adversariis sperneretur, v. 349—350, eorum unum, quem delicatulum pusionem, sive agnomiue e Graeca lingua deprompto Tryphonem nominat, ludibundus v. 350 libere respondentem inducit, veterum scripta, majoribus diligenter culta, nulla alia de causa negligi, nisi quod studium eorum operosius esset. Itaque patrum laude praemissa trivii rationem exponit, in qua hoc animadvertendum, quod dialecticam nominat diasirticam, cuius vocabuli origo obscura est, et rhetoricen dividit in synthesin i. e. scribendi exercitationem, lexin, scriptorum veterum lectionem, et rhesin i. e. dicendi vel docendi facultatem. Trivium hoc ubi philosophia *naturalis* et *moralis* excipere dicitur, sane observandum, Aristotelis libros naturales et morales illa aetate in Gallia et Anglia nondum lectos esse dici. (Jourd. Geschichte der Arist. Schriften im Mittelalter. Deutsch von Stahr, p. 238.) Quod etsi verum esset, tamen moralem philosophiam jam Hildebertus Turo-

nensis constituerat Ciceronis de Officiis libros cum praeceptis religionis Christianae componens. Physices scholasticae ante Albertum Magnum opusculum quidem observatum est nullum, quamquam non modo e Ciceronis, Senecae et Plinii scriptis illa innotuerat, sed jam pluribus seculis ante, ne de Gerberto dicam, Parisiis doceri soleret (Hist. litt. de la Fr. IX, p. 189.). Johannis vero tempore a medicis, qui et ipsi vulgo physici nuncupabantur, inprimis culta est, atque ex eorum scholis jam in vulgus effluxerat; erant enim qui medicinae studiis operam darent, etiamsi artem medicam exercere nollent, unde Policr. II, c. 29, Physici theoretici et practici distinguuntur. Etiam apud Hugonem de S. Victore quadrivium excipit haec physica seu philosophia naturalis, imo eiusdem peculiare de animalibus et lapidibus exstat scriptum Opp. Vol. II, p. 177. Erud. didas. II, 17. Videsis quae de Aristotelis Physicis et Ethicis non omnino ignotis disputavimus ad v. 451 sqq. Johannes hoc loco postulat, ut qui ad theologiae fastigium adscendere cupiant, antea et artis medicae et juris studia absolverint. Illa aetate eiusmodi eruditionem, quam encyclopaedicam nos vocamus, non inauditam fuisse et ipsius Johannis nostri et Petri Blaesensis et postea Vincentii Bellovacensis exempla docent. Ceterum de studiorum ratione, quae illa aetate in usu erat, conferas Hugonis de Sancto Victore totum, quod dixi, opusculum eruditionis didascalicae, ed. Rothomag. Vol. III. init. et Vincentii Bellovacensis Hand- und Lehrbuch für Königl. Prinzen und ihre Lehrer, übers. v. Fr. Chrph. Schlosser, Frankf. a. M. 1829, inprimis Vol. I, c. 11 et Vol. II, Abth. I., atque eiusdem Specula illa ingentia. Si neglectum videtur ab auctore nostro quadrivium, tenendum, hoc ex eius sententia jam a pueris esse colendum, sicuti ipse in eo versatus erat, priusquam Parisios venisset, Metal. II, 10.

Si jam a v. 375 inde laudem e rebus tantum Divinis quaerendam ducit, laudem hanc a vera virtute et fide non diversam videri, observes oportet. Categoriae, secundum quas hanc laudem persequitur, quamquam Stoicae dispositionis, quam in libro: *Philosophiae Chrysippae fundamenta* P. IV, p. 216 sqq. exposui, similitudinem quandam prae se ferunt, non tamen eadem sunt, sed in Aristotelis Me-

taphysicis latent l. II, p. 171, l. 10, ed. Brandis, ubi haec exstant: *Ὅταν δὴ τις ζητῇ, τί τὸ αἷτιον, ἐπεὶ πλεοναχῶς τὰ αἷτια λέγεται, πάσας δεῖ λέγειν τὰς ἐνδεχομένας αἷτίας· οἷον ἀνθρώπου τίς αἷτία ὡς ὕλη; ἄρα τὰ καταμήνια; τί ὥς κινουῦν; ἄρα τὸ σπέρμα; τί ὥς τὸ εἶδος; τὸ τί ἦν εἶναι· τί ὥς, οὐ ἔνεκα; τὸ τέλος.* Eadem sunt causarum rationes, quae apud nostrum leguntur, sed non eodem ordine prolatae. Apud Aristotelem species seu forma tertium locum occupat, apud nostram vero secundum. Artifex vero, quem Johannes nuncupat, ab Aristotele movens dicitur, sed hoc movens ab ipso Aristotele pro arte agnoscitur; praecedunt enim hunc ipsum locum haec verba: *δῆλον ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀρχὴ ὡς κινουσα ἡ αὐτή.* Quod ad ordinem attinet, hae quatuor causarum categoriae saepius eaeque non eadem semper serie referuntur e. g. Metaph. I, p. 9, l. 17. Cum Metaphysica nondum in Johannis manus pervenissent, e Logicorum quodam loco vel commentario ei haec disponendi ratio innotuerit oportet, nisi jam pater aliquis ecclesiae vel scholasticus prior ad res divinas accommodaverit, quamquam Hrm. Reuter, § 16, p. 83, contra Jordanum aliis rationibus motus tenere studet, Aristotelis metaphysica Johanni nostro jam innotuisse. Ipsa saltem doctrina cuidam platonizanti debetur, qui quis fuerit, indagare non contigit. Cum materies ad Deum, artifex ad Spiritum Sanctum referatur, fere miramur, speciem et formam, quae in luce et veritate agnoscitur, ad Christum pertinere non diserte dici.

In veritate illustranda distinguuntur res, intellectus et sermones, quam distinctionem utpote Stoicam exposui Philos. Chrys. Fund. p. 30. Videmus patrem illum, quem Johannes sequitur, ad Philonis et Porphyrii exempla non Aristotelis modo, sed etiam Stoicorum doctrinas admiscuisse. Stoicae doctrinae vestigia, quae medio aevo rarissima sunt, cum apud Hugonem a S. Victore reperiantur, fortasse tota haec expositio ei debetur. Ei saltem consentit etiam philosophiae divisio, quae v. 445 sequitur. Erud. didascal. l. II, c. 2. „Philosophia dividitur in theoricam, practicam, mechanicam et logicam.“ Hanc divisionem, quam persequitur c. 19—31, etiam Richardus de Sto Victore recepit Excerptorum libro I, c. 5.

Hoc Excerptionum opus cum saepius Hugoni et Johanni nostro assentiatur, ut diximus, dubitare potes, utrum Johannes Hugonem, an Richardum secutus sit. Richardus quoque ei aequalis erat; etenim teste Vincentio Bellovacensi in Speculo hist. lib. 27, jam 1140 floruit, ut etiam prius eum scripsisse suspiceris. De philosophiae divisione cf. Reuter § 6, p. 30.

Singula, quae interpretatione indigere videbantur a versu 165 usque ad 450, haec fere sunt:

V. 177. *Maurus* i. e. Terentianus Maurus, qui metrica de Metris scripsit. Ille cum vocem Philologia ita metiatur $v\ v\ \acute{v}\ v$, se excusat auctor, quod ipse etiam $\acute{v}\ v\ \acute{v}\ v$ metitur. Cf. Gramm. Lat. Ed. Putsch. p. 2405 sqq.

V. 198 etc. Mirum est scriptorem *Furcum* omnino incognitum esse: neque enim apud Johannis nostri aequales ullum eius vestigium reperire potui. Idcirco neque, qui pagus significetur Ligurius i. e. in Liguria situs, liquet, (nam de Ligere flumine intelligi non potest, de quo si quid denominatur, Ligericum est,) neque cur ibi de florum germine nomen habere dicatur, neque quis Pontilianus sit, utrum ad Pagum Pontivum (Ponthieu) pertineat, qui vulgo Ponticus appellabatur, an ad similitudinem Pontiliani, qui apud Martialem Epigr. V, 67. et XII, 40. personam poetae mali, hominis inurbani et avari agit, neque utrum in Belgica prima auctor ille ignotus sit natus, an liber eius primum rursus in lucem tractus. Pontiliani nomine significari Adamum de Parvo ponte suspicantibus Herbatio et Bernaysio, non est, quod contradicam.

V. 205. *Wilhelmus a Conchis* Johannis in grammaticae praeceptor idemque philosophus praecipue physicis excellens. Praeter Bulaeum II, p. 742 et Hist. litt. de la France XII, p. 454, conferenda sunt eius fragmenta in Vincentii Bellovacensis Speculo naturali, praecipue lib. II et III servata.

V. 211. *Stilbontis* i. e. Mercurii, cuius stella a Graecis ita cognominatur. Cf. Cic. Nat. Deor. II, 20. Mart. Cap. VIII, p. 287.

V. 241. *Adaptans* — verbum adaptare legitur in Modestini

fragmento Dig. 27. 1, 10 et 13, participium *adaptatus* jam apud Suetonium Claud. 33. Otho 12.

V. 348. *Tryphonis* nomen neque a grammatico, neque a bibliopola (Mart. IV, 72), sed a luxu et mollitie petendum, unde etiam Ptolemaeorum unus ita cognominatus est. Aelian V. H. XIV, 31.

V. 412. *Pagina sacra* i. e. scriptura sacra seu biblia hoc sensu apud auctorem nostrum saepe legitur; cf. v. 439. *Pagina* pro scripto jam apud Mart. Capellam lib. I. init. „epica vulgo lyricaque paginae.“

V. 435. *Calculus* i. e. meditatio, iudicium, dijudicatio, arbitrium, quo animus se ad Deum convertit. Fortasse a iudicio hic vocabuli usus est profectus. Ita apud Justinianum in Codice: „Calculus judicialis.“ Vide Brisson. de Verb. Sign. et Dirksen Manuale Lat. et Du Cange s. h. v.

V. 449. Theoricus pro Theoretico etiam Policrat. II, 29. Cf. Hugo a St. Vict. Erud. didasc. lib. I. 6.

V. 451 — 1268.

QUIBUS EX LIBRIS JOHANNES VETERUM PHILOSOPHORUM DOCTRINAS NOVERIT.

Priusquam in disputationem vocemus, quae de singulis veterum philosophorum institutis et praeceptis tradit, in genere quaerendum videtur, quae antiquitatis monumenta habuerit, e quibus huius rei notitiam hauriret. Ceteris enim scholasticis magistris excellit Johannes noster, quod reconditiorem habuit veteris philosophiae scientiam. Omnino supersedere potuissemus hac quaestione, si fides habenda Birgero Thorlacio, qui in tribus Prolusionibus a. 1819 et 1820 editis (repetitis in Prolus. et Opusculorum collect. Havniae 1822. Vol. V, p. 67 sqq.) fusius inquisivit,

„*Qualem litterarum classicarum cognitionem sec. XII Johannes Sarisb. habuerit.*“ Sed non satis accurate egit. Platonis de Republica et de Legibus libros tam saepe laudat Johannes, totque ex iis affert locos (Policrat. V, 7. VI, 21. VIII, 10 Metal. IV, 18), ut dubitare non possis, quin eos legerit, etsi non Graeco scriptos, sed tamen Latine versos. Graece doctum fuisse Johannem eique libros Graecos non omnino defuisse constat inter omnes litterarum, quales eo tempore fuerint, peritos, cavendum vero, ne nimiam ei linguae Graecae peritiam tribuamus. Cf. Reuter p. 83. n. Platonis quidem apud illius aetatis scriptores reperimus notitiam accuratorem, quam quae ex Cicerone, Augustino aliisque scriptoribus tum in vulgus notis parari potuerit. Instar omnium nominare satis est Hugonem a Sancto Victore; Graecorum vero librorum non major videtur fuisse copia quam linguae scientia. Operum Platonis Graece scriptorum ea aetate in regione occidentati nullum est vestigium, Latine autem versorum exstat testimonium obscurum quidem, sed satis certum. Plurimos quidem fugit haec notitia, et qui habent, Tennemann Gesch. der Philos. VIII, 1, p. 96. et Wachler Literaturgesch. II, p. 51, fontem non indicarunt. Contigit mihi eum detegere apud Benedictinos (Hist. litt. de la France, Th. IV. p. 225 et 246) qui de Mannone vel Nannone quodam lectores ad Valerii Andreae Bibliothecam Belgicam deferunt, ubi s. v. Nannus haec leguntur: „Nanno Stauriensis Friso Philosophus in septem artibus excellenter imbutus, praeceptor Radbodi, scripsit: *Commentarios in Aristotelem de Coelo et de Mundo, In Ethicam universam, In Platonem de Legibus et de Republica*, quae aliquando in Bibliothecis Hollandicis ac Frisiis lecta fuerunt. Floruit circa annum Dom. DCCCLXXX.“ Tempus, patria, discipulus, doctrina et nominis similitudo dubitare non sinunt, quin universitatis Parisiensis ille fuerit rector, quem Bulaeus Hist. univ. Par. I, p. 191 et 261 Mannonem vocat. Huius versione vel commentariis usum esse Johannem veri eo similis est, quia praeter illa Platonis opera horum ipsorum Aristotelis librorum apud eum vestigia exstant, de quibus idem commentatus est Manno. Ethica ad Nicomachum Johannis in manibus fuisse, plures docent Policratici loci e. g. VIII, 2,

p. 454, c. 8, p. 486, affirmant versus nostri 874 sq., qui ad librum IV, 4 (περὶ τῆς ἀμφὶ τιμῶν ἐπιθυμίαν ἀνωγύμου ἀρετῆς) et 931 sq., qui ad IV, 5, (περὶ πραότητος καὶ ὀργιλότητος) respiciunt. Dubitationem quidem movere potest v. 935. „*Haec et Aristoteles fertur docuisse loquendo*. Illud *fertur* indicare quidem potest, non ex ipso Aristotele haec esse deprompta, sed ex alio quodam auctore, verum referri etiam potest ad sermonem (loquendo), vel eo, quod e commentariis notitiam hauserit, non ex ipso textu, quem vocant. Ethicos hos libros tum accuratius innotuisse, pro certo fere habendum, quia etiam Scotus Erigena „Novem in *Moralia* Aristotelis libros“ scripserat teste Johanne Pitseo de rebus Angl. ad annum 884, p. 169. Sed Mannonis commentarios ei ad manum fuisse suspicor, propter librorum etiam de Coelo vestigia, quae in ipso nostro carmine v. 831 sq. et Polier. II, 19, exstant. Quae enim apud Cicer. de Nat. Deor. II, 15, 16 et Tusc. I, 10, leguntur, non ea sunt, ex quibus haec deprompta esse possint. Constat quidem rem esse difficiliorem, quam quae paucis absolvi possit, sed quae disputavi, nunc eo minus praetermittere vultui, cum eum, qui novissimus hanc rem tractavit, hae notitiae fugerint, Jordanum dico eiusque interpretem („Gesch. der Arist. Schriften im Mittelalter“ von Jourdain, Deutsch von A. Stahr), qui p. 283 contendit, Johanni nostro nullos alios Aristotelis libros esse lectos, quam qui a Boethio Latine versi medio aevo omnium manibus triti essent.

Timaeum a Chalcidio versum et commentariis instructum ei fuisse notum, pro certo habemus e locis in *Metaphysico* I, 8 et IV, 9 allatis, quibus conferendus Augustinus de Civ. Dei VIII, c. 11. Sed non satis accurate distinxit, quos veterum libros ipse legerit, quos ex solis aliorum testimoniis attulerit. Sicuti Aristotelis *Problemata* non ipsa legit, id quod Thorlacius falso credidit, sed totum locum, quem ex hoc opere Polier. V, 6 affert, ad verbum e Gellii *Noctibus Atticis* (III, 6) exscripsit, ita neque quae Polier. VIII, 2, e *Rhetoricis* afferuntur, probant, ipsos *Rhetoricorum* libros ei ob oculos fuisse. Neque ullum Theophrasti opus legit, liber enim *De Divitiis* ei non nisi e Cicerone

(Policr. VIII, 2), liber De Nuptiis ex Hieronymo ianotuit (Policr. VIII, 11 et Petrus Bles. Ep. 79. Max Bibl. Patr. XXIV, p. 998). Quos Plutarchi libros habuerit, accuratius inquirere, difficile neque operae pretium videtur, dubito vero, an liber De Placitis philosophorum in eius manibus fuerit. Praeter alia quaedam scripta moralia habuit illud subditiuum Archigrammaton s. ad Trajanum epistolam De Institutione regia, quae in Policratici lib. V, VI etc. saepius affertur. Etiam Antonini Commentarios (Policr. VIII, 19, p. 557) et Philonis aliquot libros videtur habuisse, quamquam rursus in dubio relinquendum, quid Graece, quid Latine legerit.

Ceterum Philosophiae Graecae quam habuit scientiam, ex iisdem maximam ad partem scriptoribus compilavit, ex quibus nos hodie, Ciceronem dico, Senecam, Gellium, Macrobius, Apuleius, Augustinus, alios. Diogenis Laertii vestigium non reperi, sed cum in Johannis scriptis exstent, quae neque apud hunc neque apud ullum alium auctorem, qui quidem nobis servatus est, legantur, libros ei ad manum fuisse sequitur nobis deperditos. Neque fugit Thorlacium Johanni lectos esse Ciceronis de Republica, aliorumque libros, e quibus huc prae ceteris pertinet *Flaviani de Vestigiis philosophorum* opus, quod etsi semel tantum diserte nominat, saepius tamen arbitrator esse adhibitum, quia ipsius Policratici s. De Nugis Curialium et Vestigiis Philosophorum operis alteram inscriptionis partem inde videtur traxisse. Huius libri alterum indagare non potui vestigium, aliis enim locis (Policr. VIII, c. 11, 12) auctorem, non librum allegat, Waltherus autem Burley *De Vita et Moribus Philosophorum* in Vita Platonis affert libri testimonium, sed nil nisi illum Johannis nostri locum exscripsit. Conicias de veterum philosophorum moribus quae W. Burley tradidit ceteris ignota, ex hoc libro esse deprompta, sed cum Flavianum non afferat, nisi loco ex Johannis libris descripto, potius credendum, Burleio non ipsum Flavianum, sed libros ex eo compilatos ad manum fuisse, nisi mavis Schneidero adstipulari (in F. A. Wolfii Anal. litt. III, p. 227) conjicienti, habuisse Burleium Diogenis exemplum nostris minus laceratum. Quis fuerit, quando vixerit Flavianus, ignoramus, sed cum apud antiquos scriptores eius mentio non fiat, cum quinto seculo vixisse suspicor,

quo philosophiae studium etiam in Italia denno accensum esse Casiodorus, Boethius, Claudius Mamercus, Chalcidius docent. Eum Diogeni Laertio aemulum fuisse, loci ex eo servati significant. — Jam ad singulas philosophorum disciplinas transeamus.

V. 451 — 526.

DE STOICORUM DOCTRINA.

Duo tantum Stoicorum decreta retractat unum de timore mortis, alterum de fatali necessitate, quibus mira ratione interponit vocis definitionem. Quam a versu 451 usque ad v. 496 repetit et laudat mortis meditationem, apud verae Stoicae disciplinae cultores, cum antiquiores tum recentiores, frustra quaerimus. Ab iis timor vel metus inter animi perturbationes refertur radicitus tollendas. Etiam si timorem hunc salutiferum inter animi perturbationes non jure retuleris, ii tamen soli mortis meditationem commendare possunt, qui animum immortalem credunt, ut inter Stoicos recentiores Imperator Antoninus, qui et ipse hanc mortis meditationem suadet e.g. Comment. II, 11: *Ὡς ἤδη δυνατόν ὄντος ἐξίέναι τοῦ βίου, οὕτως ἕκαστα ποιῆν καὶ διανοῆσθαι*. Cf. II, 14, III, 1 et 3. Antonini philosophi commentarios ipsos Johanni esse lectos, supra jam verisimile duxi, quia Policr. VIII, 19, p. 557 etiam eius praeceptores refert nobis quidem ex primo commentariorum libro notos, quamquam utrumque Flavianus ille suppeditare potuit. Cum Stoica doctrina componit fidem Christianam hac in re similem, cuius fontem Novum testamentum v. 467 et 469 legem nuncupat, ut v. 523, quo vocabulo in ipso Novo Testamento Veteris testamenti pars indicatur.

Cur vocis definitionem v. 497—500 inseruerit, non habeo, quod dicam, nisi forte obedientiae mentio auctori memoriam revocaveri hortationis et vocis, qua haec indiget, si quidem vocis ope aliorum mentes et corda reseri dicantur. Stoicorum de voce doctrinam vide apud Gell. N. A. V, 15. Plut. Plac. Phil. IV, 19, 8. Dio. Laert. VII, 55. Herbstius meus suspicatur, a Johanne fatum i. e. dictum quasi pro Dei voce esse habitum.

Stoicam de fato doctrinam unde hauserit, cum brevissime tractet, scire nullius est momenti. Praeter Gellium, cuius Noctes Atticae lib. VI, c. 1 et 2 de fato Stoicorum agunt, sine dubio etiam Ciceronis libros de Fato et de Divinatione consulere potuit. Fatum v. 504 „nullus evacuare posse“ dicitur i. e. exhaustire vel exinanire, annihilare. Ita Polier. II, 21, p. 85: „Stoicus omnia necessaria credit, timens evacuari posse scientiam immutabilem. Econtra Epicurus eorum, quae eveniunt, nihil providentiae ratione dispositum, ne forte necessitatem mutabilibus rebus inducat, opinatur.“ Et ibid. VII, 1, p. 350: „Hinc est, quod, dum Pronoën suam Stoicus veneratur, omnia necessitatis lege constringit, Epicurus econtra, dum rerum tuetur libertatem, dispositionem evacuat, et omnia casibus fluctuare contendit.“ Astrologi, quem sicuti Polier. I, 12, p. 32 et II, 19, p. 79, cum Gellio N. A. XIV, 1 genethiacum vocat, ratio quomodo a fato pendeat, e Stoicorum doctrina exposuit Cicero de Fato c. 6. et de Divin. II, c. 42—46. Stoicorum doctrinam de providentia, quam, opinor, metri causa, pronoin nuncupat, sibimet ipsam repugnare demonstrat v. 511 sqq. cf. Metal. IV, 31 et 32.

Ita Scripturae sacrae auctoritati adnectitur timor Dei, de quo Stoici illius doctrinae assentiri dicuntur, quibus de fato et providentia falsa docentibus auctor suam de libero arbitrio sententiam opponit.

V. 527 — 594.

EPICUREORUM DOCTRINA.

Ut Stoicae, ita etiam Epicureae doctrinae primo bonam, deinde malam partem tractat. Senecam De Vita Beata c. 12 et alias, atque Ciceronem de Fin. I, 11 — 12 Epicurum laudantes sequitur in bonam partem accipiens, summum bonum mentis esse gaudium et quietem, eamque parari labore, carnem vero subditam esse menti. Sed ubique Scripturae sacrae de pace coelesti doctrinam supponit. Epicurum enim tam contraria docuisse Senecae auctori credidit et fusius exposuit Pol. VII, 15 et VIII, 8. Ad alteram partem doctrinae v. 563 et 564 sibi transitum parat. De atomis quae traduntur v. 565 — 570 et de animi mortalitate v. 571 — 574 utrum potius e Lucretio an e Cicerone hausta sint, discernere nullius est momenti. Jam sequitur Epicuri de cupiditatibus sententia conjuncta cum doctrina de casu mundum gubernante v. 575 — 594. Haec praecepta, in Policratico VIII, 16 et 24 fusius exposita, unde deprompta sint, non dixerim, quamquam *ipsa verba* e certo quodam scriptore deprompta esse, locus arguit Policratici (VIII, 8), ubi Epicurei iisdem fere verbis significantur ut „illi, quorum Deus venter est et exspectatio in confusione, quorum gloria stercus et ignis et vermis.“ Quod largiore interpretatione indigeret, hic non reperi. Satis est monere, hac parte carminis reperiri ipsius auctoris sententiam de pace et aequitate animi deque pravis voluptatibus.

V. 595 — 726.

AUCTORIS PHILOSOPHIA AD PLATONIS ET ARISTOTELIS
PRINCIPIA RELATA.

Argumento in margine codicum ad versum 595 adscripto, quod Peripateticorum dogma promittit, fides non est habenda.

Apparet enim, Stoicis et Epicureis jam eius philosophiae, quam auctor ipse profitetur, opponi principia, eandemque, quam hic persequitur, esse rationem illam Neoplatonicam a patribus ecclesiae et doctoribus scholasticis cum fide Christiana mixtam. Arctius igitur connectendi sunt hi versus cum ea carminis parte (v. 165 — 450), qua viam, rationem et finem exposuit philosophiae, cuius indolem nunc explicaturus est. In illa priore parte etiam Scripturam sacram principem et purum philosophiae esse fontem docuerat. Interposuit Stoicorum de meditatione mortis et Epicureorum de mentis gaudio doctrinas, quippe quae a veritate quidem non alienae viderentur, sed non satis firma fundamenta, quibus superstrueretur philosophiae aedificium. Pro fundamento potius habet Platonis ideam boni non diversam ab Aristotelis causarum cognitione vel scientia, quare postea horum potissimum doctrinas recenset, addit vero aliorum etiam sententias, sive conferant ad opus exaedificandum sive probent, restare, quod excedat intellectum humanum. Quod attinet ad doctores Christianos, quos auctor potissimum secutus est, illa, quae de priore illo loco commentatus sum, ex parte huc etiam pertinent. Id tantum repetendum duxi, auctorem saepius in Policratico et Metalogico profiteri, se Platonicum et Academicum velle haberi. Proxime ad Augustinum accedit, qui et ipse in octavo de Civitate Dei libro Platoniorum commendat doctrinam, cuius rationem loquendi Thomsenius meus etiam hic, praecipue v. 625, agnovit. Proficiscitur auctor ab idea boni, illo Platonis principio causarum, quarum series est secundum Platonem natura, v. 595 — 624, neque diversa a ratione Divina v. 625 — 628. Dei vero imago est ratio humana in eius luce vicens v. 629 — 656. Triplice cognoscendi modo exposito v. 657 — 669 in causis cognoscendis secundum Aristotelem summum bonum agnoscitur, ut idea boni eadem sit atque causarum cognitio v. 670 — 680. Haec speculatio rerum contemptum mundi et timorem Dei parit horumque ope amorem Dei triuni v. 681 — 719, qui amor vincit omnem superbiam v. 720 — 726. Ut jam singula persequar: versus 597 et sqq. respiciunt ad v. 383, ubi idea boni accuratius illustratur. Lex, quae v. 607 causarum series vocatur, illa est unica causarum ratio v. 625, et divina vo-

luntas, neque diversa a natura creatrice, cui v. 627 opponitur natura creata. Ope lucis, quam supra v. 379 sqq. in disceptationem vocaverat, ratio humana rationis Divinae formam induit, quae similitudo Dei vulgo vocatur, accedens ad imaginem Dei homini innatam. Hac similitudine ut homo fruatur, muneris est usus vel gratiae donum v. 645 sqq. Triplex deinde tribuitur rationi humanae spectandi vel cognoscendi modus; primus est concretivus, quem nos *syntheticum*, secundus, quem *analyticum* vocamus, tertius, *comparativus*, logicae tribuitur, quia mentem humanam non per se solam, sed non nisi comparando logicae ope verum cognoscere posse ponit. Cognoscit mens verum causarum serie persequenda ad primam causam ascendens. Cf. Metal. IV, 39. Reuter § 7, p. 50 sqq.

Hac speculatione rerum dum coelestia et aeterna cum mundanis et vanis comparantur, accenditur mundi contemptus et Dei amor v. 679 sqq., qui inter se conjuncti efficiunt timorem Dei, qui secundum Scripturam sacram est Philosophiae principium. Hoc timore homo gratia Divina interveniente fit Deus ad Dei triuni instar v. 695 sqq. Nusquam legere memini hanc mysticam doctrinam tam diserte expressam. Sed ad hanc divinitatem, quam argumentatio hominum animis vindicavit, homines pervenire negat, nisi omnino superaverint fastum, id quod paucis vel nemini contigit. Cf. vv. 283 sqq. et 431 sqq.

V. 727 — 738:

ARCESILAE ET ZENONIS DOCTRINA.

Itaque recentioris Academiae et Zenonis Eleatici dubitationem omnino rejicit v. 727 sqq., quamquam alibi Academicorum mo-

destiam laudat atque suam facit cf. Polier. II, 34 et VII, 1 et infra v. 1139 sqq. Novimus simili ratione Abaelardum non minus quam Hugonem a Sancto Victore fluctuasse inter perfectam scientiam et cognitionis infirmitatem, quamquam Johannis nostri sententia tam clara, quam firma, certos cognitionis humanae fines constituit inter scientiam divinam et scientiae vanitatem. Gratiae Divinae ope homines a peccatis liberi etiam scientiae Divinae participes esse possunt, sed superbia capti ea rursus privantur. — Nihil esse, Zeno docuisse etiam alias dicitur; ubi vero nihil sciri posse probaverit, me quidem fugit, quamquam apud Senecam Ep. 88 sub fin. propter hanc, opinor, doctrinam Pyrrhonicam et Academicam ei adjunguntur. Suspicio tamen Johanni hic ad manum fuisse veteris philosophiae fontem nobis deperditum.

V. 739 — 772.

PYTHAGORAE DOCTRINA.

Etiam honorificum hoc de Pythagora iudicium probat, quam pendeat auctor ex Neoplatonicis. Sophia, v. 740, nisi de Christo intelligenda sit, certe Gnosticorum ratione cogitatur, sicuti Mart. Capella I, p. 3. Pythagoras docuisse dicitur de zonis, de spiritibus vel daemonibus corpora permeantibus, de animarum corporibus inclusarum poenis et migratione, quae singula quidem hic vel illic aut ipsi Pythagorae aut eius discipulis tribuuntur, sed ubi hac ratione conjuncta legantur, me fugit. Sunt etiam, quae recedant ab iis, quae vulgo Pythagorae tribuuntur. Ita terrae sicuti coeli in quinque zonas divisio ab ipso Pythagora repetitur apud Stobaeum Eclog. Phys. I, 24, 1, p. 502. Plut. Plac. Philos. III, 14. Illud Pythagorae, se non esse sapientem (*σοφόν*), sed sapientiae amatorem (*φιλόσοφον*)

(Cic. Tusc. v. 3, 8 et 4, 10), v. 747 et 748 significatur, quod quomodo ad doctrinam de zonis pertineat, haud dixerim. Ita quidem versum 748 intellexeram et interpunxi, sed eundem corruptum habui. Herbstius vero meus et Gymnasii alumnus Bernays, cui et ipsi plagulas corrigendas dederam, recte monuerunt, comma non ante, sed post *poetam* ponendum esse, ut sensus sit hic: Pythagoras non vult, philosophum esse poetam i. e. a veritate discedere. Novum etiam est, tres tantum esse zonas secundum Pythagoram et ad mediam zonam referri praeceptum illud, ut medium teneat bonus. Tertium numerum Pythagoreis multum valuisse, inter omnes constat. Cf. Arist. de Coelo I, c. 1. — Quod spiritus vel daemones corpora densa permeare, ab algore et aestu non affici dicuntur, posset ad felicem eorum vel primarium statum pertinere, quamquam ita singulare, quod in mundo sublunari versantur, nisi forte 755 obscura illa verba: *sed illos Nunc cohibet major [spiritus] arbitriumque Dei*, significant: *posse* quidem permeare per corpora spiritus, sed non facere ideoque ab iis exclusos esse. Sed corpora pervia esse spiritibus, cum Pythagoras docuisse dicatur v. 755, hoc potius ad doctrinam de anima mundi vel de daemonibus in aëre vagantibus referendum. Cf. Cic. N. D. I, 11, 27, Cato Maj. 21, 78. Diog. VIII, 32. Originem denique recreari vel aurea secula reverti, quod sciam, Empedocles, non Pythagoras docuisse vulgo traditur, quamquam hoc etiam Pythagoreum esse agnoscitur, ut, si non omnino purum, tamen vivum antiquitatis fontem Johanni manasse suspiceris. Malorum hominum animos in bestias migrare ex Pythagoreorum sententia inter multos alios docet Sen. Ep. 108. Hominum animos corporibus carcere esse inclusos, ex Pythagoraeorum sententia plures tradunt. Cf. Boeckh. Philolaos p. 178. Ceterum animus humanus quomodo ad animalia naturamque inanimatam ex Pythagorae sententia pertineat, deinde quomodo ad Deum Socrates eum retulerit, postquam docuit, horumque opiniones refutavit, in Anaxagorae doctrina recensenda suam ipsius exponit sententiam. Fusius tractatur Pythagorae res in Polier. VII, 4, ubi etiam, ut vulgo, Crotone, non, ut hic v. 741, Tarenti mores emendasse dicitur.

V. 773 — 806.

SOCRATIS DOCTRINA.

Etiam si jam desperamus fontes aperire, e quibus hauserit Johannes, interdum tamen suspicari possumus, unde ipsi fonti copia sua suppetiverit. Cum Ciceronem et Apuleium Johannes noster diligenter legeret, quam Socrati tribuit de hominum animis doctrinam, ex huius *De Deo Socratis* libro vel e Ciceronis Laelio, c. 4, 13, deprompsisse videri potest, verum enim vero non ipsum Ciceronem vel Apuleium, sed alium Apuleii ope hanc doctrinam composuisse opinor, non quia, ut Augustinus de Civ. Dei VIII, 14 recte monet, Apuleius animos daemones credit a Diis diversos, sed quia Socratis doctrinam cum Christiana mixtam esse sequentia manifeste docent, id quod ab auctoris nostri diligentia et fide alienum est. Rerum naturalium studium a Socrate esse contemptum, inter alios Cicero docet Tuscul. V, 4, 10 et Acad. I, 4, 15.

V. 807 — 820.

ANAXAGORAE DOCTRINA.

Ex ignoto fonte etiam repetenda, quae Anaxagorae tribuitur de animo humano sententia. Loquendi ratio, *animos ex traduce nasci*, arguit auctorem, quem sequitur Johannes, fuisse participem illius patrum de animi origine controversiae. Quam cum hoc loco suam faciat, Pythagoram et Socratem ut Inducianos rejicit, quippe qui animos e coelo in corpora hominum induci (per inducem venire)

crederent, Anaxagoram ut Traducianum, quippe qui una cum corpore, sed diversum ab illo a parentium animis gigni contenderet, ipse vero animum, quo tempore corpus gigneretur, novum a Deo creari et corpori infundi vult, ut in Creatianos, qui nuncupabantur, sit referendus. Magnum sane argumentum, cum non omnino pependisse ex Augustino, qui cum Tertulliano animum per traducem nasci docuerit. Cf. Fr. Aug. Carus Gesch. der Psychol., p. 390, 392 et 527.

V. 821 — 936.

ARISTOTELIS DOCTRINA.

Quos legerit Johannes Aristotelis libros, et quid ei debeat, cum supra expositum sit, jam de singulis videamus:

Si v. 821 „*sermonum artes*“ possidere dicitur, hoc ad scribendi laudem pertinet. Cf. Polier. VII, 6. Iudicii libri sunt *Analytica*, et inveniendi *Topica*, quae utraque in Metalogico fusius in disquisitionem vocantur.

Tres facultates, quae v. 824 ei famulari dicuntur, non sunt, quas nos vocamus, sed quas duobus versibus, qui sequuntur, auctor significat, physice, ethice, logice. Ita in Metalogico II, 13 haec exstant: „Tres itaque *facultates*, naturalis, moralis et rationalis materiam praestant.“ Facultatem tum vocatam esse disciplinam vel certum litterarum genus, multi docent loci.

Aristotelem prae ceteris philosophum vocari, sicuti Virgilium poetam (v. 827 — 830), etiam in Policratico tradit VII, 6 et Metal. IV, 7.

V. 849 et 850 tangit quaestionem de Universalibus tum magna cum animorum perturbatione agitatam. Johannes noster, etsi a parte Realium stabat, redarguit tamen sententiam eorum, qui Aristotelem

cum Platone componere staderent. Ita hoc etiam loco breviter significat, Aristotelem ad Nominalium sectam quodammodo accedere; *esse* enim ait non nisi individuum (τόδ' ἐστι), ationis vero opus vel intellectum esse notionem communem, quam hic conformem statum appellat. *Status* vero significat copiam attributorum vel praedicatorum majorem vel minorem i. e. notionis intensionem, quam logici dicunt, qui *conformis vel idem* est omnibus rebus, quae in hanc notionem cadunt et eius extensionem efficiunt. Metal. II, 17, cf. Policr. VII, 12.

Ab Apolline Aristotelem esse progenitum nusquam legi; ipse quidem Noster Policr. VII, 5 de Platone hanc famam novit, ibidem vero c. 6 incubum Aristotelis patrem esse habitum tradit. Cf. Diog. Laert. III, 1 et Menag. ad. h. l. Si Aristotelem laudis captatorem appellat, hoc minus ex ipsis eius scriptis eruit, quam testimonia secutus est Ciceronis (Tuscul. III, 28, 69) et Valerii Maximi (V. 6), ad quem ipse provocat, Policr. VII, 6.

De superbia, ex Johannis nostri sententia omnium peccatorum fonte, jam egimus in Comm. ad 595—726; cf. Policrat. VIII, 5. De amore habendi vel avaritia et quacunq̃ libidine vide Policr. VIII, 16. Ut inprimis superbiam impugnaret, adversariorum arrogantia videtur esse impulsus. Ubi Aristotelis humilitatem commendaverit, nescio, nisi mansuetudinem (πραότης) significat, Eth. Nicom. IV, 5.

V. 937—1118.

PLATONIS DOCTRINA.

Quae ex Platonis philosophia desumpta perspicue componuntur, ea maximam partem e Timaeo et Chalcidii in eum Commentariis deprompta agnovimus, quamquam nonnulla utrum ex Chalcidio, an

ex Apulei scriptis, inprimis de Habitudine doctrinarum libro primo petita sint, in dubio relinquendum. Ita Plato nominatur *symmystes*, quod vocabulum Apuleio et Hieronymo est commune. Scibilibus vero divisio et cognitionis humanae fines quamquam in libris de Republica quinto et sexto praecipue tractantur, tamen nostro loco brevius commemorantur, quam ut fontem prodant. Quae deinde v. 943 sqq. de materia disputantur, clariora vel magis definita sunt, quam quae ipse dedit Plato vel eius interpres p. 183 ed. Paris 1563. De Dei aeternitate, deque mundi initio agit ipse Plato Tim. p. 37 sqq., Apuleius De Habit. doctrin. l. I et Chalcidius p. 77 etc., quamquam dubitandum est, an Johannes iure mundi exordium statuerit ad mentem Platonis. Quae jam sequuntur de temporis et loci cum numeris nexu obscuriora sunt. Ubi quinque hae notiones: numerus, pondus, mensura, locus et tempus a Platone ita componentur, me fugit, quamquam ex eius mente hoc factum esse non negaverim, siquidem illae sunt ideae, quae etsi numeris constant, tamen se invicem commetiri non possunt ideoque asymmetrivel non symmetri sunt; ideae enim, quae eodem gradu ab idea superiore vel ulteriore distant se invicem commetiri non possunt, sed ad genus superpositum iis commune sunt referendae. Itaque subdita primorum generum non magis, quam antigena vel antegenae, i. e., glossariis vetustis suppeditantibus, *προγενήθεντα* vel ipsa prima genera non sub similem rationem cadunt i. e. sibi asymmetra sunt, sicuti apud Aristotelem legimus ex Platonis mente de idearum numeris *οὐ συμβλητην εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς πρὸς ἀλλήλους*; cf. Fr. Ad. Trendelenburg: Platonis de Ideis et numeris doctrina ex Aristotele illustrata. Lips. 1826, inprimis p. 74.

Quod v. 965 sqq. causarum series refertur ad numeros, hoc rursus recte disputatur ex Platonis mente, quamquam ubinam hoc modo in universum declaratum sit, non memini. Sufficiant igitur exempla Tim. p. 64 A, 65 B, 68 E. Cf. Chalcid. p. 31 et 169. Itaque confertur causarum series infinita cum numerorum immensitate. De differentia, quae obtineat inter Dei et hominum cognitionem, non est, quod hic disputem; cf. supra v. 937, infra v. 1093. De animorum creatione agit Plato Tim. p. 69, c., sqq. et Chalcidius

p. 102, de animarum migratione et anno magno, quo praeterito in coelum redeant Tim. p. 39 D et 42 E sqq., Chalcid. p. 105; sed non minus conferendus est locus Phaedri p. 248 sqq., de duplici denique animorum motu Chalcid. 128, 155.

Brevius et obscurius v. 995 — 1012 noster loquitur de lunae, quam v. 995 Cynthiam i. e. Dianam appellat, et solis vi et effectū, neque, quod sciam, ex propria Platonis, sed communi Graecae antiquitatis sententia, quae non modo, quod per se apparet, calorem ex sole oriri credebatur, sed etiam, quod nobis fere mirum videtur, humorem ad lunam referebat. Communem hanc Graecorum sententiam fuisse, mythi docent, defendebant eam, ne de philosophis Jonicis dicam, Stoici, (cf. Plutarch de facie lunae Opp. II, p. 932), Johannes quidem noster novit etiam ex Plinio H. N. II. 1. Fugit me, unde factum sit, ut Platoni tribueretur haec opinio. Noster deinde a solis luce repetit imaginem differentiae et conjunctionis, quae obtinet inter Dei et hominum scientiam, siquidem ut solis lux et oculos videre facit et eorum aciem praestringit, ita divina sapientia, quae homines illustrat, si nimia est, hominum mentes obtundit.

V. 1013 — 1042. Platonis et Aristotelis principia ita juncta vel mixta sunt, ut difficile discernantur, quamquam initio et fine loquendi ratio Aristotelis, medio quae Platoni est est familiaris, vel ubique potius Neoplatonicorum dictio agnoscitur. Aristotelis formae Platonis ideis sunt accommodatae, idearum vero participes vivunt res omnes in ratione Dei, qui informis est formarum forma vel idearum origo et vis simplex, diversus ille a Diis inferioribus et compositis, quos singulis naturae partibus praefecit. Tim. p. 39 sqq. Chalc. p. 94 sqq. Joh. Metal. II, 20; IV, 35.

Singuli ejusmodi Dii praesunt elementis et astris, eo superiores illi, quo remotiores a terra, omnes vero subjecti sicuti particulares communi mundi animae. Tim. 34, c. sqq. Chalc. p. 52 sqq. Jam cum auctor ad terram transeat, ab eo primum diversa elementorum dignitas describitur, deinde rerum terrestrium origo et mutatio ad res coelestes referuntur tamquam causam vel rerum naturam. Elementum inferius per superius lui et purgari et res sublunares imperfectiores regi ab aeternis ultra lunam positis, utramque Pythagoreo-

rum sententiam (Diog. Laert. VIII, 26, 27, 32, 33.) Neoplatonici cum Platonis et Aristotelis institutis miscuerunt. Cf. Metal. IV, 37 sqq.

Zodiaci et planetarum ratio v. 1067—74 quomodo ad terram pertineat, Plato Tim. p. 36 et Chalcidius p. 58 docent. Terrae vero natura minus pura et divina etiam hominum impedit scientiam v. 1075—1092, de qua conferenda sunt, quae diximus ad v. 937, 629 et 375, ubi quae exposita sunt, pertinent etiam ad illustrandum id, quod sequitur de discrimine inter divinam et humanam scientiam, v. 1093—1109, nisi quod hic etiam diaboli mentio fit, quippe qui quondam angelus plura quidam sciat, sed fallere studeat. Cf. Metal. IV, 34.

V. 1119—1164.

DE ACADEMICORUM DOCTRINA.

Nimiae Arcesilai dubitationi, quam supra v. 726 respuit, hic quoque ut prioris Academiae rationi opponit aliorum Academicorum modestiam et temperantiam. Satis constat, doctrinam praeferi a Johanne nostro tertiae Academiae, quippe quae non certam quidem hominibus concederet scientiam, sed, hac Deo reservata, verisimilitudinem quandam conjectura nitentem. Huius doctrinae auctores nobis e Cicerone innotescunt Clitomachus, Philo atque Antiochus. Quos cum Johannes non ignoraret, mirandum ab eo auctores laudari alios nobis omnino ignotos, Endymionem et Antisthenem. Endymionis alias nullum exstat vestigium. Antisthenem vero eundem fuisse putaverim, quem Diogenes Laertius Rhodium et historicum nuncupat (VI, 19), cuiusque librum de Sectis philosophorum saepius idem adhibuit. Hunc, quem Polybius XVI, 14,

sibi aequalem fuisse tradit, cum Phlegon Trallianus Peripateticum (Mirab. 3) nuncupet, a nostro Academico diversum fuisse aliquis conjiciat, sed cum eo tempore Stoicorum et Academicorum doctrinae cum Peripatetica misceri solita esset, hac discrepantia non est quod turbemur. Cf. Censuram nostram libri Fr. Osann Beiträge zur Griech. u. Röm. Litteraturgesch. in Berl. Jahrb. für wissenschaft. Kritik. 1836. N. 69 sqq. Ita fieri certe potuit, ut idem et Peripateticus et Academicus appellaretur. Ceterum de hoc Antisthene conferendus Vossius de hist. Graec. III, p. 393 ed. Westerm.

Differentiam Academicorum, quam hoc loco ponit, longius persequitur Policr. VII, 1 — 3 et 6, quamquam non nominat, qui utrique parti adhaeserint, ubi etiam temperamentum, quod hic laudat, accuratius describit, c. 2, fine: „In his itaque facile crediderim, Academicos tanto modestius dubitasse, quanto eos temeritatis praecipitium diligentius praecavisse reperio. Adeo quidem, ut, cum apud scriptores in locis non passim (sic!) dubiis verba quodammodo ambigua, qualia sunt haec: *si forte, fortasse et forsitan*, proferuntur, Academico dicantur usi *temperamento*.“ Ipsa adscripsi verba, quia Academicorum rationem hoc vocabulo ab antiquo philosophiae auctore exposita me legere non memini.

V. 1165 — 1268.

DE SCRIPTORIBUS ROMANIS, QUIBUS USUS EST AUCTOR.

Recte scriptoribus Romanis, quos quidem noster recenset, temperamentum Academicum adscribit, siquidem, etsi non omnes quidem Academici sunt, ut Cicero et Varro, omnes tamen non unum auctorem sequuntur, sed ex variorum sententiis suam quisque doctrinam

componunt. Ad singulos quod attinet, imprimis quaerendum, utrum Johanni nostro Varronis fuerint libri nobis non superstites. Thorlacijs p. 107 credit ei lectos esse libros Antiquitatum Divinarum et Humanarum, quod negat L. H. Krahnerus in Comment. de M. Ter. Varronis antiqu. rer. hum. et div. libris p. 30. Sed ubi in libris vel fragmentis alibi servatis Varro Musaei doctrinam retulerit, me adhuc fugit, quamquam plurima, quae de Varrone et ex Varrone affert, Augustino debere potest, cui (de Civ. Dei VI, 2) etiam de scribendi genere, quo utebatur Varro, iudicium (v. 1180) se debere ipse Johannes profiteatur Policr. VII, 9, p. 376. Etiam Moysen Musaeo natu majorem praedicat Augustinus de Civ. Dei XVIII, 37. Neque tamen novi, ubi de Musaei nomine Moyses nomen traxisse creditus sit, contrarium contendisse Judaeos constat, sive ipsum Moysen a Graecis Musaeum esse appellatum sive Musaeum vel Orpheum Moysis fuisse discipulum arguebant, (Eus. Praep. Ev. IX, c. 6—8 et 27). quare Herbstium sequor monentem v. 1191 nihil aliud significari nisi Moysen etiam Musaeum esse appellatum. De allegorica librorum Mosaicorum interpretatione non est, quod addem iis, quae ad v. 185 disputavi. *Ciceronis*, de quo post Varronem agit, imprimis de Natura Deorum et de Fato libros respici apparet. Quod de moribus eius profertur iudicium, rursus Augustini est, qui Confess. III, 7. „Inter hos, inquit, (causidicos) imbecilla tunc aetate discebam libros eloquentiae, in qua eminere cupiebam, et usitato jam discendi ordine perveneram in librum quendam cuiusdam Ciceronis, cuius linguam fere omnes mirantur, pectus non ita.“ Quem locum ex van Heusde Encyclopaedia II, p. 114 mihi suppeditavit gymnasii civis Maass in apographo a vitiis purgando mecum occupatus. Illud Quintiliani denique de Seneca iudicium, quod Inst. orat. X, 125 sqq. legitur, magis est notum, quam quod hic repetatur. Versu vero 1261 non ad Quintilianum, sed ad Caligulae dictum apud Suet. Calig. c. 53 respici reperit Bernaysius. Omnes scriptores, quos hic nominat, nobis superstites etiam Johanni lectos esse, Thorlacijs videtur effecisse p. 94—100.

V. 1269 — 1290.

DE FIDE CHRISTIANA GENTILIUM DOCTRINAS SUPERANTE.

Gentilium scriptorum sententiis recensitis ad fidem Christianam se revocat factis probandam. Eiusmodi fidei et moribus opponit aulae pravitatem, cuius memor, ne carmen ab aulica juventute ludus fiat, veretur. Sed sibi sufficere addit gravium virorum iudicia et se Thomae cancellarii praesidio et favore contentum fore fatetur v. 1283 — 1290. Hisce sententiis transitum sibi parat ad alteram carminis partem, qua patriae sortem et morum pravitatem deplo- rans sibi et fautori philosophiae fructum promittit in malitia com- primenda, virtute fovenda et rebus adversis fortiter tolerandis.

V. 1291 — 1360.

DE PRAVIS ILLIUS AETATIS MORIBUS ET CANCELLARII
VIRTUTIBUS.

Tutum cum se praedicasset favore Thomae tum cancellarii, cuius jussu ad scribendum animum appulisset, quem Theobaldus archiepiscopus sibi successurum speraret, ut ille de Anglia meritis sit, quas difficultates superare debuerit, quo latius pateat, pravos regis Stephani mores v. 1301 — 1314 et malam juris dicendi conditionem v. 1315 — 1330 adumbrat. Ibi si v. 1311 et 1312 legimus:

„Ponitur exemplar legum populumque regendi
Et bene vivendi formula certa datur.“

rogandum, utrum post v. 1310 signum commatis, quod dicimus, poni debeat, ut rex ipse ponatur exemplar legum, regendi vivendique formula, an cum apographo Hamburgensi ante hos versus inter-

pungendum i. e. puncti signum ponendum. Hoc, quod etiam posterior versus suadet, cum praeferamus, quia rex non certa formula dici potest, quaerendum, quod legum exemplar, quae formula certa vivendi regnante Stephano data sit. Ampliores eiusmodi leges Stephanus non dedit, quare ab auctore respici oportet aut promissa, quae dederat, cum regnum susceperet, aut ea, quae Oxoniae cum principibus regni pacta erant. Lappenberg *Gesch. v. Engl. II*, p. 299 et 300. Ceterum conferendi sunt versus 1331—34 de jure per Hircanum condito.

Nomina feminarum, quae in moribus illustrandis exempli gratia afferuntur, ex variis scriptoribus sunt collecta. Laronia vel Laronia apud Juvenalem contra viros, qui, quamquam ipsi multo impudentiores, feminas tamen accusant, sexum suum defendit *II*, 36:

„Non tulit ex illis torvum Laronia quendam

Clamantem toties: Ubi nunc lex Julia? dormis?“

Quo ex loco auctor noster etiam legis illius ab Augusto contra adulteria latae mentionem deprompsit. Florae nomen in Laroniae sermone v. 49 apud eundem poetam exstat. Quartilla apud Petronium in Satyrico meretricis impudicae partes agit. Unde Silviae et Syllae nomina deprompta sint, pro certo non dixerim. Silia quaedam Tacito auctore (*Annal. XVI*, 20) Neroni se dabat. Sabina saepius castae mulieris exemplar e. g. apud Juvenalem *VI*, 164 et apud Martialem *IX*, 41, 5:

„Quam castae quoque diligunt Sabinae.“

Quatuor, quae v. 1337 nominantur, feminae mihi videbantur pro impudicis habendae omnes, quae alia post aliam regis amoris servissent. Herbstius vero agnovit Rheam Sylviam, virginem vestalem, quae, ut Laronia, exemplum esset pudicitiae et innocentiae ab aula fugatae regnante Stephano, qui v. 1338 lateret sub nomine Syllae, dictatoris Romani et tyranni libidine infamis.

In tanto scelerum cumulo solus restat cancellarius, ad quem fugiat virtus, libertatis ille vindex et fortis ecclesiae defensor v. 1355—1360. Transit enim poeta a Stephani aetate ad suum tempus ita, ut dubius haereas, id quod consilio factum arbitror, quid ad illum, quid ad Henricum *II*, pertineat.

V. 1361 -- 1434.

DE MANDROGERO, ANTIPATRO ALIISQUE HENRICI II
OFFICILIABUS.

Jam ministros aggreditur regis Henrici II malevolos et violentos, quibuscum cancellario dimicandum erat, sed fictis significat nominibus, ut, pro manca illorum temporum notitia, difficile sit pro certo affirmare, quos ubique notaverit. Tres prae ceteris insigniuntur viri summis honoribus ornati, quos Mandrogerum, Antipatrum et Sporum appellat. Mandrogeri nomen e comoedia depromptum est, quae Querolus inscripta (cf. Policr. II, 25), nuper Aulularia nuncupata et ab Osanno edita, Plauti nomine jam eo tempore venditabatur, quamquam non multum antiquior est ipsius Johannis nostri aetate. Qua in comoedia cum Mandrogerus astrologi dolosi pietatem simulantis partes agat, iidem mores huic Mandrogeri personae sunt tribuendi. Nomen, quod apud veteres non legitur, compositum videtur ex mandra (mulorum grex, Juven. III, 237) et γέρον vel gerere, ut asinarium significet vel mulionem, nisi praeferas vocem corruptam putare ex mandragora, herba, quam Columella X, 19 semihominem appellat. Antipatrum clero infensum hac ipse de causa, quod contra patres i. e. clericos ageret, appellatum esse poeta ipsa profitetur. Sporus denique, quem pecunia se facile corrumpi pati arguit, cognomen illius adolescentuli, qui apud Neronem magna fruebatur gratia, propter simile, opinor, impudicitiae opprobrium nomen accepit. Sueton. Ner. 28. Tempus, quod hoc loco respici potest, finibus anni 1154, quo Henricus in regno successit, et 1160, quo Johannes carmen nostrum composuit, circumscriptum est. Itaque, Lappenbergio consulto, mihi res tunc gestas memoria repetenti visum est, Mandrogeri et Antipatri nominibus non alios latere nisi Robertum de Bellomonte Legecestriae comitem et Richardum de Luci, qui ambo tum imprimis regis gratia fruebantur et in clero persequendo saltem

postea regi servierunt. Utrumque tamen jam Stephani in negotiis fuisse versatum et Henrici II etiam ante a. 1160, quo carmen compositum esse docuimus, non est, quod dubitemus. Henricum vero jam prius non celasse, quid contra ecclesiam in animo haberet, atque similitates inter regem et ecclesiam jam ante hoc tempus esse coeptas, et carmen nostrum hoc loco confirmat, neque alia indicia desunt. Nihil enim aliud, nisi regis jam erumpens inimicitia Johannem nostrum de aula repulit, nihil aliud Theobaldum commovit, ut moribundus regem pacis servandae moneret, (Ep. 64, Max. Bibl. Patr. XXIII, Ep. 64. p. 427, Bouq. XVI, p. 503) et Thomam, ut regi archiepiscopi dignitatem offerenti vel obtrudenti tam acriter resisteret.

Ut ad Richardum et Robertum redeamus, uterque fuit regis iustitarius, quamquam non eodem tempore, sed unus post alterum; Richardus enim plerumque Angliae praefectus appellatur superstite Roberto, post eius mortem iustitarius, quo munere antea Robertus erat functus. Mandrogeri nomine iudicem significari cum appareat, vix alius esse potest atque Robertus de Bellomonte Legecestriae comes. Hic filius Roberti de Mellent, qui a. 1118 mortuus erat (Bouq. XIV, p. 4, a. et 268), a. 1138, teste Orderico Vitali, in Gallia pro rege Stephano pugnavit (Bouq. XIII, p. 559, n.) quocum etiam, teste carminis nostri auctore (v. 153), arctissime conjunctus erat. Sed postea ad Henricum, qui, ut bella contra Stephanum moliretur, ad Angliam appulerat, transiit (Bouq. XIII, p. 91, b.) et ab eius parte fortiter pugnavit (p. 43, a.). Nobili loco ortus maximisque opibus instructus inter primos Henrici partes est amplexus, quare summis praemiis a rege eum esse affectum et suspicandum est et testimonia affirmant luculenta. Cf. v 1363. Ita instrumentum pacis, de qua a. 1160 inter Ludovicum et Henricum convenerat, Roberti agros a Ludovico in Henrici ditionem vindicat (Bouquet. Vol. XVI, p. 21). Quando summi iustitarii officium ad eum sit delatum, alibi non traditur; id ante annum 1160 factum esse, carmini nostro credendum. Eum praefuisse iudicio, quo Thomas a. 1164 est condemnatus, cum *Alani Historia tripartita* tradit, tum et ipsius regis mandatum confirmat, quo Ludovicum Galliae regem

monet, ne condemnatum reciperet, et Thomae ad ipsum epistola, qua, ut eum huius facti poeniteret, adhortatur. Bouq. XVI, p. 107, c. et 233. Quod in rebus Henrici narrandis apud chronographos rarius Roberti mentio fit, ex vi et natura negotiorum, quae administrabat, intelligitur. Judicia enim plerumque minoris videbantur momenti, quam quae compendiarie illa narrandi ratione referrentur, ad res vero a judiciis alienas rarius Robertus videtur esse adhibitus, ut in Renigaldo archiepiscopo Coloniensi minus solemniter salutando. Bouq. XVI, p. 238, n. Quantum nihilominus auctoritatis ei sit tributum, inde cognoscimus, quod mortem eius plurimi quidem memoriae prodiderunt. Bouq. XIII, p. 208 b, 312 d, 748 a, XVI, 590 c. De moribus eius nihil traditur, quod cum Johannis nostri iudicio conferri possit, praeterquam quod ab Henrico Huntingtonensi (Ep. ad Waltherum de contemptu mundi Bouq. XIV, p. 268) „laude parvus“ dicitur.

Plura et accuratiora traduntur de Richardo de Luci vel Luceio. Quem quae Antipatri nomine significari vix dubium relinquunt, eadem affirmant, Mandrogerum non alium esse atque Robertum. Pace inter Stephanum regem et Henricum ea aetate Normanniae ducem a. 1154 composita Richardus turrem Londinensem et motam i. e. castellum Wyndesores custodiendas accepit archiepiscopo iuratus, se post Stephani mortem haec castella duci in regno succedenti esse traditurum Bouq. XIII, p. 101, n. Idem in decretis Claringdonianis, quae clerum privilegiis privarunt, exsequendis studiosissimus erat (Bouq. XVI, p. 215 b, 216 a) et litteras subscripsit regias, quibus Angliae episcopis interdictum est, ne Thomam eiusque comites de redditibus suis quidquam percipere paterentur. Bouq. XVI, p. 233. Anno 1165 in Angliam missus est, qui prohiberet, quominus clerici papam appellarent (Bouq. XIII, p. 129 b.) et sequenti anno Romam, ut papam regi reconciliaret, XVI, p. 255, 258, 262. Quantum auctoritatis et confidentiae habuerit, inde apparet, quod odium regis in Thomam concitasse et ne pax restitueretur, impedisse dicitur (in Anon. epist. Bouq. XVI, p. 236 d.) et a. 1166 a Thoma prae ceteris cum Joscelino de Baillot, episcopo Sarisberiensi, excommunicatus est, ut „*pravitatum illarum auctor et fabricator.*“ Bouq. XVI.

248. e. Ceterum ut Angliae praefectus a. 1167 in Anglia defendenda occupatus erat, a. 1168 regis nomine cum rege Galliae de pace egit, a. 1172 litteras, quibus Thomas restitutus est, pro teste subscripsit, eodem anno contra eos armagessit, qui cum filiis a rege defecerant. Anno 1176 pro tot tantisque meritis regi suspectus et ingratis tractatus, a. denique 1179 castello suo privatus muneri et negotiis renuntiavit. Cf. Bouq. Ind. Vol. XVI.

Quem Spori nomine significet Johannes, difficilior est extricatu. Duo prae ceteris regis officialibus nobis se offerunt in clericis persequendis studiosissimi, quorum alterum hic intelligendum putaverim, Richardus de Humez constabularius et Guillelmus Hamonis filius, senescallus. Utrumque in decretis Claringdonianis Pictavii exsequendis occupatum videmus Bouq. XVI, p. 215 c, 216 a, 217 a. Richardus de Humez jam a. 1160 pacem cum rege Gallorum compositam testis subscripsit (XVI, p. 21 a), postea excommunicacionem a Thoma adversariis intentam impedire studuit (p. 520), a. 1173 pacis cum Thoma restitutae instrumentum testis subscripsit (p. 487, d). In bello etiam regi contra filios gerendo a patris stetit partibus (XIII, p. 154 a, 162 c) atque, etsi non semper honorifice tractatus a rege iracundo (XVI, p. 256 e), tamen usque ad mortem constabularii munere est functus (XIII, p. 324 a). Etiam Guillelmus eo jam tempore, quo Johannes hoc carmen composuit, regis minister erat tam nobilis, ut documenta publica subscriberet. Anno enim 1158 et 1159 eius nomen in edictis regiis inter testes reperitur, quorum in altero dapifer Nannetensis vocatur (Bouq. XVI, p. 636 b, 637 b). In epistola quadam ad Ludovicum Galliae regem a. 1164 vocatur senescallus regis Anglorum (Bouq. XVI, p. 98 b) et a Roberto de Monte in Chronico a. 1172 senescallus Britanniae (Bouq. XIII, 315 b). Significari potissimum Guilelmum suspicamur nullo alio argumento commoti, nisi quod hic a Ludovico rege accusatur magistrum quendam omnibus praepositurae redditibus spoliasset.

Quae a v. 1427 inde sequuntur ficta aulicorum nomina ex Horatio, Persio, Juvenali, Martiali sunt deprompta, quorum versus sunt consulendi, ut mores nominibus significati agnoscantur. Di-

nomaches vel Dinomachae filius est Alcibiades, adolescentis arrogantis et vani exemplum apud Persium Sat. IV, v. 20:

„Dinomaches ego sum! „suffla. — Sum candidus!“ — Esto“.

ubi genitivi formam Graecam *Dinomaches* Johannes noster pro nominativo videtur accepisse. Viri mollis et effeminati exemplum apud eundem I, 4 (18) est Polydamas:

„Ne mihi Polydamas et Troiades Labeonem
Praetulerint!“

Cato et Curius, quos in aula nihil valere queritur, pro fortibus probis et integerrimis viris saepius apud poetas veteres nominantur, e. g. Juven. II, 3.

„Qui Curios simulant et Bacchanalia vivunt.“
et II, 40.

„Tertius e coelo cecidit Cato.“

Cf. II, 153, VIII, 4, XI, 78, 90. Hor. Ep. I, 1, 64, II, 2, 117. Photinus perfidus ille Pompeii interfector ex historia (cf. Lucan. VIII, 483 et Joh. Polier. VIII, 17), ut e Martiali Epigr. III, 66, V, 70, notus a nostro pro ignavo proditore appellatur. Cui ut Labeonem adjungeret, Persii versu I, 4, quem attuli, commotum suspicor poetam. Thrasonis militis gloriosi et meretricis personas e Terentii Eunucho depromptas non defuisse in aula, non est, quod miremur. Thaidos nomen eodem sensu etiam apud alios poetas legitur, e. g. Juven. III, 93; Mart. III, 8; V, 44. Sabinus denique, qui hic vocatur gratus, etiam apud Martialem Ep. IX, 59 pietatis est exemplum:

„Nympha sacri regina lacus, cui grata Sabinus
Et mansura pio munere templa dedit.“

Cf. VII, 96 et Juv. X. 299. Juvenis igitur innocens etiam in aula gratus est, sed non diutius, quam aulici eius adolescentia gaudent i. e. opinor eius innocentia et simplicitate, quae iis non nocet, simulac vero barba fruticans severitatem et fortitudinem promittit, eum aspernantur, nisi forte de paederastiae abusu cogitaveris, cuius suspicionem verba movent, quae apud Juvenalem de pathico leguntur Sat. IX, 15.

„Sed fruticante pilo neglecta et squalida crura;“

quamquam pietas, quae significatur, hanc suspicionem respuit. Vocabula *visu gravis* equidem intellexeram de gravitatis specie, quam Sabino tribuerent, ut Thraso ironice appellaretur vir gravis. Sed, id quod Herbstius monuit, interpunctione sublata vir gravis evadit honestus a Thrasone et a Sabino diversus, qui hic visu est gravis i. e. cuius adspectus in aula est molestus. Hisce nominibus utrum certos regis ministros significari, an mores eorum in universum indicari voluerit, dici vix potest; nam et mores hic non satis accurate sunt descripti et regis amici et ministri nobis non satis noti. Sufficit igitur enumerare regis officiales et clericos ei deditos. Innotuerunt nobis ex simultatibus, quas ille proximis annis cum Thoma habuit: Richardus Ely thesaurarius (Bouq. XVI, 636), Hugo de Cleers, qui fortasse non diversus est ab Hugone comite Cestriae (XVI, 217), Randolphus de Broc, Reginaldus de Warenne, Gervasius vicecomes Cantiae (p. 464), Hugo de Sancto Claro, Thomas filius Bernardi (p. 248), Richardus frater Guilelmi de Hastings, Wimarus vel Guilelmus Giffart, Adam de Cheringis (p. 345 et 354). Ex clericorum numero a partibus regis stabant: Rogerius archiepiscopus Eboracensis, Gilbertus episcopus Londinensis, Jocelinus de Balliot episcopus Sarisberiensis, Arnulphus Lexoviensis episcopus, Rotrodus episcopus Ebroicensis, Gaufridus Ridel archidiaconus Cantuariae, Nigellus de Saccavilla eius clericus, Richardus de Welchestre archidiaconus Pictaviensis, Robertus clericus de Broc, Letardus clericus de Norflece (Bouq. ibid.).

V. 1435 — 1530.

DE MORUM PRAVITATE ET CANCELLARII IN EOS EMENDANDOS MERITIS.

Hanc morum pravitatem cernens cancellarius aulicorum mores imitatur, ut ipsos sibi devinciat et ad melius convertat, quam fraudem piam exemplis auctor defendit v. 1435 — 1462. Ad hanc pravitatem describendam revolutus v. 1463 justitiarium rursus tangit

eiusque officium i. e. ministrorum societatem v. 1466 et mali originem repetit a funambulo quodam v. 1471:

Hos aulae mores funambulus intulit ille,
Qui, quod praesumit, lege tuetur avi.

Ego quidem funambuli nomen intellexeram de homine sordido et scurrili, qualis a Juvenali describitur II, 77:

„Augur, *schoenobates*, medicus, magus: omnia novit.“
et XIV, 266:

„quique solet rectum descendere funem.“

Sed Lappenbergius monuit, de militibus illis, qui Antiochia subito impugnata funis ope muris delabentes effugerant, hoc vocabulum illo tempore fuisse in usu, imprimis de Guilelmo illo, qui faber tignarius est cognominatus, ignavia infami. Cf. Lappenberg Gesch. v. Engl. II, p. 223. Quarendum igitur, utrum ex Guilelmi vel aliorum militum, qui tum ignave fugerant, posteris aliquis, an alius quidam eodem vitio insignis fortasse, qui ecclesiae partes reliquerat, indicetur. Lex avi, qua tueri dicitur, quod praesumit, cum de jure intelligendum, ad jura ab Henrico I data pertinere si mihi recte videtur, funambulus ipse rex est Henricus II, quippe qui semper ad avi leges et consuetudines provocaret et quamvis prius rem ecclesiae contra Stephanum defendisset, postea rex factus proderet. Sed etiam Stephanus intelligi potest, qui antea pravitatum auctor est appellatus, cum Guilelmi nepos, ut ille, vi regnum occupavisset. Cancellarii simulatione denuo laudata v. 1475 — 1484 veretur, ne frustretur hic labor, majorem enim esse corruptionem, quam quae facile corrigatur, 1485 — 1494. Difficiliora vel audaciora sunt verba versus 1495, quo auctor ad semet ipsum convertitur. Libertate dicendi, qua utitur, perpensa veretur, ne garrulitate sua sibi pericula paret. Plurimi enim, inquit v. 1499, sunt inimici, iique nugatores i. e. qui incertam suam nugis celare student, tyranni i. e. rex regisque ministri, falsi philosophi, i. e. magistri illi scholastici, quos et Policratico et hoc ipso carmine impugnaverat, ganeones et helluones, qui epulas lautiores nimium sectantes studia et officia negligebant, scurrae, quos cachethes i. e. mala cupido scribendi et loquendi agitabat i. e.

qui scribebant et loquebantur, non ut verum quaererent, sed vanam acuminis vel subtilitatis laudem captarent vel sua commoda defenderent, omnes denique pravi et levioris animi homines.

Verbum *cachethes* v. 1501 e Juvenale Sat. VII, v. 52 depromptum est, ubi hodie quoque multi codices manuscripti exhibent *cachethes*, quod a Johanne acceptum esse metri ratio docet, quamquam vera lectio est *cacoethes*:

„tenet insanabile multos

Scribendi *cacoethes*.“

Intelligit auctor, sibi veritatis assertori decedendum esse ab aula, quamquam cancellario fruatur amico, v. 1503 — 1514. Sed veretur, ne ipse cancellarius aulicis cedendo et jure humano observando legem divinam negligat, quare et ipsum monendum ducit, ut hanc servare studeat. Verba versus 1515 rursus Juvenali debentur apud quem Sat. III, 122 leguntur:

„Nam quum facilem stillavit in aurem.“

A versu 1523 usque ad v. 1530 cum persequitur juris humani et divini discrimen, Anacharsis querelam repetit de humani juris in aequalitate. Eandem sententiam eadem ratione expressit Polier. VII, 20: „Nullas leges credunt civilibus praeferendas. Has Anacharsis Scythia telis araneae comparavit, quae muscas et culices detinent, sed volatilia transmittunt grandiora. Sic et jura civilia humiliorum reprimunt voluntates, sed profecto potentioribus cedunt.“ Anacharsis dictum servavit Valerius Maximus, VII, 2, 9.

V. 1531 — 1636.

DE UNIVERSITATIS OXONIENSIS HOSPITIIS.

Locus, qui sequitur a v. 1531 usque ad v. 1636 de hospitiiis, ita me vexatum tenuit, ut quo studiosius in eum inquirerem, eo intricatior et impeditior videretur. Cum patronum valere jubeat ad

iter suscipiendum se accingens, quisque primum de diversoriis et cauponibus cogitaverit; sed ubi tanta cauponum in divertentes esse potest potestas? quid sectae (v. 1583) certis moribus distinctae ad cauponas eiusmodi et diverticula pertinent? Cogitavi de claustris sive monasteriis, ad quae ab aula relegatus se recepisset; sed quae monachorum secta (v. 1565) vel ordo clericos aspernari poterat? Minus etiam de amicorum et divitum liberalitate locus intelligi poterat; hospitibus enim domicilium et victum liberaliter praebentibus avaritia et nescio quae perfidia objici non potest. Frustra etiam reconditam quandam vocabuli *hospitium* significationem quaesivi. Itaque quod saepius legendo in mentem venerat, arripui et quamvis me non omnes difficultates et dubia solvisse gloriari, tamen hoc tenui, hospitia esse intelligenda universitatis Oxoniensis, ad quae diverterent, qui ibi litteris navare vellent. Subit quidem mirari, hoc loco studiorum nullam fieri mentionem; at huic poematis parti propositum erat de morum pravitate queri, de litteris vero Oxoniae male cultis initio jam conquestus erat. At, opponat aliquis, cur consilio proficiscendi capto potius de moribus studiosorum et hospitum, apud quos deverterat, quam de itineris periculis agit? Sed naturalis rerum vel cogitationum nexus hac carminis parte auctorem ad rerum conditionem tum Oxoniae obtinentem ducit. Cancellario patrono suo consilium largitus postquam valedixerat, meminit eius gratia ubique se fore tutum. Hoc meditatatus, neque se usquam minus tutum esse quam Oxoniae, ubi nunc versatur, consilium capit proficiscendi Cantiam, quo a Theobaldo invitatus erat. Quo in consilio ut se firmaret a v. 1533 usque ad v. 1596, quae incommoda Oxoniae sibi patienda sint et, praeceptis quibusdam insertis, quo modo hospitibus sit utendum, 1597—1624, quibus rebus ad iter instituendum sibi opus sit, perpendit v. 1625—1634. Deinde consilio repetito Cantuariam redeundi, quibus commodis, quorum virorum doctrina et comitate insignium consuetudine ibi fructurus sit, adumbratur v. 1635—1682. Sed neque tacet, ibi quoque pravos esse homines, a quibus cavendum v. 1683—1752.

Si quis nihilominus dubitat, an universitatis Oxoniensis hospitia intelligenda sint, etiam haec velim perpendat. Diverticula

peregrinantibus instituta sive hominum privatorum sive publica intelligi omnino non possunt; de certis enim personis et institutionibus, quarum accuratam habet notitiam antequam ingressus est viam, sermo est, quae in eadem regione vel urbe fuerint oportet, siquidem auctori licuisse videtur quamlibet eorum eligere, v. 1585 sqq. Oxoniae vero hunc libellum esse compositum, cum demonstraverim, etiam haec hospitia, quorum uno ipse exceptus viveret ante iter susceptum, non alibi fuisse sequitur. Ita si recte disputavi, universitatis Oxoniensis historia non minimum lucis inde accipiet, si contigerit singula recte interpretari, id quod facillimum non est, quia cetera quae de hac aetate memoriae prodita sunt, inde potius lucem expectant, quam huic loco praebent.

Hospitia sunt magna illa aedificia Oxoniae antiquissimo fortasse Alfredi tempore in magistrorum et scholarium usum aedificata, quae, Anglia a Danis et a Normannis saepius expugnata, deinde Guillelmo Angliam occupante, in privatorum hominum dominium pervenerunt, ab iisque postea magistris et scholaribus locabantur. Huber die Engl. Univers. Vol. I, 64. 73. 85. Ita apud Johannem de Janua s. h. v. „Hospitium vero scolarium est, sed domus est burgensis, qui eam locat.“ Qui eos locabant domini, nuncupabantur *hospites*, ut monumenta ex illa aetate servata docent, (V. H. Huber V. I p. 224.) et principales vel praesides hospitii s. aulae (Wood p. 48 et p. 108). Locabant vero aut ipsis juvenibus litterarum studiosis aut magistris, qui rursus studiosos hospitio recipiebant, ideoque et ipsi *hospites* appellati sunt. *Hospites* vero vocantur etiam litterarum studiosi et magistri, qui habitationem conducebant; et *hospites* quidem peregrini, qui non diu morantur, quibus v. 1535 illi *hospites* insidiari dicuntur, sunt, opinor, scholares et magistri, qui domicilia in breve temporis spatium conduxerant. Quae hoc loco notatur hospitum perfidia et avaritia, de iis quidem aliud etiam documentum memoriae proditum est; regis enim decretis prohibiti sunt, ne majora pretia exigèrent, Huber I. p. 224. Prava illa avaritia ducti *hospites* domicilia locantes, ut studiosos rebus et mantica i. e. suppellectile privarent, eos turpitudinis insimulabant testesque adhibebant falsos. Testes

falsos nominibus significat Bavii, qui v. 1581 redit, apud Serv. ad Virgil. Georg. I, 210. et Ecl. III, 90, mali poetæ fama insignis, et Dolonis, speculatoris illius Trojani ab Ulysse et Diomede superati, quem Virgilius Aen. XII, 347 celebrat (ubi Servius eius historiam fusius persequitur), Ovidius vero ut imbellem ab Ajace notari facit, Metam. XIII, 98. Cf. Hom. II. X. 374. sqq. Neque tamen omnes hospites his vitiis laborarunt, sed erant etiam, qui honeste et liberaliter se gererent erga hospites domicilia conducentes (v. 1543—46). Videmus, hospitibus fuisse disciplinam quandam vel officium, ut mores scholarium observarent. Cf. Huber I. p. 224.

A v. 1547 usque ad 1558 singulare hospitiorum genus persequitur, quod domus venerandae titulum prae se ferebat, quamquam non quaeque domus, quae hunc titulum praetendat, meritis suis etiam vere veneranda sit. Venerandae domus singularem et definitam esse significationem, etiam v. 1553 docet. Ejusdem vocabuli (venerandus) exemplum non reperi, sed cognata vox (venerabilis) de piis et ecclesiasticis institutis saepius legitur, inprimis de monachis, e. g. *vita venerabilis* est monastica professio, et ipse monachus vocatur *venerabilis*. Domus venerabilis ipsum est hospitium liberum seu xenodochium in Ch. Henrici IV imp. a. 1118 ap. Murat. Ant. Ital. t. III. p. 579; vide Glossarium manuale ad script. med. et inf. Lat. s. h. v. De hospitio vero libero pietati consecrato etiam hic cogitandum esse v. 1554 et 1593 ostendunt, quo sensu etiam vocabulum hospitii tum vulgare fuit. Cf. Dufresne s. h. v. Hospitium vero Academicorum Oxoniae etiam *Domus* nominabatur. Wood I, p. 108. Itaque hospitium est intelligendum, quod, si non solos, certe prae ceteris clericos vel eos, qui ecclesiae ministerio se dare constituerant, recipiebat. Quod deinde huius generis sequitur exemplum, hospitium, cui praest Carinus, opinor, illud ipsum est, ubi refugium invenerat Johannes, ut v. 1588 docet. Carinus vel Charinus in Terentii Andria adolescentis honestum amorem persequentis, in Plauti Pseudolo liberalis amici partes agit. Carinus vero apud Martialem VIII, 61, ubi certe neque orthographia diversa est, homo est, qui livore rumpitur, quibus moribus hospitem suum esse hoc nomine auctor indicat. Qui deinde mores

honestos simulare, sed sceleratissime vivere dicuntur, Cacius vel Catius et Corydon et ipsi hospitiorum sunt magistri, sed eorum, quae mundanos tantum recipiebant vel, quia omnes scholares clericorum nomine utebantur, eos, qui quasi clerici nuncupabantur, Huber I, p. 96. Hospitiorum vero incolas non clericos vel mundanos, qui hoc loco superbire et clericis se meliores haberi voluisse dicuntur, aut ordines Dominicorum et Franciscanorum institutos saepius cum clericis inisse certamen vel eos aspernatos esse, Wood tradidit ad a. 1111, Vol I, p. 48 his verbis: „Gaymundus Ecclesiae Sanctae Frideswytae patronus exturbatis secularibus conjugatis cœlibes (ex Academicorum praecipue numero) in eorum locum cooptavit.“ Ad a. 1129: „Caeterum ejectio illa, quam praediximus, secularium controversiae videtur imputanda, inter seculares monachosque seu regulares Oxoniae Lutetiaeque coortae de sodalitiis nimirum utriusque dignitate collisos. A clericis secularibus [qui hic clericis opponuntur] Theobaldus Stampensis Magister Oxoniensis et aulae [i. e. hospitii] alicuius praeses, qui libellum edidit contra regulares.“ Vita communis, cuius ipsa nomina seculares illi v. 1565 abhorreere dicuntur, est regularis monachorum. Superbiam eorum, quae non nisi vestibis elegantioribus et epulis, quibus gloriantur, lautioribus nitatur, et vanam et inanem esse docet, quod iidem opifices utrisque parent victum et vestem, eadem ovis materiam, qua vestis fabricetur. Sed non luxuriosius tantum hosce seculares vivere refert, sed etiam liberius vel adeo libidinose. Quod Venerem illicitam exercerent scholares, saepius viros gravissimos queri audimus. Neque seculares tantum, sed etiam clericos et monachos vel magistros saltem libidini se dedisse auctor noster queritur v. 1594—1596. Videmus mores, quos Huberus seculo decimo tertio pravos fuisse ostendit, jam seculo duodecimo non meliores fuisse. Cf. Huber I, p. 226.

Fabio rursus et Catoni, ut viris antiquae fidei et simplicitatis (Juv. VII, 95, II, 40), opponuntur eiusmodi aularum magistri, Catii et Corydonis nomine insigniti, quorum Corydonem etiam Ep. 82 nominat. Catius erat Epicureus, qui (Cic. ad Fam. XV, 16.) *εἰδωλα* illa Epicuri spectra nominabat, quare hoc nomine speciem et simulationem indicari suspicor, simul autem astutiam, quia vocis radice

(catus) mentis acumen significatur. Corydonis nomine non simplicem hominem, ut apud Juv. IX, 102, sed Virgillii Eclog. II exemplo hominem amore dementem indicari opinor.

Qui deinde adumbrantur hospitiorum præsides Bavius et Mævius, inducuntur ipsis nominibus ut male docti, vani et arrogantes, ad reprehendendum propensiores. Ad vers. 90 Ecl. III Virgillii:

„Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi“,

Servius adnotat: „Pro pœna ei continget, ut diligit Mævium peiorem poetam. Nam Mævius et Bavius pessimi fuerunt poetæ inimici tam Horatii, quam Virgillii.“ Cf. Serv. ad Georg. I, 210. Horat. Ep. X Mævii nomine malum poetam ceterum hominem innocentem significat; Martialis X, 76.

Auctor si Oxoniae inter universitatis socios aliquamdiu vixit, quærendum, utrum magistri an scholaris partes egerit, quod quidem non parvi est momenti ad carminis nostri locum recte intelligendum. Parisiis quidem quatuor annis post velut scholaris vixit. Ipse enim Thomæ archiepiscopo scribit (Bouq. XVI, ep. 17, p. 508): „Sic ergo discessi instructus a vobis, ut Parisiis sedem figerem et me studerem omnino scholaribus conformare.“ Primo quidem credidi, e nostro loco apparere, eum etiam Oxoniae scholarium ratione vixisse inter pauperes fortasse scholares receptum, quos quidem in Collegio Scti Georgii ad castellum vixisse scimus; Wood ad a. 1120; Huber I, p. 73 et 85. Sed si scholaris fuisset, quid æmulationis ei intercessisset cum magistris et hospitiorum præsidibus? Ne quid nomini tribuere videar magistri (ipse enim magister ab aliis appellatur et cognominatur Ep. 19. (149.) Bouq. XVI, p. 509), ad Metalogicum provoco, cuius Prologus nos docet auctorem Oxoniæ cum professoribus et magistris disputasse et hisce disputationibus eorum simultatem excitasse, idque eo minus dubitandum, siquidem ex aliis Metalogici locis constat, eum jam, cum primo Oxoniæ moraretur, non modo in litteras incubuisse aliosque audisse, sed magistri et honorem esse assecutum et officiis esse functum. Ipse enim refert, se in patriam redisse, ut officium docentis aggrediretur, Met. II. 10. Johannes noster Oxoniæ a collegio quodam magistrorum, qui præsides et dispensante Carino communem vitam agebant, qualis a Hubero I,

p. 139 describitur, hospitio est exceptus, ita quidem, ut non omnia quidem gratis acciperet, beneficiis tamen affectus gratias deberet cum ceteris sociis, tum praesidi. Magistri omnes ibi sunt clerici aut monachi, sed vitam agunt dissolutam neque ea sunt liberalitate, qua exspectaverat. Mores eius illi cum severiores reperiant ipsumque in disputando sibi omnino adversarium, eum odisse coeperunt, inprimis praeses hospitii, qui fortasse minus lucri inde fecerat, quam speraverat, praesertim cum Johannes fortasse non largiore pecunia esset instructus, ut multa non nisi sua fide emeret, aes alienum contrahere coactus, quo quidem semper eum exsulem laborare videmus. Ep. 17 Bouq. XVI. p. 505.

Videmus igitur non parvum numerum Oxoniæ fuisse aularum seu hospitiorum, eorumque duo inprimis fuisse genera, altera in quibus non nisi clerici viverent, altera, quibus seculares vel quasi clerici iurj fortasse et medicinæ operam navantes, qui liberiore vita, lautiore victu vestituque distincti, clericis se praestantiores vel nobiliores haberi volebant, v. 1565 sqq.

Cuiusque vero hospitii socii, ut communem hospitem et praesidem habebant, disciplinae, fortasse etiam doctrinae communione, clerici praeterea eadem victus et vestitus ratione sectam quandam efficiebant, v. 1566 et 1583. Magistri, qui hospitio recepti erant, si contra societatis leges peccassent, praesidi accusandi jus vel officium erat, et illi supellectile suo mulctari poterant, v. 1535 sqq. Praeses hospitii etiam dispensator est, qui pro penu administranda certa emolumenta habebat. Utroque jure, si pravus erat, quales tum plures fuisse dicuntur, facile abuti potuit. Non modo socii quo ditiores, eo gratiores erant, quamvis non suam, sed publicam pecuniam sibi commissam consumerent, v. 1592, sed pauperes omnino contemnebantur (v. 1538.) a sociis, quippe qui non probe viventes iudicium eorum verebantur severius et ægre ferebant, eos minus ad communem victum conferentes eodem frui. Praesides vero peregrinis magistris etiam insidiabantur, eorumque sermones observabant, ut quasi injuriae convicti rebus suis privati discedere cogerentur, quo in conatu a sociorum vanis testimoniis adjuvabantur. Quae quidem vitia v. 1623—24 comprehendit, ubi mendaces, bibulos, helluones, quibus venter est deus, fures, qui

Lavernam colunt, (Acron ad Hor. Ep. I, 16, 60) fugiendos monet. Itaque pauperibus et peregrinis magistris suadet, ut quam modestissime se gerant et moderate nec luxuriosius vivant et omnino optimos servant mores.

Stultus dum vituperatur, quod in proprio parcus sit, ex alieno prodigus, cum Chaerea comparatur, quod liberalitatis laude careat, quam capiat. Chaerea vero Terentianus ille est, qui servo gloriatur Eun. II. 3. 17:

„Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.“

Cum aularum et magistrorum, qui eas habebant, et certaminum, quae inter eos erant, mentio fiat, mirandum fortasse, quod nationum, in quas discedebant litterarum studiosi, discrimen et similitudines non memoravit. Sed etsi Parisiis jam Henrico II regnante magistrorum factiones nationum nominibus fuisse distinctas constat (Meiners Gesch. der Univ. I, p. 31), Oxoniae similem universitatis conditionem fuisse, testimonium antiquissimum seculo fere post reperitur apud Wood a. 1282. I, et apud Huber I, 141, quamquam sectae illae, quae hic v. 1584 saepius alia aliam videre dicuntur, arctiore quodam vinculo conjunctae eiusmodi societatem efficere potuerunt.

Iure etiam aliquis quaerat, quomodo factum sit, ut, si sectam recte de magistris interpretatus sim, scholarium nulla ratio habeatur. Sed si perpenderit, quae jam disputavimus, dubium esse non potest, sectis etiam scholares contineri, cum, ut Parisiis, non primas partes agerent, sed magistrorum ordines sequerentur. Quod denique ad clientes attinet, famuli sunt intelligendi, quorum qui v. 1546 memoratur, communis hospitii famulus, qui v. 1604 et 1627, auctori proprius videtur fuisse. Cf. Huber I, p. 110. 225. 233.

Non me fugit, quot quantaeque supersint difficultates etiam solvendae, cum praesertim inde a versu 1625 aperte de itinere sit sermo. Itaque celare nolo, Herbstium interpretationi meae esse adversatum totam hanc carminis partem de itinere suscipiendo intelligentem. Diversa enim statuit respici hospitium sive deversoria et hospitum publicorum et privatorum et pie hospitalitati consecrata (xenodochia), nominibus vero propriis non certas significari personas, sed hospitum genera, quae etiam sectae nuncuparentur, in

nominum denique interpretatione non tam veterum scriptorum locos quam etymologiam esse consulendam, e. g. Cacium a κακός esse malevolum, Carinum a carēre vel carinare conviciantem. Quae vv. 1535—42 de hospitem furtis et calumniis proferuntur, hanc interpretationem non magis firmant, quam meam. Versus autem 1565 et 66, etiamsi cum Herbstio *vitalis communis nomina* non de vita monastica, sed de vitae quotidianae consuetudine accipiam, non minus de scholaribus et magistris secularibus valent, quam de hospitem quorundam privatorum eorumque nobilium moribus. Neque negaverim vv. 1553 et 1588 secundam verbi personam tam de quocunque, ut amicus adversarius flagitat, peregrinatore, quam de auctore posse accipi; minus tamen concedam, v. 1593 novum describi genus hospitem Carino contrarium eorum, qui divites et formosos peregrinatores aspernentur et meretrices peregrinas excipere malint. Tum saltem hic de hospitibus privatis esset cogitandum, Carinus vero, qui peculatus reos excipere dicatur, pro caupone habendus. De peculatu enim intelligit v. 1592 Herbstius. Ego vero cogitaverim de litterarum studiosis, qui beneficia vel praebendarum redditus, fortasse etiam monasterii vel civitatis pecuniam ipsis commissam cupiditatibus abrepti diffundant. Eosdem agnosco v. 1593 sqq. in Carini hospitio cum Johanne nostro commorantes, qui et sumptus metuere dicuntur i. e. impensam pauperi amico peregrinanti praestandam, et faciem eius i. e. adspectum vereri, ne ille dissolutam ipsorum animadverteret vitam. Peregrina illis magis placet meretrix, opinor, quia aliis minus cognita ideoque et fidelior erit et difficilius prodet morum pravitatem. Nihilominus circumspicis rebus omnibus rationibusque subductis dubius fere haereo, utram interpretationem praeferam: argumentum, quo lis dirimatur, firmum non reperi.

V. 1637—1752.

MORES EORUM, QUIBUSCUM CANTUARIAE VIVENDUM EST.

Cantiam redeundi consilio capto, eorum, quibuscum ibi vivet, mores depingit. In claustrum domicilium habiturus diversos monachorum mores adumbrat v. 1644—66, ubi nihil interprete eget, nisi si quid veterum scriptorum locum respicit. Scriptorum veterum contemptores v. 1647—48 adumbrat non quidem verbis, sed sententiis Persii, qui Satiram quintam his versibus claudit 189—191:

„Dixeris haec inter varicosos centuriones,

Continuo crassum ridet Vulfenius ingens

Et centum Graecos curto centusse licetur.“

Accedit auctor quodammodo ad dictionem fere proverbialem, quam Herbstius suppeditavit, apud Ciceronem quae exstat ad Fam. V. 10: „Simius, non semissis homo, contra me arma tulit;“ Sed e codicis Londinensis lectione v. 1648 (*cetussem*) si restitimus *centussem*, auctor etiam accuratius expressit Persium. Avari imagine depicta eum praedicat ceteris nequiores, qui maximae liberalitatis, qualis fuit in Gillia Agrigentino apud Valerium Maximum, IV. 8. 2, speciem simulat, sed sordidissimus est, ut Demea in Terentii Adelphis. Sed ut hominis falsi, qui aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habet, mores accuratius adumbret, exemplum etiam addit hominis, qui etsi omni caret religione, ut Flaminius ille, qui rerum futurarum signa cum magna reipublicae clade neglexit (Cic. Div. I, 35.), tamen Numae regis religionem et pietatem simulat.

Quos jam recenset amicos, ii nobis ex eius epistolis sunt noti, Brito et Odo. Guilielmus Brito, ad quem plures exstant auctoris epistolae, claustrum, quod, ut Lappenbergius docuit, Cantuariae Setae Trinitati sacrum erat, fuit subprior; Max. Bibl. Patr. XXIII. Ep. 196. 210. 238. Brito si v. 1682 probare dicitur, quod auctor luserat, hoc exemplo affirmatum invenimus in Ep. 81, in qua Petro Blesensi jocosae nuntiat, se invito Policraticum descriptum esse a Britone. Eum si non amare dicuntur Balathro et Davus i. e. homines levioris animi, Pamphilus i. e. amore captus, agnoscen-

dum, severissime Britonem custodivisse, ut morum integritas in ipsius claustro servaretur. Non est, quod dicam, Davi et Pamphili personas e Terentii Andria esse depromptas, Balathronem ex Horatii Satiris innotuisse. Odo, quem auctor hoc loco magis etiam videtur laudare, quem ep. 138 prae ceteris salutari jubet, ad quem scripta est Epist. 138 (Max. Bibl. Patr. XXIII p. 516), eiusdem claustri fuit prior. Exstat eius ad Papam epistola, qua nuntiat, quis Thomæ interfecti loco archiepiscopus sit creatus. Severior etiam quam Brito inprimis in homines Veneri deditos fuit, siquidem Eumolpus, Encolpius et Gitto, ut homines maxime libidinosi et immundi in Petronii Satirico infames, ei opponuntur, ne quid de ipsa Venere eiusque sponso Adonide dicam.

Qui jam fictis nominibus perstringuntur, eos agnoscere difficile est, quia notitiam nostram fere fugit, quot et quae officia habuerit archiepiscopi aula, et qui singula munera administraverint. Sufficiat igitur plerumque indicare, quos mores significant nomina; interdum suspicari licebit, quos honores, quas dignitates, quae munera homines habuerint, rarius etiam, ad quas personas pertineat vituperatio.

Quos duos primum perstringit, Plautinus Querolus et Zoilus inter monachos vel claustri ministros videntur quaerendi. De comoedia *Querolus* vel *Aulularia* inscripta, quam illo jam tempore Plauti nomine esse venditam v. 1683 docet, ad v. 1363 dixi. „Querolus iste noster, inquit ipse comoediae auctor in prologo, omnibus est molestus, ipsi, si fas est, Deo, homo ridicule iracundus, itaque ridendus magis. Disserere cum isto volupe est et confutare vanam hominum licentiam.“ Auctor noster Querolum, qualis etiam in comoedia apparet, avarum et rapacem vel invidum depingit. Ipsi parasito, quem, ut Cicero, Terentiani illius in Eunuchio nomine Gnathonis nuncupat, locum invident volones. Magis etiam invidia laborat Zoilus et ipse avarus, qui fidei et parsimoniae specie domini fiduciam sibi paravit, quo tutius furari posset. Satis notus est illius grammatici in Homero recensendo livor, qui in proverbium transiit, Ovid. Rem. Amor. v. 365:

Ingenium magni detrectat livor Homeri,
Quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes.

Cf. Mart. II, 16; III, 29; IV, 77. Utrumque et Querolum et Zoilum in redditibus et expensis claustris administrandis occupatum fuisse suspicandum, quamquam ultimi, qui de utrovis agunt, versus, si accuratiorem, qua indigent, interpretationem nacti fuerint, accuratiorem fortasse praebebunt notitiam.

Qui sequuntur Mato, Euphorbus, Baccara, Davus, Sergiolus, Thersites jam non ad claustrum, sed ad alias partes aulae archiepiscopalis et institutorum sacrorum videntur pertinere. Difficillimus est locus, qui de Matone agit. Ut a nomine incipiam, Mato vel Matho ex Juvenali I, 33; VII, 129, et Martiali IV, 80 et 81, aliunde satis notus est causidicus, qui nunc magnificentia quadam oculos hominum in se convertere studet, nunc vehementius declamat, nunc impudicitia, nunc paupertate, nunc vanitate insignis. Matonis nomine hic quoque jurisconsultum latere, non est quod dubitemus. Sed qui sunt auditores? qui clientes? quid ad Matonem? quae denique domus? Difficillimus intellectu primus jam versus, e quo cetera pendent. Qui sunt famuli? quae aula? quid est *cessisse*? mens illa plena dolis et mala lingua, estne Matonis an auditorum? qua ratione auditores pertinent ad Matonem? Ubi certa dare non possumus, ad conjecturam fugere liceat. Aulam esse non regiam suspicor, sed archiepiscopalem; cf. v. 1726. Famuli et clientes sunt homines, opinor, inferioris ordinis, sive opus rusticum faciunt, sive in monasteriis aliisque domibus publicis et privatis ea suppeditant, quae ad victum cultamque pertinent, qui accusantur a calumniatoribus et condemnantur ab auditoribus i. e. iudicibus dolosis et credulis. Hanc conjecturam suppeditavit alius locus ipsius Johannis nostri, qui legitur in epistola ad magistrum Gerardum Puellam (Max. Bibl. Patr. XXIII, ep. 285, Bouq. XVI, ep. 88.), ubi de Gaufrido Ridel archidiacono tum excommunicato anno 1170 scribit: „Nam nec in minus perito tantus facilis esset excessus, nedum in illo, cuius non modo doctrina, sed et vita debet auditoribus esse virtutis exemplar.“ Ubi non de archidiacono concionante iisque, qui eum audiunt, sermo est, sed de archidiacono iudicia regente, quae administrant auditores. Fortasse ad hunc ipsum archidiaconum locus noster pertinet. Ab hominibus nequissimis quemque

domo i. e. clauastro vel quocunque alio beneficio (praebenda, quam vocant) expelli cum queritur, Persli rursus verba mutuatur e Sat. V, 76:

„Hic Dama est, non tressis agaso,

„Vappa et lippus et in tenui farragine mendax.“

Tressis agaso i. e. homo nequam qui v. 1703 vocatur, non alius est, opinor, nisi Mato, qui v. 1707 vilis, v. 1710 garrulus cognominatur. Dominus ille male sanus et excors v. 1711 videtur esse, qui non satis fortiter regit domum, qua etiam praedia significari suspicor in archiepiscopi jurisdictione sita. Dominus, si calumniis resistit, est rectoris nomine dignus, si non, ciniflonis convicio notatur. Cf. Hor. Serm. I, 2, 98. Iidem iudices fures et stelliones, qui claustra aliaque instituta pia opibus privant, tueri arguuntur v. 1717—18. Inprimis vero Cantuariæ invidia homines laborare, v. 1720—28 significant. De hisce enim criminibus etsi in universum agitur, vix tamen alia causa esse potest, cur hic inserantur, nisi ad beneficiorum sacrorum administrationem pertineant.

Euphorbum v. 1729 sqq. officialem archiepiscopi esse sicuti Baccaram, Davum, Thersitem, conjiciendum est propter auctoritatem, quam poeta iis tribuit. Euphorbus quidem si loquacitate et maledicentia similitates excitasse dicitur, ut neque, qui domum privatam habitant, neque monachi, qui claustra obtinent, neque canonici, quorum aedificia curiae nuncupantur, pacem et quietem habeant (v. 1733, 34), eum munere functum esse oportet, quod ad omnes fere Cantuariæ incolas pertineat. An forte de vicario archidiaconi cogitandum? Cur homini maledico nomen dederit Euphorbi, herois illius ab Agamemnone occisi (Ovid. Met. XV, 160; Gell. IV, 11), cuius in corpore se fuisse Pythagoras gloriabatur, non dixerim, nisi Horatius ansam dederit, hoc nomine Ennii gloriam perstringens, ut codices nonnulli exhibent, Epist. II. 1. 50.

„Ennius et sapiens Euphorbus et alter Homerus.“

De Baccara quid conjiciam non habeam, nisi quod divitem et sordidum eum fuisse oportet. Nomen et mores suppediavit Martialis Ep. VII, 91:

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum,

Bis nobis dicis, Bacchara, terque die.

Appellat rigida tristis me voce Secundus:

Audis, sed nescis, Bacchara, quid sit opus.

Pensio te coram petitur clareque palamque,

Audis, sed nescis, Bacchara, quid sit opus.

Davi nomen ex comoedia satis notum etiam Persio Sat. V, 168 de homine astuto et ridiculo usitatum; quem hic significet, non magis effici potest, quam qui sub Sergioli nomine lateat. Apud Juvenalem VI, 105:

„Nam Sergiolus jam radere guttur

„Cooperat et secto requiem sperare lacerto;“

Sergiulus appellatur gladiator Sergius, qui barbam radere jam coeperat, ideoque vir factus etiam juvenis videri volebat, et ne ad ludos amplius adhiberi posset, lacerti nervos persecuerat. Amabat eum senatoris vxor marito derelicto. Hic scaevam promittere dicitur i. e. augurium idque malum. „Scaeva res,“ inquit Paulus de Verb. sign. s. h. v. „dicitur mala; *σκαίων* enim Graece sinistrum dicitur.“ Fortasse auctor simul respexit ad rem turpiculam, quae pueris in collo suspensa scaevula appellabatur. Varro Ling. Lat. VII, 97. Homo igitur ille, qui impudicitiam prae se ferebat, brevi jam tempore malitia et cupidine insignis erit ut Sardanapalus, Juv. X, 362. Sed si ponimus Scaevae nomen depromptum esse ex Horat. Epist. I. 17, rectius poeta intelligitur docens, quam facile homo otiosus et segnis, qualis Scaeva, fiat mollis et libidinosus, ut Sardanapalus. Ceterum, ut Bernays monuit, si auctori ob mentem versabatur Scaeva ille, quem Caesar B. C. III, 53 laudat, Sardanapalus ille ignavus opponitur huic ut homini fortissimo.

Thersitae similes cum in curia i. e. archiepiscopi aula esse diserte dicantur, ab omni terrae parte, ab omni vitae genere missi, videmus, de iis esse cogitandum, qui aut vitae turbatae taedio affecti, aut postquam peccatorum, quae commiserant, eos poenituerat, sive libidinosae vixerant, sive bella gesserant, sive quid clam vel vi rapuerant, in claustro et ecclesia refugium quaerebant. Ceterum rursus locum Juvenalis VIII 269—71 expressit:

„Malo, pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis

Aeacidae similis, Vulcaniaque arma capessas,

Quam te Thersitae similem producat Achilles.“

V. 1753 — 1852.

PERORATIO.

Jam quae priore parte tractata sunt, ad posteriorem referuntur. Pro persona i. e. pro moribus quemque tractandum vel colendum putat, sed omnes amore complectendos, quia philosopho postulat libertatem, quo alios a vitiis revocet; qui corrigi non possint, contemnendos v. 1753 — 74. Vitiorum et virtutis pugna descripta omnem pietatem gratiae Divinae deberi docet, qua clerici eo magis indigeant, cum facilius vincantur a superbia et fastu; nam neque magistrorum nec monachorum insignibus aliquem fieri sapientiores v. 1775 — 1834. Animadvertendum est hoc loco probari, quod adhuc dubitatur, ante annum 1160 certum magistrorum habitum et solemne fuisse nomen. Quam dignitatem cum auctor habuerit (plerumque enim magister appellatur), inter annum 1144 et 1148 nactus, cumque non audiamus, ei novi quid contigisse, inde intelligas, hac jam aetate academicam magistri dignitatem certa ratione acquiri esse solitam, cuius ad solemnitatem etiam convivarum turba, quae v. 1826 memoratur, videtur pertinere.

Finem jam imponit libello benedicens et omnia bona et ipsi et sibi et lectori precans v. 1835—52.

FINIS.

INDEX

NOMINUM, RERUM ET VOCABULORUM.

*Numeri Romani praefationem significant, numeri Arabici carminis
versus et iidem addita litera p commentariorum paginas.*

- A**baelardus 57, p. 69, 71, 73 sqq.
Academici 727—738, 1137—64, p. 100, 108.
actus 312, 397, 707.
Adamus de Parvo ponte 49, p. 69, 72, 77, 79, 91.
adaptare p. 91.
Adonis 1677.
Albericus Remensis 56, p. 69, 70, 71, 80.
Alberici varii p. 80.
Alethia 11, p. 68.
allegoria et allegorica interpretatio 185 sqq., p. 68, 85.
Anacharsis 1527, p. 120.
Anaxagoras 807—20, p. 103.
Antipater 1378—1426, p. 113 sqq.
Antisthenes 1139—44, p. 108.
Apollo 857, 897.
Arcesilas 727—34, 1137, p. 100.
Aristoteles 111, 671—726, 821—36, 935, p. 104 sqq.
    eius de Coelo, de Mundo et Ethici libri Latine versi a Mannone p. 93.
artifex 376, 394, 413.
aucupia verborum 35, p. 81.
auditor 1703, p. 132.
Augustinus p. 85. 99.
Aureliani 208.
Baccara 1737 sqq., p. 132.
Balathro 1673, p. 130.
Barbarismus 137.
Bavius 1541, 1581, 1585, p. 123. 128.
Belgica prima 207.
Brito, Guil. 1667, 1669, 1679, 1682, p. 129.
Calculus 435, p. 92.
Cantia IV, XI, 1294, 1637. cf. 1532, p. 121.
Carinus 1559, 1587, p. 123.
categoriae p. 89.
Catus 1561, 1586, p. 124.
Cato 1428, 1563, p. 124.
centussis 1648.
Chaerea 1616, p. 127.
Christicolae 1271, 1273.
Christus 709, 1273, 1293, 1549, 1676, 1680, 1848.
Cicero 111, 1215—56, p. 93, 110.
codex Cantabrigiensis XIII, XVII.
    Hamburgensis XV.
    Londinensis XIII, XV.
concretivus 661.
confundere linguas 65.
Cornificius p. 70, 71, 80.
Corydon 1564, 1586, p. 125.
Crassus 1171, creatiani p. 103.
Curius 1428, p. 117.
Cynthia 995, p. 107.
Davus 1673, 1743, p. 129.
Demea 1664, p. 128.
Deus 700 sqq., 1012, 1021, 1129 sqq., 1659, 1764, 1818, 1842.
Dinomaches 1427.
Dolon 1541, p. 123.
domus p. 123.
Encolpius 1677.
Endymion 11'9, p. 108.
Entheticus VIII, XIII.
Epicurei 527—94, p. 98.
ethice 369.
Eumolpus 1677.
Euphorbus 1729 sqq., p. 132.
Eutheticus IV, XIII.
evacuare 504, 722. p. 97.
Fabius 1563, p. 124.
fides 316 sqq.
finis 377, 395, 419.
Flaminius 1664, p. 128.
Flavianus p. 95. cf. Addenda.
Flora 1337, p. 112.
forma 381, p. 107 et 37, p. 81.
Fortunae ludus 253. p. 86.
Francigena 140.
funambulus 1471, p. 119.
Furvus 198 sqq., p. 91.
Garamantes 127, p. 82.
genethliacus 505, p. 97.
Genius 215, 223, 238, p. 85.
Gilbertus Porretanus Pictav. episc. p. 70, 77.

- Gillia 1663, p. 129.
 Gitto 1678, p. 130.
 gloria 431, 873, 907 sqq., 1402.
 Gnatho 1687, p. 130.
 grammastice 68, 359.
 gratia 243, 702 sqq. 1809 sqq., p. 100.
 Guiliclinus v. Wilhelmus.
- H**enricus I. rex Britanniae p. 119.
 Henricus II. rex Britanniae III, 1464,
 p. 113, 119, 127.
 Hircanus i. e. rex Stephanus III, XI,
 147, 1301 sqq., p. 113, 119.
 hospes, hospitium 1533 sqq. p. 123 sqq.
 Hugo a Sancto Victore p. 69, 84, 90.
 Hymenaeus 221.
- idea boni 382, p. 107.
 ignis 1051.
 induciani p. 103.
 Johannes Saresberiensis III sq., p.
 71, 78, 83, 98, 125 sqq.
 Johannes Scotus Erigena p. 94.
 jubere i. q. repellere 35, p. 81.
 Julia lex 1335, p. 112.
 Juno 221.
 jurisprudentia, jus 36, 113, 371, p.
 74 sq.
 Justinianus 38.
- Labeo 1429, p. 117.
 Lauronia 1337, p. 111.
 laus 375.
 Laverna 1624, 1752, p. 127.
 Lelandus, Joh. XVIII.
 lex i. q. scriptura sacra 469, p. 97.
 lex divina 1517, 1852, p. 120.
 lex humana 1521, p. 120.
 lex Julia 1335, p. 112.
 lex Romana 36, p. 74 sq.
 lexis 360, p. 88.
 libertas 515.
 linguae Anglicae origo p. 82.
 logica 25, 114, 664.
 Luna p. 107.
 lux 380 sqq., 1005 sqq.
- M**aeuius 1582, 1585, p. 123, 125.
 Mandrogerus 153 sqq., 1362—77,
 p. 113.
 magistrorum dignitas academica p.
 134.
 Martianus Capella 198 sqq. p. 85.
 mathesis 663.
 Mato 1701—18, p. 131.
 medicina 372.
 Mercurius 176, 184, 213, p. 91.
 metalogicus VI, sq.
 Midas 1303.
- monachorum insignia 1927, p. 134.
 Manno Aristotelis et Platonis inter-
 pres p. 93.
 Moyses 1187—1214.
 munus 644, 701, 710.
 Musaeus 1187—98, p. 110.
- N**atura 607, 625, 1061, p. 99.
 Numa 1664.
 nugifluus 332, 333.
 Nursia 252, p. 86.
- O**do 1679, 1682, p. 130.
 Oxoniensis universitas VII, XI, p.
 69 sqq., 120 sqq.
 pagina sacra 374, 439, 522, p. 92.
 Pamphilus 1673, p. 129.
 Parcae 779.
 Patriarcharum boves 96, p. 82.
 Patricius Junius XVI.
 Peripatetici 593—726, 821—936, p.
 98, 104.
 Petrus Blesensis V, p. 129.
 Petrus Lombardus VIII, p. 70.
 Philologia 176, 184, 211 sqq.
 Philosophia 245 sqq., 277—372.
 Photinus 1428, p. 117.
 Phronesis 11, p. 68.
 physica 113, 369, 663, p. 82, 89.
 Pitseus, Joh. XVIII.
 Plato 626, 937—1118, p. 105.
 Platonis Res publica et Timaeus
 Latine versus p. 93.
 Plinius 1185 et 1186.
 Polydamas 1427, p. 117.
 Pontilianus 206, p. 91.
 praeses hospitii p. 126.
 professorum nomen VII.
 pronois 511.
 Pythagoras 739—772, p. 101.
- Q**uartilla 1337, p. 112.
 Quintilianus 1257—68.
 Querolus Plauti 1683, p. 113, 130.
- R**atio 615.
 Remi 207.
 rhesis 360, p. 88.
 rhetorice 171, p. 88.
 Richardus de Humez p. 116.
 Richardus de Luci p. 112, 115.
 Richardus de Sancto Victore p. 85, 90.
 Robertus de Bellomonte p. 113.
 Robertus Meludinensis 55, p. 69, 72, 80.
 Robertus Pullus seu Pulleinus p. 69.
 70, 75.
 rotundus sermo, rotunda verba 68,
 141, 143, 152, 158, 160, p. 83.

Sabina 1338, p. 112.
Sabinus 1433, p. 117.
sacramenta 311.
Sardanapalus 1746, p. 133.
Scaeva 1745, p. 133.
scholares clerici et seculares p. 124.
Selene 1129, cf. **Cynthia et Luna**.
semissis 1648, p. 129.
Seneca 1257—68, p. 110.
Sergiolus 1745, p. 133.
Sertorius 121, p. 80.
Silvia 1337, p. 111, 112.
Socrates 773—806, p. 103.
sol 995, 1129.
soloe 137, p. 82.
Sophia 740,
species 376, 381, 397, 399.
Spiritus almus 413, 705.
Sporus 1417, p. 116.
Stephanus rex Britanniae vid. **Hir-**
canus.
Stilbon 211, p. 91.
Stoici 451—528, p. 89, 96.
subjectum 376, 379, 393, 395.
superbia 283, 595, 900, 925, p. 99,
 105.
Sylla 1338, p. 127, 128.
symmistes 837, p. 106.
synthesis 359, p. 88.
Tarentum 741 p. 102.
Terentianus Maurus 171, p. 91.
Thais 1432, p. 117.

Theobaldus archiepiscopus Cantua-
riensis IV, 1293, p. 78.
theologia 373, p. 88.
Theophrastus p. 95.
theoricus 449, p. 92.
Thersites 1747, p. 133.
Thomas cancellarius III, XI, 1155.
sqq. 1291—1300, 1435,
sqq., p. 111, 118, **sqq.**
Thraso 1431, p. 117.
timor 376, 699, p. 96.
traduciani p. 103.
tradux 807, 815.
tressis agaso 1703, p. 132.
trivium 23, p. 68.
Tryphon 348, p. 88, 92.
Vacarius p. 75.
Varro 1177—98, p. 110.
Virgilius Maro 830.
veritas 409, cf. **Alethia**.
Venus 130, 564, 575, 586, 869, 890,
 891, 1572, 1625, 1678,
 1750, 1753.
veneranda domus 1547.
venerabilis p. 123.
Wilhelmus de Conchis 205, p. 72.
 76, 91.
Wilhelmus faber tignarius p. 119.
Wilhelmus Hammonis filius p. 116.
Zeno 735—38, p. 100.
Zoilus 1691 **sqq.**, p. 130.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

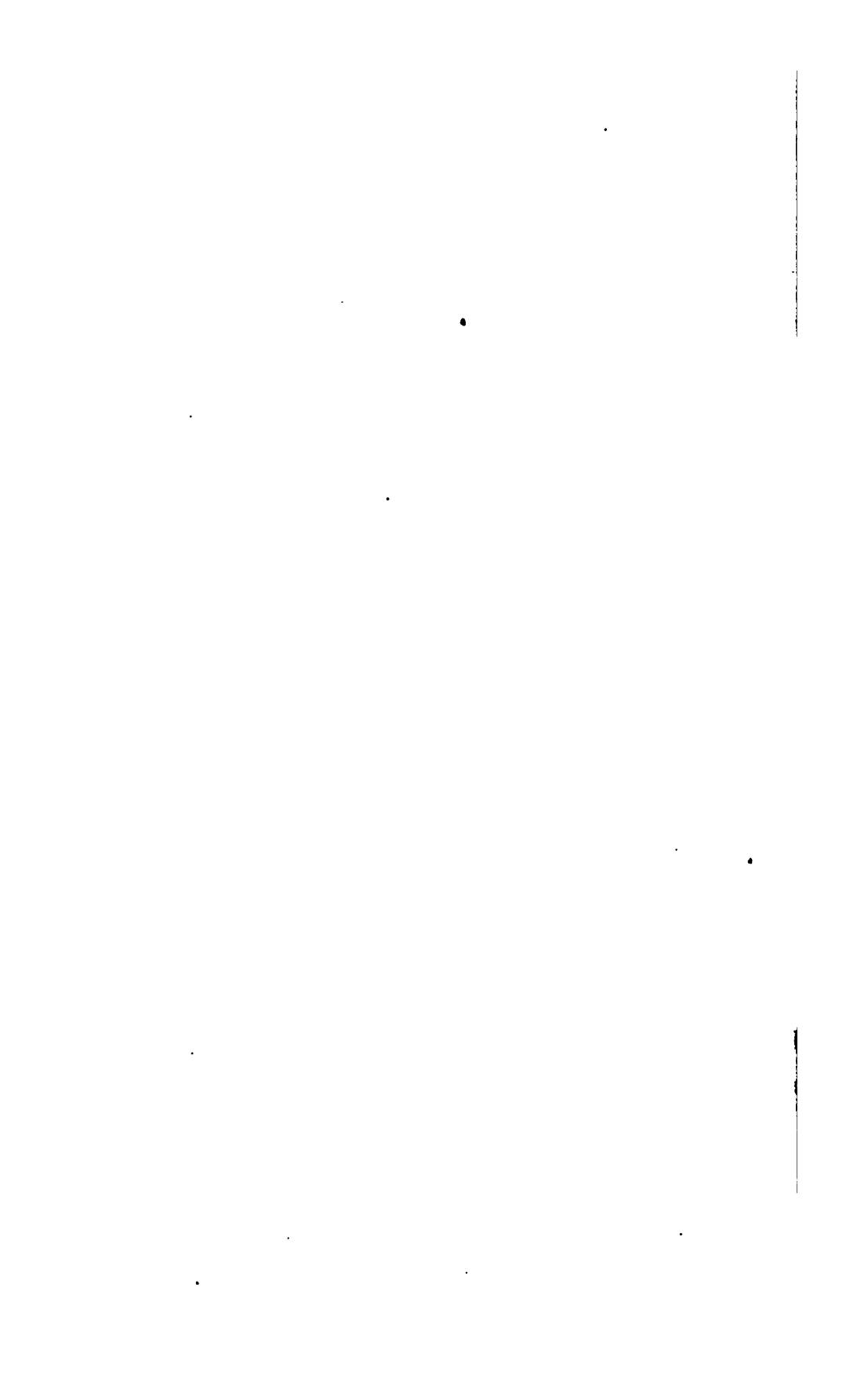
P. VIII.	l.	23.	Pro <i>ntercedit</i> legendum: <i>intercedit</i> .
	n. l.	1.	— <i>in genere</i> legendum: <i>in universum</i> .
	n. l.	1.	— <i>praeceptoribus</i> legendum: <i>praeceptoribus</i> .
	n. l.	ult.	— <i>Entwickelung</i> — <i>Entwickelung</i> .
XIII.	l.	3.	— <i>auctoritete</i> legendum: <i>auctoritate</i> .
	l.	27.	— <i>praemittur</i> — <i>praemittitur</i> .
XV.	l.	18.	— <i>portinet</i> legendum: <i>pertinet</i> .
XVIII.	l.	13.	— <i>Lelandium</i> legendum: <i>Lelandum</i> .
XXI.	l.	14.	— <i>descedendum</i> legendum: <i>discedendum</i> .
	l.	15.	— <i>Hamburgii</i> — <i>Hamburgi</i> .
	2. v.	34.	— <i>nonp otuerunt</i> legendum: <i>non potuerunt</i> .
	2. v.	38.	— <i>Justitian</i> legendum: <i>Justiniane</i> .
	4. l.	ult.	<i>Vocabulum quae</i> delendum.
	5. l.	ult.	Pro 102 legendum: 101.
	16. v.	432.	— <i>et Bernays</i> coniecit: <i>at</i> .
	17. v.	443.	— <i>que</i> legendum: <i>quae</i> .
	21. v.	567.	— <i>immensem</i> legendum: <i>immensum</i> .

- P. 27. v. 748. Comma ante *poeta* est delendum et post hanc vocem ponendum.
40. v. 1110. Pro *male* Bernays optime coniecit *mala*.
41. v. 1127. — *vero* legendum: *veri*.
- v. 1137. Arg. *cius* — *cius*.
43. v. 1183. — *quae* — *quae*.
49. v. 1369. In fine huius versus interpunxi, differentiam proferri suspicans, quae in tractandis pauperibus inter aulam et ecclesiam obtineret, sed melius, Bernaysio monente, post vocem *nulla* interpungitur, ut sensus sit: Diviti ecclesiae libertatem concedit nullam, divitiis vere carentem i. e. pauperem ecclesiam regis iniqua manus gravius quam pestis premit.
50. v. 1384. Pro *undigne* legendum: *undique*.
51. in notis ad v. 1410 l. 1. Pro *Het* ante *perniciosa* post *L* legendum: *et H*.
51. v. 1412. Arg. Pro *tyarnorum* legendum: *tyrannorum*.
52. v. 1460. Punctum in fine versus delendum, ut *mens sana* construat cum *studet*.
54. v. 1498. Pro *floccida* Bernays coniecit: *flaccida*.
56. v. 1565. — *adhorrent* legendum: *abhorrent*.
56. v. 1581. Pro *benedicta* legendum: *distincte bene dicta*.
58. v. 1640. — *instititiaeque* legendum: *justitiaeque*.
69. l. 25. — *Bernhardus* — *Richardus*.
- l. 30. — *auctoritate* — *auctoritati*.
72. l. 11. — *angustia* — *angustiae*.
75. l. ult. — *Britaniam* — *Britanniam*.
91. et 95. — Flavianus ille, quem p. 95. pro ignoto habui, sine dubio est Virius Nicomachus Flavianus, quem gener, Symmachus filius, in marmore apud Reinesium p. 441. *historicum disertissimum* appellat, idem, ad quem Symmachus pater omnes libri secundi epistolas scripsit, quem denique Macrobius in Saturnalibus cum Symmacho aliisque disputantem inducit. Ibi lib. I. 5. haec de eo exstant: *Flavianus quanto sit mirando viro et venusto patre praestantior, non minus ornatu morum gravitateque vitae quam copia profundae eruditionis asseruit.* Cf. A. Beugnot, cui hanc notitiam debeo, in libro, qui est inscriptus: *Histoire de la destruction du Paganisme en occident*. Paris 1735 I. p. 469. Furvum, de quo auctor noster vv. 197 — 210 disseruit, quem non magis mihi notum esse confessus sum, eundem esse suspicor atque Flavianum nostrum, quia mirum esset, si eum, quem tantis effert laudibus, in ceteris scriptis nusquam attulisset. Utrum vere Furvi praenomen vel agnomen ei fuerit, an ab auctore nostro sit fictum, non quaeram, satis est monere vocabulorum *flavus* et *furvus* significationes esse cognatas.
102. l. b. Pro *fit* legendum: *sit*.

1774

1774

